

Federația Comunităților Evreiești din România
Centrul pentru studiul istoriei evreilor din România

**BULETINUL
CENTRULUI, MUZEULUI
ȘI
ARHIVEI ISTORICE
A EVREILOR DIN ROMÂNIA**

București, 1998

**Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice
a evreilor din România**

Tehnoredactare computerizată: Marius GELLER
Culegere computerizată: Cristina BONTAȘ

Federația Comunităților Evreiești din România
Centrul pentru studiul istoriei evreilor din România

Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei istorice a evreilor din România

Comitetul de redacție:

Dumitru HÎNCU
Hary KULLER
Eugen PREDA

București, 1998

SUMAR

Studii:

- Dumitru HÎNCU: „Cazul Weber”, un episod dintr-un joc infinit mai vast . 7
 Lya BENJAMIN: Statutul juridic al evreilor din România (1940-1944) . 40

Mărturii peste veacuri:

- I. Kara: Cimitire vechi din fostul județ Vaslui 69

Publicații evreiești de altădată:

- Hary KULLER: Presa evreiască din provincie 72

Din muzeele noastre:

- M. CAROL: Un Purim de acum 55 de ani 98

Hary KULLER: Lexiconul evreilor din România

- autori și texte de referință: 100

M. Schwarzfeld: Evreii în literatura lor populară . 103

I. Barasch – figură emblematică a haskalei din România . 132

J.B. Brociner 136

H.D.: Max Auschnitt în patru ipostaze 144

Die Juden aus Rumänien”... la Viena: 152

Acad. Nicolae Cajal: Cuvânt de deschidere 155

Ambasadorul Ion Neamțu: Câteva repere 159

H.K.: O istorie în imagini 162

Opinii:

- Lya BENJAMIN: O lucrare supra-mediatizată . 168

„Cazul Weber” – un episod dintr-un joc infinit mai vast

Pentru istorici, ceea ce presa vremii a numit „Cazul Weber” poate să înceapă, eventual, cu telegrama cifrată, nr. 50100 din 27 august 1935, expedită de Ministerul Afacerilor Străine din București lui Nicolae Titulescu aflat, pentru o scurtă odihnă, la „Hotel Europa” din Gastein. Cuprinsul ei suna astfel:

„Stăncescu roagă să informez pe Excelența Voastră că a expulzat pe ziaristul german Weber, corespondentul pentru România al ziarului „Völkischer Beobachter” pentru următoarele motive: 1. i-a atras deja atențiunea acum două luni asupra atitudinii sale ostile față de politica noastră externă și chiar insultătoare față de Excelența Voastră; 2. a interceptat o convorbire telefonică pe care Weber a avut-o la 22 august din București cu Berlinul din care convorbire reiese clar amestecul său în manifestațiunile cuziste; 3. Weber a dovedit fâțiș la Chișinău acest amestec primind alături de Tomescu, șeful organizației cuziste locale, defilarea manifestațiilor. O asemenea atitudine nemaiputând fi tolerată, Siguranța a și expulzat pe Weber din România cu asentimentul domnului ministru de Interne.

Pentru a dovedi amestecul Germaniei în ultimele manifestațiuni cuziste din Chișinău, Stăncescu relatează: a) Radu Lecca, despre care s-a interesat Berlinul cu prilejul convorbirii telefonice avute cu Weber la 22 august este acela care a plătit, fără îndoială cu bani nemțești, banchetul care a urmat congresului cuzist din Chișinău și b) viceconsulul onorific al Germaniei din acel oraș a participat la defilarea cuzistă”¹.

Nicolae Titulescu știa, probabil, foarte bine cine era Weber și ce învârtea el la București. Dar când presa din Capitală a aflat și ea vestea expulzării lui, a început să se intereseze îndeaproape de personaj și a aflat o mulțime de detalii – vom vedea – nu lipsite de interes. Astfel, ziarul „Dimineața”, din 29 august 1935 și-a putut informa, de pildă, cititorii că:

¹ Arhiva M.A.E., Fond 71/Germania, vol. 74, fila 250.

„Friedrich Weber, aproape bătrân, personajul înalt și slab, purtând ochelari mari și totdeauna șapcă de sport era cunoscut la București de multă vreme. D-sa a făcut războiul în rândurile armatei germane care a luptat contra noastră. După încheierea păcii, d. Weber s-a înapoiat la București pentru diferite misiuni. Întors în Germania, d-sa a devenit partizanul lui Hitler. După venirea hitleriștilor la putere, d. Weber, înarmat cu titlul de corespondent al oficiosului german, s-a instalat la București.

Activitatea d-sale ca ziarist nu prezenta la început nici un fel de interes. Foarte retras, d. Weber era văzut rareori în tovărășia câtorva personaje prin ministere. Este evident că aceste personaje cunoșteau rolul pe care-l avea „ziaristul” german în România. În ultimele luni, însă, d. Weber a devenit dintr-o dată foarte activ”.

Iar după ce a mai pomenit și de violentele lui diatribe împotriva lui N. Titulescu și a politicii externe tradiționale a României și pentru încheierea unei alianțe cu cel de-al Treilea Reich, ziarul citat a adăugat și că: „foarte repede s-a putut afla că «ziaristul» german se interesează mult mai mult decât un ziarist obișnuit de anumite mișcări și în special de mișcările care ar putea să se orienteze spre Germania”.

„Voith și R” la Chișinău

Toate acestea țineau, totuși, de trecut, deși de un trecut foarte apropiat. Ce determinase, însă, bruscă arestare și expulzare a lui Weber?

În cursul convorbirii telefonice cu Berlinul, interceptată de serviciul de ascultare al Siguranței Generale a Statului, ciudatul corespondent al lui „Völkischer Beobachter” – organul oficial al partidului nazist – comunicase interlocutorilor săi care, evident, nu păreau a figura pe ștatele de plată ale redacției, că în duminica următoare avea să aibă loc la Chișinău o mare întrunire la care trebuiau să participe „Voith și R” și că succesul era asigurat - „Vom avea un mare succes”, afirmase textual Weber, întrucât totul fusese organizat din vreme.

Imediat, analiștii de la Siguranța Generală au făcut legătura între cele astfel aflate și întrunirea organizațiilor național-creștine din Basarabia convocată cu ocazia proclamării fuziunii dintre partidele lui A.C. Cuza și Oct. Goga.

Relațiile dintre acesta din urmă și Weber erau, de altminteri, mult mai vechi. Într-un raport al ambasadei germane din București, datat 7 august 1933 și adresat Ministerului de Externe din Berlin se poate citi de pildă¹:

Ambasada germană
București
Tgb. Nr. 2083/33
I.A.33.

Privitor la cereri de audiență
la domnul Cancelar al Reichului.

„1. Octavian Goga, conducătorul Partidului Național-Agrar din România și-a exprimat de mai multe ori dorința de a fi primit de domnul Cancelar al Reichului într-o scurtă audiență. Goga este un politician cu sentimente prietenești față de Germania ce merită să fie luat în serios și care, în convorbiri particulare, atât cu personalități germane, cât și române, nu face nici un secret din acest lucru. Recent s-a exprimat în public că ar fi de dorit o schimbare a cursului politicii românești”.

Iar ceva mai departe:

„Prin intermediul lui Weber, reprezentantul de aici al lui „Völkischer Beobachter”, cu care se află de opt ani într-un contact permanent, Goga se interesează dacă această audiență ar putea avea loc între 29 și 31 august”.

Semnat Schulenburg

Audiența a și avut loc și a stârnit revolta cercurilor democratice din țară, întrucât Goga lăsase să se înțeleagă la Berlin că ar fi exponentul unor cercuri politice influente și chiar al Palatului, care l-ar putea aduce curând la cârma țării. Ziarul „Dreptatea”, oficiosul Partidului Național-Țărănesc i-a comentat astfel demersul:

„Că d. Octavian Goga este un bătrân caraghios al politicii noastre nu constituie pentru nimeni o noutate. Nu se pot cu una, cu două, [neclar în text – n.n.] în care acest agitat Domn s-a situat cu faimoasele declarații de acum un an și ceva - «Capitala va fi până într-o lună la picioarele noastre...» sau de acum o lună și ceva - «Nu va-ngălbeni frunza porumbului și noi vom fi la putere».

Atâta timp cât aceste giumbușlucuri politice ale poetului, retras – după o scurtă trecere pe la Ministerul de Interne – din mizeria vieții literare într-un confortabil trai de castelan la Ciucea – atâta timp spuneam, cât aceste giumbușlucuri de clown politic se desfășurau, spre hazul galeriei, între fruntariile noastre, nu supărau pe nimeni, după cum nu puteau să supere nici aerele dictatoriale ale aceluiași ridicol personagiu.

Îată însă că d. Octavian Goga se dedă la asemenea manifestări de inconștiență politică și în unele capitale apusene în care, firește, se întâmplă să fie luat și în

¹ Politisches Archiv des Auswärtigen Amt. Dosarul R. 73.653.

serios. Nu putem pretinde întregului mapamond să știe cine este în realitate d. Goga. Numai Grock, în definitiv, are o reputație mondială”¹.

Dar să ne întoarcem la protectorul lui Goga.

În temeiul celor aflate, „Tilică” Stăncescu, directorul Siguranței Generale a Statului, a hotărât că era cazul să se deplaseze personal la fața locului. La Chișinău, întrunirea și manifestația fuseseră autorizate cu condiția ca participanții să respecte anumite itinerarii. Spre surprinderea lui, Stăncescu a putut, însă, constata că dispozițiile autorităților erau încălcate cu bună știință și cu o totală nonșalanță. La intrarea în strada Alexandru cel Bun a văzut, apoi, cum coloana din Orhei era așteptată și salută de un grup de șefi național-creștini, între care se aflau... Hirsch, consulul onorific german din Chișinău și Friedrich Weber, însoțit de Radu Lecca; mai mult, când manifestații au schițat intenția de a ocoli artera principală, conform itinerarului indicat de poliție, Weber a trecut în fruntea coloanei, îndreptând-o în direcția dorită de el.

În fața acestei crase imixtiuni în treburile ce nu aveau nici o contingentă cu profesiunea declarată și cu motivele care i-ar fi putut justifica prezența acolo, chestorul poliției Chișinău și un căpitan de jandarmi l-au poftit pe Weber să-i urmeze. Și – cităm din ziarul „Universul”, datat 28 august 1935: „Cum împotriva lui s-au găsit dovezi că subvenționa cu fonduri aduse din Berlin diferite ziare și grupări politice, d-l Weber a fost arestat și adus în Capitală”.

În fine, pentru ceea ce s-a întâmplat mai departe putem face apel chiar la „Völkischer Beobachter”, mai exact la articolul său, intitulat, evident „Incalificabila comportare a autorităților române”, din 27 august 1935:

„Apoi, fără a i se permite a lua legătura cu consulul german, spre a-și lua bagajul de mână, așa cum se afla d. Weber a fost adus la București, escortat de un agent de Siguranță (circa 10 ore de drum). Aici, la poliția din gară, i s-a adus la cunoștință că după două ore, adică la ora 12 noaptea, va fi expedit spre granița cu Ungaria.

Observația sa că, la Chișinău, șeful poliției îi declarase explicit, de mai multe ori, că va fi trimis mai departe abia a doua zi și că-și va putea petrece noaptea în casa lui din București, spre a-și aranja treburile personale, a fost primită doar cu o ridicare din umeri. La felul cum nu i s-a permis să ia legătura telefonică nici cu Stăncescu, șeful Siguranței Generale, nici cu Legația germană.

În urma cererii exprese a corespondentului nostru de a i se da voie să-și anunțe măcar soția, pentru ca aceasta să-i poată aduce bani, haine, rufe etc. i s-a permis,

¹ Anul VII, nr. 1801 din 22 septembrie 1933.

în fine, să-i telefoneze. La rândul ei, soția l-a înștiințat de cele întâmplate pe însărcinatul cu afaceri german. Acesta, consilierul de legație von Pochhammer, s-a prezentat la poliția gării. Protestele și aluziile la consecințele pe care le-ar putea avea acest procedeu al autorităților române și cererea ca drumul mai departe să fie amânat până la sosirea bagajului de mână al corespondentului nostru rămas la Chișinău, au fost și ele primite doar cu ridicări din umeri. De altfel, nici însărcinatul cu afaceri german nu i s-a îngăduit să telefoneze de la poliția gării directorului Siguranței Generale. În același timp, funcționarul din București a refuzat, fără a preciza motivele și cererea corespondentului nostru de a i se aproba o rută mai scurtă, prin Polonia. Încât, la 12 noaptea, a fost pornit spre granița română și a fost din nou supus la o riguroasă percheziție corporală”.

Cauzele care au dus la expulzarea lui Weber au fost însă, bineînțeles, tratate mult mai succint. Iar în loc de adevăratele explicații, cititorului german i s-a servit o mostră de fabricat propagandistic, asezonat cu arhicunoscutele și arhibătutele... „comploturi evreiești”. „După cum aflăm – a conchis astfel articolul din «Völkischer Beobachter» – arestarea și expulzarea corespondentului nostru n-au nimic de a face cu un pretins amestec în probleme de politică internă românească, întrucât așa ceva nu a existat. Nemaipomenita comportare a autorităților românești față de corespondentul ziarului nostru, trebuie pusă mai degrabă în legătură cu mașinațiile cercurilor evreiești și ruso-sovietice din jurul Ministerului de Externe, mașinații care, după cum se știe, câștigă tot mai mult teren. Corespondentul nostru le era de multă vreme un spin în ochi din cauza atitudinii sale negative față de presa evreiască și de intrigile ei în România, precum și față de politica externă a d-lui Titulescu, de prietenie cu Sovietele”.

Și totuși, chiar așa cum fusese formulat, finalul articolului din „Völkischer Beobachter” a lăsat să-i scape un crâmpeli de adevăr. Anume acela despre o campanie orchestrată de Berlin și destinată a-l compromite și răsturna pe ministrul de externe român sub pretextul unei înțelegeri oculte cu sovieticii. Un joc complicat, ale cărui reprize se desfășurau atât în interiorul României, cât și în afara ei, un joc la care luau parte, voalat sau fățiș, deopotrivă români și străini, ziariști și politicieni, diplomați și spioni sadea și în care Friedrich Weber fusese doar un mărunț compars.

Acum, când accesul la documentele perioadei antebelice nu mai este îngăduit, „cazul Weber” poate fi studiat în toate implicațiile și încrângăturile sale, pe care un comentator politic de talia lui Ion Vinea le-a întrezărit, de altfel, cel puțin în parte, încă de pe atunci. Astfel, în post-scriptumul articolului „Revolta garnizoanelor hitleriste din Ardeal” și subtitlul „Expulzarea spionului bavarez căpitanul Weber”, poetul și polemistul Vinea a observat: „Această expulzare este tardivă. În locul

Weberului năpustit peste frontieră, vor veni zeci de Weberi în loc, atâta timp cât nu se renunță la condamnabilul și deochiatul sistem de toleranță care îi atrage aci. Căpitanul Weber a organizat batalioane de asalt, a creat legătura între toate centrele și subcentrele germane răspândite în provinciile românești, a uneltit la noi pentru liberarea Ucrainei, s-a introdus în cercurile politice și de presă și a pătruns, cu onoruri, până în cele mai inaccesibile locuri. Dacă indelicatetea și cinismul său brutal nu l-ar fi împins să se exhibe la manifestația publică de la Chișinău, căpitanul Weber și-ar fi continuat activitatea de propagandă, de spion și de corupător în folosul Germaniei... Nu un act izolat de energie spasmodică se cere guvernului Tătărescu în împrejurările actuale. Un act izolat nu înseamnă decât un pumn de praf aruncat în ochii națiunii”.

Guvernul Tătărescu n-a fost, însă, la înălțimea împrejurărilor; mai mult, a asistat pasiv la atacurile concentrice, calomnioase și tot mai virulente îndreptate împotriva propriului său ministru de externe, ce personifica cel mai bine, cel mai credibil rezistența împotriva expansiunii naziste. Deși era cum nu se poate mai evident că în acea vară a anului 1935, ele porneau din aceeași sursă: Berlinul și urmăreau același scop: anihilarea lui Nicolae Titulescu.

La 2 iunie 1935, publicația „Apărarea Națională”, oficiosul Ligii pentru Apărarea Național-Creștină, publicase, de pildă, un furibund atac, semnat chiar de președintele acesteia A.C. Cuza care, într-un limbaj greu de reprodus și denaturând caricatural acțiunea politică a lui Nicolae Titulescu, îl prezentase pe acesta ca pe un soi de marionetă a Franței, bolșevicilor și... evreilor care, laolaltă, complotau să distrugă Germania cârmuită de genialul conducător – cancelar Adolf Hitler „și astfel – afirma tot același autor – civilizația lumii întregi”.

„Buni români” erau declarați, în schimb, doar cei care colaborau cu legația nazistă. Iar aceștia nu stăteau deloc cu brațele încrucișate. La nici două săptămâni după articolul mai sus amintit, deci la 14 iunie, Direcțiunea Generală a Poliției semnală ministrului Instrucțiunii și Artelor că între von Rantzau, consilier la Legația germană și conducătorii Uniunii Naționale a Studenților Creștini se perfectase, în spatele autorităților române de resort, un pretins schimb de studenți, dar numai partea germană se oferise să pună la dispoziție treizeci de locuri într-o tabără de lângă Leipzig. „Această hotărâre a Germaniei – specifica nota Direcțiunii Generale a Poliției – a fost comunicată, de către Traian Cotigă și Nicolae Tatu, conducerii centrale a Gărzii de Fier, care s-a declarat mulțumită de bunăvoința arătată de Germania și a dat instrucțiuni președintelui Uniunii ca, de comun acord cu comandanții centrelor studențești legionare, să procedeze de urgență la întocmirea tabloului studenților propuși de a fi trimiși în Germania.

Este de semnalat faptul că conducerea Gărzii de Fier a atras atențiunea Uniunii ca la întocmirea tabloului să aibă în vedere a da aspectul unei liste cu caracter independent și în acest scop urmează ca vreo douăzeci de studenți să fie legionari, aleși dintre șefii de cuiburi și grupe legionare, restul de zece neînregimentați în Gardă, însă simpatizanți ai acestei organizații.

Plecarea în Germania va avea loc cam pe la 1 iulie”¹.

Aceștia erau, deci, „patrioții”. Pentru adversarii nazismului erau, însă, prevăzute altfel de „tabere”. Cu numai câteva zile înainte de furibundul atac împotriva lui Titulescu „Apărarea Națională” o declarase pe șleau: „Iată de ce au fost minunate acele lagăre de concentrare create de Hitler în Germania. Deparazitarea României de oamenii de spița lui Mihail Sadoveanu – și vai cât sunt de mulți – nu s-ar putea face decât pe aceeași cale” („Apărarea Națională”, anul XII, nr. 22, din 27 mai 1935).

Ofensiva împotriva ministrului de externe români se purta însă și peste ocean. La 26 iunie, Serviciul de presă al Legației române din Washington semnalase astfel ministerului Afacerilor Străine din București cuprinsul unui articol al ideologului nazist Alfred Rosenberg, apărut în ziarul „New York American”, în care pasajul despre România stigmatiza și el o pretinsă și secretă convență cu U. R. S. S. -ul. „Se știe – afirmase astfel viitorul spânzurat de la Nürnberg – că Uniunea Sovietică, cu sprijinul credincioșilor ei prieteni, acționează la București spre a forța România să acorde Rusiei Sovietice un drept de trecere, în caz de nevoie, spre a crea astfel o legătură directă între Uniunea Sovietică și republica Cehoslovacă”.

În fața acestor insistente manevre de distorsionare a adevărului asupra politicii sale de descurajare a tendințelor de revizuire a tratatelor ce consfințiseră crearea României Mari și de edificare a unui sistem de securitate colectivă pe continentul european, N. Titulescu a simțit nevoia să-și expună fără echivoc liniile directoare ale acțiunii sale pe plan internațional. Într-o telegramă cifrată adresată Legației române din Berlin, el l-a informat astfel pe N. Petrescu-Comnen, ministrul plenipotențiar din capitala Reichului:

„Strict personal pentru guvernarea dvs.

Până azi nu s-a deschis niciodată vorba între Soviete și noi asupra unui pact de asigurare mutuală. Prin urmare, toate știrile date de presă și în special de cea germană sunt fanteziste și de rea credință, având ca țintă să facă un asemenea acord imposibil. Pozițiunea noastră geografică față de Soviete ne obligă să luăm în serioasă considerațiune realitatea germană... (...) Dacă din convorbiri eventuale cu

¹ Arhiva M.A.E., Fond 71, Germania, vol. 74, filele 235-236.

Sovietele, pentru care nu s-a fixat nici o dată, ar reieși că Sovietele sunt dispuse să garanteze integritatea teritorială pe toate hotarele noastre, în plus și pe aceea a aliaților noștri, un pact de asigurare mutuală ar fi posibil. El nu ar fi, însă, îndreptat împotriva nimănui, ci împotriva agresorului oricare ar fi el. (...) În consecință, dacă am încheia un pact de asigurare mutuală cu Sovietele, suntem dispuși să încheiem unul identic și cu Germania, cu condițiunea ca și ea, la rândul ei, să ne garanteze integritatea teritorială, a noastră și a țărilor aliate nouă. Veți uza cu mult tact de directivele ce vă comunic, insistând asupra ideii, linie-călăuză a politicii externe românești și anume aceea a unei egale amicitii cu toate Marile Puteri, amicitie de la care nu înțelegem ca Germania să fie exclusă”¹. N. Titulescu.

Politica ministrului de externe era, ca atare, clară și subordonată exclusiv unor interese naționale majore. Dar cercurile interesate – și nu numai cele direct stipendiate de oficine inavuabile sau doar favorabile apropierei de cel de-al treilea Reich, – ci și grupări aflate foarte aproape de guvern și inspirate de Palat, unde Carol II manevra spre a prelua controlul asupra întregii politici interne și externe a țării – întrețineau cu tot dinadinsul o atmosferă difuză de bănuieli șoptite sau declarate în jurul unor pretinse sentimente filo-sovietice ale lui Titulescu, când nu-l acuzau chiar de-a dreptul de a face jocul Moscovei prin tot felul de înțelegeri nemărturisite.

În aceste circumstanțe, rolul lui Weber a fost preluat de Radu Lecca, personajul amintit în telegrama prin care Titulescu fusese anunțat de expulzarea celui dintâi. Amestecat înainte cu câțiva ani într-un furt de documente și expulzat din Franța, Lecca figura atunci pe statele de plată ale foii „Porunca Vremii”, cotidian cu simpatii ostentativ afișate față de nazism și specializat în antisemitism, dar era și „corespondent ocazional” al lui „Volkischer Beobachter”. Și astfel când, în toamna lui 1935, săptămânalul parizian de extremă dreaptă „Je suis partout” – care ulterior își va câștiga o tristă notorietate prin servilitatea față de ocupații Franței – a publicat, sub semnătura lui Pierre Gaxotte, un articol nu numai denigrator, ci și injurios la adresa ministrului de externe al României, Lecca a preluat versiunea românească, reprodușă mai întâi în „Apărarea Națională”, a multiplicat-o, pe o hârtie de bună calitate, în 50.000 exemplare și a răspândit-o, sub formă de manifeste, pe străzile capitalei.

Faptul a stârnit, evident, vâlvă și oficiosul în limba franceză al Partidului Liberal, ziarul „L’Independance Roumaine”, a remarcat pe bună dreptate:

„Citindu-i proza – pe care o cităm doar cu titlu documentar – capeți impresia netă de a avea sub ochi traducerea articolașelor publicate de presa de dreapta și de

¹ Arhiva M.A.E., Fond 71, vol. 74, f. 238.

extrema dreaptă din București. E vorba tot de masonerie, de bolșevism, meștere în a asmuți popoarele unele împotriva altora și ai căror campioni ar fi – *risum tenenti* – d-nii Beneș și Titulescu. Se pomenește cu multă emfază despre faimoasa alianță militară româno-sovietică, iar d. Gaxotte, în înflăcăratul lui patriotism românesc, varsă lacrimi fierbinți asupra acestei trădări care, practic, ar preda teritoriul românesc armatelor roșii. Încât nu avem de ce ne mira că anume mari spirite bucureștene se întâlnesc atât de lesnicios cu d. Pierre Gaxotte. Această coincidență nu constituie un mister pentru cine cunoaște cât de puțin dedesubturile marilor campanii internaționale”.

Observația era, desigur, cum nu se poate mai întemeiată, dar ea nu lămuria și ciudățenia, atunci greu de înțeles, relevată în acești termeni de un alt cotidian bucureștean, „Ordinea” – din 7 noiembrie 1935:

„De curând, în publicațiunea „Je suis partout” a apărut un articol, semnat Gaxotte, plin de injurii la adresa d-lui Titulescu și a țării românești. Pentru cei care cunosc politica urmărită de sus citata publicațiune, faptul nu provoacă mirare.

A intervenit, însă, un fapt de o gravitate excepțională și anume că, prin împrejurări foarte curioase, acest articol cu comentarii injurioase a fost împrăștiat în foi volante la noi în Capitală.

D. Titulescu nu are nevoie de nici o apărare, întrucât autoritatea d-sale îl pune la adăpost de orice critici. Dar d. Titulescu este ministru de externe în guvernul liberal prezidat de d. Tătărescu.

Cum explică șeful guvernului și ministru de interne acest fapt de a lăsa ofensat pe ministrul de externe și atacată tradiționala politică a țării românești în momentul când d. Titulescu va pleca în străinătate pentru a apăra și susține tocmai această politică. D. Inuleț (ministru de interne – n.n.) și nenumărații săi subalterni care se arată atât de exigenți – fără nici o motivare – în alte ocaziuni, n-ar putea să ne explice cazul cu răspândirea articolului d-lui Gaxotte?”.

Acum știm: Siguranța Generală a Statului a făcut cuvenitele investigații și a stabilit că autorul răspândirii manifestelor împotriva lui N. Titulescu a fost Radu Lecca. Nu l-a supărat, însă, ci l-a lăsat – cu bună știință, poate pentru a-i supraveghea mai bine acțiunile – să-și vadă nestingherit de misiunile încredințate de comanditorii săi. Iar Radu Lecca a profitat din plin de această îngăduință. Mai mult, după numai câțiva ani a devenit chiar demnitar – respectiv Comisar pentru probleme evreiești în guvernul Antonescu – și n-a mai socotit că trebuia să-și ascundă legăturile privilegiate cu serviciile secrete naziste. Așa se face că, la 13 august 1942, Legația germană din București a adresat Ministerului de Externe român următoarea *Notă verbală* pe care o retranscriem (în traducere):

„Legeția germană are onoarea de a aduce la cunoștința Ministerului Regal al Afacerilor Străine că domnul director ministerial Lecca a fost invitat la Berlin de șeful Poliției de Siguranță din S.D. spre a lua parte la o consfătuire, cu o durată de câteva zile, cu începere din ziua de 19 a acestei luni și că dorește să dea curs invitației, însoțit de S.S. Hauptsturmführer Richter.

Legeția germană vă roagă să informați despre aceasta autoritățile de resort”¹.

Când a izbucnit scandalul cu manifestele, Lecca a trebuit, totuși, să păstreze o vreme o anumită reținere. Ceea ce i-a determinat pe patronii lui Weber ca, uitând de indignarea anterioară, să-l expedieze din nou pe acesta la București, unde avea bune legături. Iar Ministerul de Interne român, poate din aceleași considerente valabile și în cazul lui Lecca, și-a dat asentimentul – cum rezultă dintr-o telegramă a M.A.E. către Legeția din Berlin:

„Teleg. cif.
No. 6456.

8 febr. 1936

Romanoleg Berlin
Răspuns no. 3652

Ministerul de Interne ne comunică că, examinând dosarul, a aprobat intrarea în țară a supusului german Friedrich Weber, așa încât puteți acorda viza cerută.

Am arătat însărcinatului de afaceri german că autoritățile noastre n-au recunoscut netemeinicia acuzațiilor aduse d-lui Weber, ci că au voit să dea o nouă dovadă a bunelor sentimente față de Guvernul Reichului.

Însărcinatul cu afaceri al Germaniei ne-a declarat că în timpul șederii lui Weber în România, acesta se va abține de la orice activitate politică. Am insistat asupra faptului că este indispensabil ca în acest răstimp Weber să nu mai facă jurnalism și Pochhammer a făgăduit că va face cele necesare în sensul dorit de noi.

Am comunicat, în fine, însărcinatului cu afaceri că este de dorit ca Weber să nu prelungească șederea sa în țară, iar d-sa s-a obligat să facă tot ce-i va sta în putință ca durata șederii acestuia în țară să fie cât mai scurtă posibil.

Savel Rădulescu”.

E greu de spus cât s-a străduit Legeția germană să-l convingă pe Weber să-și scurteze șederea. Cu atât mai mult, cu cât există indicii ce ne îndreptățesc să afirmăm că altele au fost rațiunile care i-au precipitat plecarea. Într-adevăr o telegramă a Legației române din Berlin către Ministerul de Externe din București, datată 4 aprilie

¹ Arhiva M.A.E., Fond 71/Germania, vol. 89, f. 204.

1936, ne dovedește că Weber a fost obligat să părăsească țara după numai o lună jumătate de la sosire. Iată textul:

„Legețiunea din Berlin
3678

Data: 4 aprilie ora 16,25

Externe
București

Referindu-mă la telegrama mea no. 3674 din 30 martie 1936.

Atașatul de presă a fost informat de Direcțiunea Presei din Auswärtiges Amt că d. Weber a primit ordin de a părăsi neîntârziat România.

Binevoiți a-mi comunica data plecării sale pentru a închide dosarul.

Comnen”.

Dacă noi l-am întredeschis acum este pentru că el aruncă, printre altele, o lumină crudă asupra unei epoci tulburi din istoria noastră interbelică, când forțe din afară, sprijinite din interior, n-au cruțat nici un mijloc spre a denatura, a obstrucționa acțiunea politică a marelui bărbat de Stat care a fost Nicolae Titulescu și, până la urmă, de a-l înlătura de la cârma destinului țării.

Este ușor de imaginat că între officinele naziste și grupările de extrema dreaptă de la noi au existat însă și multe alte conexiuni. Dar despre asta cu alt prilej.

Dumitru HÎNCU

Apendice

Șaizeci de ani de la guvernarea Goga-Cuza Fișe pentru înțelegerea unei epoci

În cele șase decenii care s-au scurs de la nefericitul și hazardatul joc politic pe care l-a însemnat guvernarea Goga-Cuza, mai multe studii istorice, memorii sau amintiri ale contemporanilor au epilogat asupra circumstanțelor care l-au determinat pe Carol al II-lea să recurgă la o combinație de la bun început sortită eșecului și compromiterii propriului său regim.

Diversele opinii s-au mulțumit, de obicei, să circumscrie cadrul evenimential, fără a mijloci, însă, și un tablou al timpului și moravurilor epocii.

Atât a așteptat!

Rostul acestor fișe este tocmai acela de a media – ca prim pas al unor, eventuale, viitoare dezvoltări – tocmai tragismul și deruta acelei epoci. Cu atât mai mult, cu cât astăzi avem la dispoziție chiar mărturia celui care a socotit că putea încredința conducerea țării unui partid ce nu întrunise decât ceva peste 9 la sută din voturi. Așadar, să-i dăm cuvântul:

„Mi-a rămas deci o singură soluție constituțională, aceea de a face apel național-creștinilor lui Goga și Cuza. Este desigur o soluțiune proastă, dar totuși cea mai puțin. (?!?!)

Sunt perfect conștient că o guvernare cu aceste elemente, destul de hotărât antisemite, nu va putea fi una de lungă durată și că după ace[e]a voi fi liber să pot lua alte măsuri mai forte, măsuri care să [mă] descătușască (sic), atât Țara cât și pe mine de tirania, adesea atât de nepatriotică, a meschinilor interese de partid.

Cum era de așteptat, atât /e/ a așteptat Goga, era împlinirea ambiți[i]lor sale, umflându-se ca un broscoi, primește a forma guvernul în condițiunile care i le-am impus”¹.

¹ Carol. II, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. I (1904-1939). Ediție îngrijită de Marcel Dumitru Ciucă și Narcis Dorin Ion, Editura Silex, Buc., 1995, p. 234.

Telegramă cifrată

Ministerul Afacerilor Externe
Berlin
Nr. 233/31 decembrie

Președintele Consiliului de Miniștri Goga m-a primit în seara aceasta și m-a îmbrățișat profund mișcat; numirea sa este o minune; regele i-a dat totală mână liberă. Acțiunile sale împotriva ziariștilor evrei au avut ecou în sânul populației; el va dispune imediat alte măsuri împotriva conducătorilor evrei ai economiei, apoi scăderea prețurilor pentru mijloacele de trai necesare spre a câștiga poporul prin fapte. Parlamentul va fi dizolvat înaintea întrunirii din 17 februarie, alegerile amânate pentru două luni de la această dată.

În politica externă, el va rămâne în continuare credincios tratatelor de alianță și prietenie, dar va dezvolta mai repede relațiile cu Germania și Italia, pe cât posibil tratat de prietenie cu Germania. Acorduri cu Rusia sovietică sunt definitiv excluse; numele Goga este pentru Germania o garanție pentru aceasta.

Și politica economică va trebui să fie și mai mult dezvoltată cu Germania.

La întrebarea mea referitoare la minoritatea germană, președintele Consiliului de Miniștri a răspuns că aceasta este pentru el în (cuvinte lipsă – n.n.), că bineînțeles el va desăvârși ceea ce a făgăduit guvernul Tătăărăscu, dar va merge mai departe pentru a împăca pe Fabritius cu Bonfert (?!). În orice caz, el este dispus să discute cu mine referitor la această chestiune.

Dar și în problema minorității ungare el va relua în curând tratativele pentru a găsi soluția. Numai Budapesta să nu fie prea rigidă. I-am declarat că noi vom saluta soluționarea acestei probleme.

*ss. Fabricius
31.XII. '37*

**12/2 Bukarest, 19/40 Rumänien... innenpolitisch. 1937/1938 1 Dezember 1937
– 31 Januar 1938 6 Band.**

I A 5.

Deutsche Allgemeine Zeitung, Berliner Boersenzeitung, Berliner Tageblatt, Koelnische Zeitung, *ca de altfel întreaga presă germană, reproduc, de asemeni, amănunțit declarațiile domnului președinte al Consiliului, precum și ecourile trezite la noi și în străinătate de știrea formării guvernului național-creștin.*

În comentariile de până acum, presa germană arată o atitudine binevoitoare și plină de înțelegere față de guvern, scoțând în relief naționalismul său integral în politica internă și în cea externă, independența în hotărâri și prietenia cu toate statele.

Țara noastră, anul XVII, nr. 1540, 4 ianuarie 1938

Numai boii nu evoluează...

Când, într-o zi, în plenul Camerei deputaților, fruntașul liberal Victor Iamandi i-a reproșat lui Octavian Goga „evoluția” mai mult decât sinuoasă a opiniilor sale, cel apostrofat nu s-a sfiit să-i replice:

- *Numai boii nu evoluează.*

La care, lui Iamandi nu i-a mai rămas decât să-i amintească:

- *Acest lucru l-a spus mai întâi d. Vaida*¹.

Indiferent, însă cine avea paternitatea acestei memorabile formule, este absolut cert că Octavian Goga avea tot dreptul s-o invoce. Căci iată, după un an, tot într-o ședință a Camerei deputaților, în cursul unei controverse cu Ion Mihalache, el a făcut din nou o adevărată profesiune de credință în această virtute a versatilității declarând:

- *Natural, sunt oameni, personalități în cadrul științei sau al literaturii, oameni de mâna întâi, care pot, în cursul vieții, să aibă puncte de vedere diferite. Să nu crezi d-ta că pentru un om cu scrupule intelectuale acestea constituie o compromitere. Nu, d-le Mihalache.*

D-l Mihalache: *Vorbiți acum și de cei politici?*

D-l Octavian Goga: *Și de aceștia*² ...

¹ Vezi: Octavian Goga, *Primejdia străinilor din România*. Cuvântare rostită la Camera de domnul... Tip. „Bucovina” T.E. Torouțiu, 1934, p. 33.

² Octavian Goga, *România a românilor*. Discurs rostit în Camera deputaților în ședințele din 5 și 9 decembrie 1935. Sibiu, Tip. „Săteanului”, 1935, p. 32.

Așadar, Octavian Goga „evolua” cu bună știință și în funcție de criterii ce-i erau proprii și asupra cărora alții puteau doar conjectura. Cum a făcut, bunăoară, N. Carandino, unul din cei mai talentați jurnaliști interbelici și, o vreme, director al ziarului *Dreptatea*, oficiosul Partidului Național-Țărănesc, care – în amintirile publicate sub titlul *Nopti albe și zile negre* (Buc., Editura Minerva, 1982, p. 179-180) – a povestit:

„Octavian Goga era gata să servească monarhia, pe liberali, pe Aristide Blank sau pe alții care l-ar fi angajat. N-avea, cu alte cuvinte, nici un fel de valoare politică autonomă. De altfel, de puținele ori în care a încercat să facă jocul său propriu a constatat cu surprindere că toată lumea pierduse încrederea în el, că toată lumea surâdea... Ceea ce era frapant în atitudinea politică a lui Goga era indiferența la adevăr. Interesul tactic, dacă nu discret – material, premergea. Omul n-avea nici credință, nici principii, era politician și în nici un fel om politic. Scriitorul, omul de carte se socotea liber, când acționa în for, de orice frână morală. Iar lipsa lui de scrupule cobora uneori până la indelicateți mărunte. L-am văzut cu ochii mei îndemnându-l pe Nichifor Robu, tânărul și vigurosul bivolișean al partidului gogo-cuzist, să bată pe deputații care îl întrerupeau”.

Așa încât nimeni nu are dreptul să se minuneze când într-un loc din volumul *Mustul care fierbe* – recte în articolul *Vânt de primăvară* – poate citi, să zicem:

„Lăsând la o parte necontestata știrbire de prestigiu pe urma unor regretabile atitudini ale unor elemente zvăpăiate față de profesorul Nicolae Iorga, însăși lozinca de numerus clausus, străină de mentalitatea noastră, îndrumată de intoleranța unii spirit îngust, anacronic și deplasat la noi, e o formulă care poate ieși la suprafață din valul unor zguduiri revoluționare, dar care nu se poate susține ca o teză a unei concepții de normalitate (p. 46)”.

Sau și mai categoric, de astă dată la p. 97:

„Să nu ni se arunce acuzațiunea de antisemitism pe umerii acestor constatări, fiindcă este idioată. Nu am proferat niciodată această stupidă intoleranță, avem pentru activitatea intelectuală a lui Ronetti-Roman o reală venerație. În inima noastră a trezit un ecou de sinceră compătimire stingerea bietului Steuerman de la Iași și nu ne vom permite niciodată să confruntăm profilul de fin analist al ziaristului H. Streitman, cu vreunul din amnestiații de la Adevărul”.

Și tot în *Mustul care fierbe*, numai că la p. 72, exact contrariul celor afirmate la p. 46:

„Pe urmă ce se degajează ca un învățământ din tot ce declarăm noi? Că este un prea mare număr al diverșilor studenți de la diferite școli, instituții de învățământ, care nu sunt români. Ați văzut raportul numeric între românii și evreii din Basarabia! Deci să se introducă principiul proporționalității (subl. ns.) la baza învățământului în această țară.

Tot principiul proporționalității să fie și la baza profesiunilor libere și a funcționarilor, urmând să se aplice la toate așezămintele și întreprinderile particulare”.

Apoi Goga iar a evoluat

Și încă într-un mod care, la rigoare, ar putea îndemna pe cineva să se întrebe dacă, prin *principiul proporționalității*, el nu avea cumva în vedere și principiul procentualității sau al comisioanelor în afaceri nu neapărat publice?

Oricum, cercetând Fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române¹, un curios poate descoperi, de exemplu, două scrisori care ilustrează cât se poate de elocvent relația dintre interesele publice și cele particulare, indiferent de bariere statale,¹ naționale sau confesionale așa cum era ea concepută de cei doi corespondenți, în speță Octavian Goga și... Alfred Hefter, un jurnalist și afacerist cu o biografie foarte încărcată.

Cea dintâi este datată: Geneva, 1 februarie 1932, așadar cu numai un an înainte de mult râvnita vizită a lui Goga la Hitler.

Deci:

Geneva, 1 februarie 1932
2, rue Michel Chauvet

Excelență, nu știu când anume voi putea fi la București, socotesc însă necesar ca aceste rânduri să ajungă cât mai curând în mâinile Dv.

Este vorba de o veche propunere pe care un grup american de bancheri de primul ordin o făcuse acum doi ani în legătură cu căile ferate. Cu acel prilej, vă aduceți aminte (la Aкви), v-am expus economia proiectului, precum și avantajele financiare și politice pentru țară, mareșalul (Averescu – n.n.) și Dvs., ați găsit că propunerea trebuie luată neapărat în considerare și că ea corespunde în totul programului Dv.

¹ Respectiv: Corespondența lui Octavian Goga.

Așteptând mereu ca să reveniți în fruntea treburilor publice, pentru ca grupul să poată face oferte pe cale oficială, situația generală economică s-a înrăutățit. Parte din financiareri au pierdut interesul și alții se grăbesc, nemaiputând amâna intervenția lor în debușeul românesc. Așa se explică faptul că reprezentanții din Belgia ai concernului s-au prezentat separat domnului Argetoianu, la Paris. Americanii, reprezentați prin Tucker Company și Manufactory Trust, se cred obligați să intervină și ei la rândul lor. Economia proiectului nu s-a schimbat. Grupul de financiareri și industriași specializat în căi ferate, vor să participe la administrarea și exploatarea drumurilor noastre de fier, fiind gata să ofere în schimb importante avantagii statului, care, bineînțeles, astăzi sunt mai reduse ca acum doi ani.

Domnul Argetoianu a invitat reprezentanții grupului pentru 15 februarie la București. Cred că până atunci veți fi chemat să luați răspunderi mari în țară. Vreau ca să cunoașteți dinainte elementele proiectului. Realizarea, pentru a constitui o operă pe care s-o revendicați cu mândrie, trebuie să aducă în același timp asanarea Băncii Blank, în așa fel, încât nici statul, nici deponenții să nu piardă un ban.

Legătura strânsă între aceste două chestiuni (Banca Blank și societatea fermieră și de geranța monopolurilor și industriilor de stat) vă va explica-o dl. Blank, care cunoaște chestiunea nu numai ca direct interesat, dar și ca tehnician.

Voi veni împreună cu experții grupului la București. Între timp, nădăjduiesc că dl. Blank va obține cu concursul dv. libertatea de a dispune de creanța sa asupra Adevărului și Dimineții și acțiunile Universului, oferind Băncii Naționale în schimb alte gajuri. Este neapărat necesar ca aceste ziare să servească cât mai apropiat programul dv. politic și, în același timp, programul economic efectiv capabil să aducă în scurtă vreme o schimbare adâncă în economia publică și privată. Bineînțeles că fiind la București, mă voi ocupa în această direcție, în special la Adevărul și Dimineața, în așa fel ca să am drept, fără rezervă, la mulțumirile dv.

Nu-mi vine să cred că provizoratul politic de azi, la noi, va continua și, în această speranță, pentru a nu vă mai cere mai târziu, când veți fi mult prea ocupat, am preferat să vă scriu și, introducându-vă în materie, să las cuvântul d-lui Blank, desigur cu folos.

Cu cele mai bune sentimente, al dv. devotat,

Alfred Hefter

A doua scrisoare are o notă mai degrabă sărbătorească, prilejuită de aniversarea zilei de naștere a poetului „pătimirii noastre”, e plină de lirism și reflectă, parcă și mai bine, legătura sufletească – deși nu numai sufletească – dintre cei doi corespondenți. A fost expediată tot din Geneva și scrisă pe o hârtie cu antetul hotelului *La Résidence*, ce-și făcea un titlu de glorie din a asigura clienților săi *Confort și Tranquillité*. Poartă numai indicația zilei și a lunii, nu și a anului când a fost scrisă, dar datează cu certitudine din aceeași epocă cu prima când – intrând în conflict cu oficialitățile franceze – Hefter a lichidat tipografia lui din Franța, s-a refugiat o vreme în Elveția, după care, se știe, s-a mutat la București unde a scos cotidianul în limba franceză *Le Moment*, care a asigurat o ieftină și intensă publicitate lui Octavian Goga.

Dar iată-i și textul:

7 ianuarie

Excelență, vin cu întârziere, dar nu cel din urmă cu gândul – să aduc la sărbătoarea D-tale, mărturisirea admirației mele statornice.

M-ai desfățat, chiar atunci când mă ocoleai stău puneai pe alții să mă mustre, fiindcă în același timp îmi deschidea-i liber drumul spre înălțimile și țăriile rasei care ți-a dăruit geniu, căreia i-ai dat mișcare și avânt.

Ai pus atâta frumusețe și iubire închinată unui popor și unui pământ, încât noi toți ceilalți îți rămânem datori de-a pururi. Nedrept cu alții, ai rămas fără să vrei și fără să știi, omul care a dat prietenilor, dușmanilor, țării întregi, mult, nebănuit mai mult decât ai primit.

Nu pot să-ți fac altă urare decât aceea pe care o fac țării, aceea de a se folosi cât mai multă vreme și cât mai statornic de inima, de inteligența, de lumea de imagini proaspete, de născociri binefăcătoare a talentului d-tale.

Alfred Hefter

121 Rue de Lausanne

Geneva

P.S. Inițiativa pe care o luasem de a edita un ziar și a conduce o agenție de presă la Paris nu mi-a fost de bun augur. Dușmanii vechi și ușurința unor concetățeni cu situație internațională, au provocat împotriva mea o măsură activă, care mă obligă să stau deocamdată la Geneva, în așteptarea unei reparații.

Și cum sunt obișnuit să primesc lovituri neașteptate și nemeritate, păstrez și toată încrederea și tot entuziasmul pentru ideile, pentru frumusețile ei.

Am să caut prilejul să te întâmpin undeva, excelență, fiindcă am să-ți spun multe și nu fără un oarecare interes obștesc.

*Devotat Dv.,
Alfred Hefter*

Noi nu mai avem cum să știm astăzi ce avea să-i spună Hefter lui Goga, dar ținând seama că era vorba de „un oarecare interes obștesc”, avem, ni se pare, dreptul să credem că el se împletea fericit și cu o niscai „inițiativă privată”. Pentru că – nu-i așa? – o știm demult, fericirea generală se compunea din acea particulară.

Așa era odinioară...

Actiunea d-lui Octavian Goga la Roma și Berlin

Că d., Octavian Goga este un bătrân caraghios al politicii noastre interne nu constituie pentru nimeni nici o noutate. Nu se pot uita, cu una, cu două, gesturile bufone, în care acest agitat Domn s-a situat cu faimoasele declarații de acum un an și ceva – „Capitala va fi până într-o lună la picioarele noastre” ... sau de acum o lună și ceva – „Nu va-ngălbeni frunza porumbului, și noi vom fi la putere”.

Atâta timp cât aceste giumbușlucuri politice ale poetului, retras – după o viață literară într-un confortabil trai de castelan, la Ciucea – atâta timp spuneam, cât aceste giumbușlucuri de clown politic se desfășurau, spre hazul galeriei, între fruntariile noastre, nu supărau pe nimeni, după cum nu puteau să supere nici aerele dictatoriale ale aceluiași ridicol personagiu.

Iată însă că d. Octavian Goga se dedă la asemenea manifestări de inconștiență politică și în unele capitale apusene în care, firește, se întâmplă să fie luat și în serios. Nu putem pretinde întregului mapamond să știe cine este în realitate d. Goga. Numai Grock, în definitiv, are o reputație mondială.

Așa încât s-a putut întâmpla ca d. Goga să fie primit și ascultat la Roma de către d. Mussolini, iar la Berlin de către d. Hitler și alte marcante personalități ale regimului ce stăpânește actualmente Reichul.

Până aici nimic grav.

Dar d. Goga a confundat Roma cu Târgoviște, unde a vorbit de chestia cu frunza de porumb – și Berlinul cu birtul bucureștean în care la un banchet, terminat cu beție și scandal, a avut viziunea Capitalei așternută la picioarele d-sale.

În adevăr, atât d-lui Mussolini, cât și d-lui Hitler, d. Goga s-a prezentat drept ministru de interne și „spiritus rector” într-un viitor guvern liberal, care ar urma să ia parte peste câteva săptămâni conducerea treburilor publice.

Iar ceea ce e mai grav, d. Goga a lăsat să se înțeleagă că este autorizat să se prezinte ca atare și să ia, în această calitate, anumite prealabile înțelegeri și angajamente.

Nici o dezmințire a faptelor pe care le afirmăm mai sus nu poate fi valabilă. Isprăvile acestea ale d-lui Goga le cunoaștem, astăzi, nu numai noi. În primul rând le cunoaște foarte bine d. Dinu Brătianu, care le-a adus la cunoștința conducerii partidului liberal ducist, pretinzând o manifestație energică și imediată, care să marcheze bine că d. Goga nu are nimic comun cu partidul liberal, că nicidecum d-sa nu va fi ministru într-un guvern liberal și că Partidul Liberal nu are în consecință nimic comun cu politica asupra căreia d. Goga a luat angajamente în străinătate.

D. Dinu Brătianu credea sincer, când cerea toate aceste lucrări, că d. Goga a fost într-adevăr autorizat să procedeze cum a procedat.

Ulterior, însă, d. Brătianu s-a convins că totul se reduce la o îndrăzneță escrocherie politică și că d. Goga, din străinătate, a lucrat pe cont propriu, aplicând pe plan internațional metodele de la Târgoviște.

Este pentru prima oară când un personaj cu pretenții politice îndrăznește să recurgă la asemenea procedee mistificatoare pentru a forța ușile conducătorilor de state din occident, în scopul de a-și impresiona partizanii din țară cu audiențe senzaționale și a evita astfel fuga ultimilor naivi ce-l mai ascultă...

Dreptatea, anul VII, nr. 1801, 22 septembrie 1933

În sfârșit, Goga la putere

Putere care, e adevărat, n-a durat decât 44 de zile, dar s-a înscris, indubitabil, printre zilele cele mai puțin reconfortante din istoria modernă a României. Rațiunile ce îndreptățesc o asemenea apreciere sunt pe cât de variate, pe atât de multiple.

Cum aceste „Repere” nu pot fi însă, prin firea lucrurilor, decât foarte sumare, ne vom mulțumi cu rememorarea câtorva dintre ele:

(Fragment)

Primele măsuri luate de guvern au fost primite cu un adânc suspin de ușurare. În toată țara se simte acum respirația unei nesfârșite satisfacții. Toată mândria ostracizată a neamului se ivește din adâncurile umilinței și pe fiecare frunte românească străluceau luminile bucuriei. A.C. Cuza, marele mucenic al nației, ține acum pe umerii săi destinele istoriei noastre. alături de el, dar în fruntea cruciadei de dezrobire, se află Octavian Goga, al cărui pumn de fier se simte ca o teribilă răzbunare împotriva vânzătorilor de ieri ai conștiinței românești.

Târâncopul a căzut, ca un trăznet peste cupolele iudaice ale Sărindarului, dărâmând, mai repede decât în visul nostru, o citadelă de care nimeni n-a cutezat să se atingă.

... Alte măsuri vor veni în scurtă vreme ca să înfăptuiască antisemitismul.

... Cu zeci de ani în urmă ideea antisemită era alungată ca o tristă rămășiță de barbarie. Iar acum, foarte aproape de noi, se mai credea încă în imposibilitatea ei. Umanitatea, civilizația, precursorii ei și ai lui Israel păzeau cuminența noastră, iar în Sărindar baioneta soldatului român apăra democrația. Astăzi rosturile s-au răsturnat.

Antisemitismul guvernează...

Porunca Vremii, anul VII, nr. 962, 1 ianuarie 1938

Politica externă și noul guvern

de Petru Bănescu

(Fragment)

„Firește, guvernul național-creștin va realiza strângerea legăturilor de prietenie cu Italia și Germania, de care nu ne desparte nici un punct litigios și cu care este nefiresc să nu avem raporturi de cea mai bună înțelegere, în cadrul respectării și afirmării drepturilor noastre naționale. Și, evident, Țara nu va avea decât de câștigat”.

Porunca Vremii, anul VII, nr. 962, 1 ianuarie 1938

¹ *Porunca Vremii*, tribună zilnică de luptă națională și creștină. anul VII, nr. 962, 1 ianuarie 1938.

Azi, în sfârșit, ne râde Cuza,
Că nu degeaba ne-a fost truda,
Scriind aci că A.C. Cuza
Va pune la pământ pe Iuda!...

Doamne, țara toată-n lacrimi, ți-aduce slavă în genunchi,
Că azi i-ai dat puteri lui Goga să scape țara de păduchi!...
Ajută-i Doamne, să-i alunge, să nu mai fim mâncați de ei,
Că noi i-am pârjolit cu focul, dar n-am putea mânca OVREI!

Radu Bardă

Porunca Vremii, anul VII, nr. 963, 4 ianuarie 1938

Titluri din Le Moment, ziarul lui
Alfred Hefter (în traducere)

Primirea făcută în străinătate noului guvern român.
Țările prietene României doresc mult succes guvernului Goga

Le Moment, anul VI, nr. 859, 1 ianuarie 1938

Discursul program al d. Octavian Goga
Cu fotografia lui Goga și textul: D. Octavian Goga în fața microfonului

Le Moment, anul VII, nr. 861, 3 ianuarie 1938

Interviul acordat de d. Goga agenției Havas

Le Moment, nr. 866, 6 ianuarie 1938

Și tot așa mai departe...

A. Hefter avea o rubrică zilnică în ziarul lui, sub titlul *La boîte aux lettres* (Cutia cu scrisori). Din articolul semnat în ziua de 7 ianuarie 1938 spicuim (în traducere):

„Cele două oficioase ale Partidului Național-Țărănesc *Dreptatea* din București și *Patria* din Cluj ne gratifică cu numeroase și prea amabile calificative și nu se privează de plăcerea de a formula împotriva-ne acuzații și insinuări destul de răuvoitoare.

[...] De ce?

Se pare că *Le Moment* ar fi devenit agentul Germaniei și al rasismului (!). Și apoi că, organ antisemit și reacționar, el se afirmă ca oficial al guvernului actual (!) etc...

[...] Se mai pare că ziarul *Le Moment* a cărui independență a putut fi, pe rând, apreciată de toate partidele politice, se consideră obligat (pentru rațiuni pe care toți cetățenii luminați le vor înțelege ușor) să nu facă în politica internațională altă politică decât aceea a însuși Statului, iar în marile probleme de ordin intern, de a nu urma și a nu apăra decât ideea suveranității așa cum este ea întruchipată în Constituția țării, căreia cei ce ne atacă astăzi se pretind a-i fi cei mai fideli slujitori.

[...] Și se mai poate că, pentru a evita hegemonia totală a celui de-al III-lea Reich asupra Centrului și Răsăritului Europei, *Le Moment* preferă un guvern Goga-Călinescu acționând în cadrul fixat de M. S. Regele în locul unui alt regim de extremă dreaptă, ale cărui orientări nu l-au împiedicat pe d. Maniu să-l susțină din spirit de răzbunare”.

Jos basamacul

Astfel în toate județele din Moldova, Basarabia și Bucovina prefectii au luat măsuri pentru punerea în practică a doctrinei cuziste.

În primul rând toți furnizorii jidani au fost înlăturați de la autoritățile publice. S-au constituit în grabă asociații de români, care au înlocuit pe jidani, astfel că nici o aprovizionare publică n-a avut de suferit.

Aceeași prefecti, constatând că în mai toate cărciumile jidănești băuturile erau falsificate și că se întrebuița pe scară întinsă alcoolul metilic, au dispus închiderea cărciumilor. Basamacul a fost în foarte multe părți interzis, autorizându-se numai consumarea vinului.

Începe pretutindeni suflu de viață nouă. Românii se simt la ei acasă, stăpânii așezării lor strămoșești. De unde până luna trecută moldovenii erau terorizați de primarii jidani ai d-lui Inculeț, acum Iuda a redevenit blând și supus, gata să accepte situația de tolerat, la care singură are dreptul.

Starea aceasta de lucruri a fost de natură să creeze o atmosferă de delir în lumea românilor. O solidaritate desăvârșită a luat locul împărțirii în tabere de până ieri. În Basarabia, în special, nu se mai vorbește de partide. Nu există decât o singură mare cuzistă. Alegerile viitoare o vor deosebi. Național-creștinii vor înregistra peste Prut majorități de 90 la sută.

Ideea națională va face astfel imense servicii țării, arătând peste hotare că nu există în România, chiar la hotarele cu Rusia Sovietică, mișcare comunistă și că întregul neam s-a încadrat în unica spiritualitate naționalistă.

Capitala Iudei

Dacă în vechea Moldovă naționalismul a cucerit întreg sufletul românesc și dacă aceeași stare de spirit se înregistrează și în țărâtimea celorlalte provincii, unde se întâlnește numai o singură ostilitate: a orașelor, în schimb ceea ce se petrece în Capitală ar justifica orice reacțiune a ideii naționale. Din cafenelele bucureștene și din cloaca politicianistă a metropolei nu pornesc decât atentate lașe, atacuri neputincioase, dar nu mai puțin veninoase, împotriva mișcării naționaliste. Infama imaginație iudaică și iudaizată lucrează febril, denigrând, injuriind, căutând să demoralizeze cu orice preț pe români.

Fără îndoială, oficiile ticăloșiei iudeo-francmasonice nu vor reuși să doboare ideea națională, nici să-i micșoreze biruința. Mai mult decât de toate aceste atacuri mizerabile, regimul naționalist de azi nu trebuie să se teamă decât de propriile-i greșeli și slăbiciuni.

Dar este, în orice caz inadmisibil pentru prestigiul guvernului, ca infama cloacă francmasonică să fie lăsată să-și facă de cap. Libertatea nu înseamnă licență, acțiune de dinamitare a statutului. Ne surprinde, în consecință, de ce guvernul nu pune mâna-n gâtul tuturor ticăloșilor și nu închide cafenelele, care nu sunt numai locuri de întâlnire a tuturor escrocilor politici sau de bursă, dar și acoperăminte de perdiție și imoralitate.

***Porunca Vremii*, anul VII, nr. 981, 24 ianuarie 1938**

Așadar, guvernul s-a pus serios pe treabă. Pășind din cea dintâi clipă pe calea reformelor „naționaliste”, el ne rezervă zilnic câte o îmbucurătoare surpriză.

Întâi a fost suprimarea câtorva duzini de permise pe căile ferate la tot atâtea duzini de ziariști evrei. O importantă economie, a spus d. Goga la microfon în ajunul Anului Nou. Și o mai importantă realizare naționalistă, adăugăm noi – căci câteva duzini de „ai noștri” vor beneficia de permisele foștilor titulari.

Apoi – fără a mai insista asupra suprimării câtorva ziare, care se bucurau de o specială simpatie la conducătorii actualului guvern¹...

Întrucât privește argumentul că ne-ar face de răs în fața lumii, cum ar fi cazul Germaniei, răspunsul nostru trebuie să fie demn și categoric. Germaniei poate nu i-ar șede să introducă această mare reformă, pe când cu noi e cu totul altceva. Quod licet Iovi... spuneau strămoșii noștri.

Înregistrând deci originalitatea reformei, reieșind evident din specificul nostru național, și justificând-o cu acel sentiment de superioritate, pe care germanii nu-l pot invoca, să trecem mai departe la examinarea operei guvernului.

Se cuvine să menționăm aici, cel puțin în treacăt, ordonanța nr. 25 din 8 ianuarie a d-lui Gr. Trelea, președintele comisiei interimare a municipiului Bălți, a cărei generalizare o cerem insistent. Această ordonanță binecuvântată interzice întrebuițarea limbilor rusă și jidovenească în toate instituțiile publice, întreprinderi comerciale și chiar pe străzile orașului, declarând pe toți contravenienții vinovați de crima de lèse-națiune și invitând pe orice bun cetățean român să sesizeze organele în drept pentru fiecare „caz de abatere” de la această dispoziție, care intră în vigoare de la data afișării ordonanței.

Sper că s-a înțeles frumusețea, seriozitatea și naționalismul operei d-lui primar interimar al Municipiului Bălți, astfel că nimeni nu va rămâne surprins dacă vom spune că nu ne mulțumim numai cu cea meschină dovadă de admirație care ar fi eternizarea măreței sale figuri într-un falnic bronz așezat în cea mai centrală piață a orașului, ci vom cere insistent ca guvernul să-și însușească marea reformă și s-o decreteze pentru toate municipiile, orașele și satele României Mari.

În speranța că guvernul nu va lipsi de la această elementară îndatorire, să ne continuăm examenul. Ajungem astfel la una dintre cele mai sacre aspirații populare pe care guvernul și-a însușit-o cu energica hotărâre de a o realiza. Ați înțeles că e vorba de ... a cetățenilor evrei.

Întrucât fundamentala reformă menită să ia aspectul unei adevărate revoluții

¹ Pasaj rămas neterminat în ziar, probabil din cauza foarfecelor cenzurii (n. n.).

naționale este încă în planul studiilor prealabile, nu ne putem extazia decât în fața marilor și sănătoaselor principii fixate de filosofii sociali și politici ai guvernului.

Nr. 1 – e principiul că se vor revizui toți evreii stabiliți după 1918 pe teritoriul țării. Câți sunt aceștia? Părerile statisticienilor guvernamentali diferă. Unii susțin că ating cifra de 250 000, alții pretind că sunt de două ori mai mulți și, în sfârșit, alții mai binevoitori și mai patrioți, în același timp, jură că veneticii aceștia trec de 800 000.

Nr. 2 – e axioma că toți evreii sunt bănuși că intră în categoria celor ce urmează să fie revizuiți. Să dovedească fiecare cu acte că bănuiala e lipsită de temei.

Nr. 3 – principiul sănătos și sfânt că, întrucât ar putea să scape de „bănuială”, oricine are dreptul să denunțe pe cine bănuiește. Aici e „sediul materiei”, cum se zice. Denunțătorul are dreptul, pe care și-l poate lua singur, de a întreba în prealabil pe oricine dacă vrea sau nu să fie „bănuș”. Poate se găesc unii care nu vor. Ah, ce fructuoasă revărsare a Nilului în blagoslovita noastră țară! Trăiască ai noștri!...

În sfârșit, guvernul a mai comis o reformă de cea mai mare importanță, pentru că e cea mai națională și naționalistă, deoarece trebuie să-i asigure succesul în alegeri. E modificarea legii electorale.

Altădată câte buclucuri și încurcături, mai ales când era vorba de modificarea legii electorale. Cu săptămâni și luni înainte se adunau comisiuni care discutau în lungi ședințe. Ziarele, indiscrete cum le este feleșagul, dezvăluiau intențiile guvernărilor. Opinia publică se agita, iar în parlament se făceau dezbateri, uneori de o violență foarte... contondentă.

Guvernul patriotic al d-lui Goga a suprimat toate aceste mofturi democratice. În cursul unei lungi nopți de iarnă, reforma e gata plănuită, discutată, hotărâtă și tipărită în Monitor, care de un timp încoace apare la orele mici ale dimineții. Cetățeanul se culcă seara cu o lege electorală și când își freacă ochii în zorii zilei află că un Decret-lege i-a hărăzit o reformă.

Cum să nu ne exprimăm nemărginita noastră admirație pentru guvernul țării? Căci guvernul d-lui Goga este incontestabil al țării, mai ales al țării, care l-a vrut și l-a impus împotriva tuturor intrigilor și intereselor oculte.

Dacă ne oprim aici, nu înseamnă că am terminat. D. Goga guvernează abia de 2 săptămâni. În restul guvernării, care va dura, probabil, tot atâta, cabinetul de strânsuri își va continua opera. O așteptăm cu nerăbdare ca s-o înregistrăm și s-o comentăm cum se cuvine.

Em. Socor

Dreptatea, anul XII, nr. 3053, 23 ianuarie 1938

(Fragment)

De mai bine de un deceniu unii agitatori și grupări politice au introdus în viața politică a României moravuri și practici străine de tradițiile acestui neam.

Violența, teroarea și intimidarea erau metode practicate în regiuni balcanice, transplantate de unii venetici oploșiți în țară.

Răscolirea instinctelor primare de răzbunare și apelul la fondul mistic al maselor constituiau sisteme de agitare a mulțimilor împotriva așezărilor de ordine.

Credința creștină a fost pusă în slujba propovăduitorilor de anarhie, transformând spiritul de blândețe al religiei noastre în pornire oarbă de distrugere și oprinare.

Această agentură care se punea față în față în slujba unor interese străine nu neglija nici metodele de zăpăcire a minților mai slabe.

Apariții nocturne încadrate într-un misticism bolnav sau afirmarea unor strânse legături de rudenie sau simplă comunicare spirituală cu sfinții calendarului ortodox erau iarăși bune pentru intimidarea maselor.

Viitorul, anul XXX, nr. 9039, 24 februarie 1938

Din Arhivele Serviciului Secret

Notă

14 ianuarie 1938

Nr. 98

Legatiunile străine din București au început să fie în ultimul timp asaltate de numeroase grupe de evrei care doresc să emigreze din România.

Astfel la Legația Statelor Unite, imediat după Anul Nou, au început zilnic să se perinde 15-20 evrei, cari cer informații asupra posibilității de emigrare în aceste state.

La Legațiunea Britanică vin zilnic 20-25 evrei în grupuri de 4-5 inși, interesându-se asupra condițiilor în care ar putea să emigreze în Anglia sau coloniile ei.

La Legațiunea Austriei, înainte de izbucnirea incendiului, veneau în fiecare zi câte 10-15, în același scop.

La Legația Franței vin zilnic câte 8-10 evrei care doresc să emigreze în Franța sau colonii. Majoritatea lor au refuzat să primească condițiile de emigrare în colonii oferite de Legație.

La Legația Mexicului și statului Chile, la hotel Athénée Palace, se perindă zilnic câte 30 evrei, din București și provincie, veniți în același scop. Legațiile neavând încă instrucțiuni de la guvernele respective, nu au dat până în prezent nici un răspuns precis.

La Legația Argentinei vin aproape zilnic 8-10 evrei pentru același lucru. În ultimele zile se observă o descreștere în numărul evreilor doritori să emigreze.

Arhivele Naționale, Fond Casa Regală-Diverse, dosar nr. 8/1938, f. 1-2

15 ianuarie 1938
Nr. 122 Confidențial

NOTĂ

Comercianții evrei care au comenzi de mărfuri în străinătate, refuză ridicarea acestora de la Vamă, sub motiv că nu au bani.

Din această cauză, rampa Vămii Intrepozite este aglomerată de mărfuri neridicate.

Arhivele Naționale, Fond Casa Regală – Diverse, dosar nr. 8/1938, f. 4

18 ianuarie 1938
Nr. 202 Confidențial

NOTĂ

- Încă doi gazetari evrei români au plecat din țară -

Ziaristul Maximilian Milan zis Ghița (Grumberg), fostul director de redacție al ziarului *Lupta*, a părăsit România. Locuința din București cu mobilierul cu tot a închiriat-o unui străin.

A mai plecat și Haim Schor – H. Soreanu, redactor al ziarelor *Adevărul* și *Dimineața*, care a fost bătut la Continental de actualul prefect Robu.

Arhivele Naționale, Fond Casa Regală – Diverse, dosar nr. 8/1938, f. 7

NOTĂ

- O consfătuire în casa avocatului Leon Groper -

În casa avocatului Leon Groper din strada Mircea Vodă 44, s-a ținut acum două seri o consfătuire, la care au luat parte un număr restrâns de avocați evrei și după multe discuțiuni, privind atitudinea de urmat față de acțiunea avocaților români creștini din Tribunal, s-a hotărât de a nu se ceda, ci a continua ca toți evreii să vină la Tribunal, în executarea profesiei lor.

Se caută prin această atitudine, a se arăta opiniei publice că avocații evrei nu cred în posibilitatea unei perpetuări a actualei stări.

Comunicat: Pr. M.; M. Int.; 2 S.S. M. Int. S. Gl. M. Int.; M. Just.

Arhivele Naționale, Fond Casa Regală – Diverse, dosar nr. 8/1938, f. 12

26 ianuarie 1938
Nr. 421 Confidențial

NOTĂ

Inspectoratul regional de poliție Chișinău raportează:

În seara de 24 ianuarie a.c., între orele 16-18, la locuința marelui rabin Țirelsohn din Chișinău, s-a ținut o adunare secretă, la care au luat parte avocații Carol Steinberg, Sorin Rozental și Rosenberg, Silberman, Isaac Finkelstein, fost director al Băncii municipiului Chișinău, sionistul Berliand.

S-a discutat asupra situației actuale din România, hotărând a se interveni pe lângă cercurile competente din străinătate, prin presa franceză și engleză, pentru protecție. De asemenea, s-a mai discutat asupra măsurilor de luat în vederea participării la alegeri.

Această ultimă problemă a rămas să fie discutată pe larg la o nouă ședință.

Comunicat: D-lor Pr. M., M. Int., 2 S. St. Int., S. Gl. Int.

Arhivele Naționale, Fond Casa Regală – Diverse, dosar nr. 8/1938, f. 29

- Informațiuni din Ungaria -

Inspectoratul regional de poliție Cluj raportează că, în urma măsurilor anunțate de guvernul român, guvernul maghiar a luat următoarele măsuri:

1. Evreii care ar fi expulzați din România să nu fie primiți pe teritoriul maghiar, ci să fie trecuți înapoi în România.

2. S-au dat instrucțiuni tuturor organelor de la frontieră ca evreii care posedă viza de tranzit prin Ungaria să fie lăsați să treacă, însă cei care merg în Ungaria la rudenii sau cu alte afaceri să fie cercetați cât timp stau și totodată să li se ia o declarație că după expirarea acestui timp se vor înapoia în România.

3. Pe lângă poliția de oraș s-a înființat serviciul controlului străinilor. La acel serviciu sunt împărțiți câțiva ofițeri și agenți de poliție, având misiunea de a controla exclusiv actele de cetățenie ale tuturor evreilor, atât din orașe cât și din satele ce cad în raza fiecărui oraș, iar cei găsiți în neregulă urmează a fi expulzați din Ungaria.

4. Măsurile luate de guvernul nostru au fost primite în Ungaria cu mare simpatie, opinia publică maghiară cerând ca asemenea măsuri împotriva evreilor să se ia și acolo.

Comunicat: D-lor Pr. M., M. Int., 2 S. St. Int., S. Gl. Int.

Arhivele Naționale, Fond Casa Regală – Diverse, dosar nr. 8/1938, f. 32

1 februarie 1938
Nr. 585 Confidențial

NOTĂ

Avocatul Lascăr Șaraga vrea să se stabilească la Paris
și activează pentru apariția unui ziar evreiesc

Avocatul Lascăr Șaraga care a oscilat în toate mișcările evreiești, începând cu mișcarea sionistă și terminând cu simpatia pentru comuniști, intenționează ca în aceste timpuri grele pentru evrei să se retragă în străinătate, până ce va trece furtuna.

Lascăr Șaraga zice că este proscris de către legionari și pentru orice eventualitate este bine să procedeze așa cum a procedat și alt mare luptător, ziaristul Maximilian Grunberg, fost director al redacției ziarului *Lupta*.

Șaraga urmează să găsească un client căruia să-i închirieze mobilat imobilul pe care îl locuiește ca proprietar în str. Sfinții Apostoli și cu suma realizată din chirie să locuiască pe Costa de Azur.

Până la realizarea proiectului de mai sus, numitul se agită pentru apariția unui ziar evreiesc. În legătură cu acest ziar au loc consfătuiri la domiciliul său între mai mulți gazetari evrei deveniți șomeri.

Comunicat d-lor: Pr. M.; M. Int.; SS. St.N.; Int. S. Gl. M. Int.

Arhivele Naționale, Fond Casa Regală – Diverse, dosar nr. 8/1938, f. 33

6 februarie 1938

Nr. 728 Confidențial

NOTĂ

În cercurile evreiești se observă o mare îngrijorare din cauza termenului scurt pentru depunerea actelor în vederea revizuirii încetățenirilor, cerute de Decretul-lege din 22 ianuarie 1938.

Se va face intervenții, mâine, de către organizațiile evreiești la Ministerul de Justiție, cerându-se prelungirea termenului.

Comunicat d-lor: Pr. M.; M. Int.; 2 SS. St.M.; M. Int.; S. Gl. M. Int.

Arhivele Naționale, Fond Casa Regală – Diverse, dosar nr. 8/1938, f. 46

Pentru ordine și încredere

(Fragment)

„Politica ciomagului, la Tribunal, la primărie și oriunde se manifestă nu e de natură să sporească prestigiul guvernului și să-i lungească existența.

Avem convingerea că elementele extremiste uzează de aceste mijloace pentru ca, folosindu-se de orbirea guvernului, să provoace panica și să împiedice orice operă constructivă.

Guvernul nu trebuie să cadă în cursă.

Destinele neamului românesc îi sunt încredințate într-un moment greu. El trebuie să știe că a lăsa frânele în voia instinctelor primare ale câtorva – înseamnă a ne îndrepta cu pași repezi spre anarhie.

Facem așadar apel la guvern, care trebuie să stăpânească situația.

Facem un apel cu atât mai hotărât, cu cât marile interese naționale sunt în joc.

România nu-și poate permite jocul periculos de azi. Ea nu poate deveni un focar de anarhie, care să dea toate pretextele și toate prilejurile vecinilor dușmănoși”.

Viitorul, anul XXX, nr. 9015, 27 ianuarie 1938

Pentru amatorii de revoluție

(Fragment)

„Suntem în plină «revoluție națională», scriu unii.

Singura, reala și adevărata revoluție va fi cea de mâine: «revoluția legionară», scriu alții.

Iar pe această temă zilnic amenințări, zilnic sângeroase pamflete, zilnic biciuirea instinctelor primare de către oameni care, în majoritatea lor, n-au văzut nici o revoluție și nici un război.

Aceasta e singura lor scuză.

Cei mai bătrâni însă, care conduc aceste ziare sau au un cuvânt, cât de mic, în grupările extremiste n-au nici o scuză”.

Viitorul, anul XXX, nr. 9023, 5 februarie 1938

Manifest al Partidului Național-Liberal

(Fragment)

„Ceasul pe care îl trăim e îngrijorător.

O atmosferă apăsătoare izvorâtă din amenințări și nesiguranță stăpânește azi toate clasele și începe iarăși să paralizeze inițiativele creatoare ale țării. Programe de învrăjbire caută să sfărme unitatea sufletească a poporului nostru și în ceasul în care dificultățile din afară ne cer să fim mai uniți decât oricând, violența și ura aruncă între fiii aceleiași țări sămânța tuturor destinărilor”.

Din manifestul: *Români*, semnat: Președintele Partidului Național-Liberal C.I.C. Brătianu și secretarul general: Gh. Tătărescu.

Viitorul, anul XXX, nr. 9024, 6 februarie 1938

(Fragment)

„Suntem exponenții opiniei publice, și în special ai abonaților de la Radio, rugând a se lua măsuri și sancționa felul cum sub trecuta guvernare această societate a înțeles să servească pe abonații săi.

Neînțelegând că Societatea de Radio este o instituție de stat și nu instrument politic pus în serviciul special al unui guvern, zilnic se servesc auditorilor un discurs de elogiere a guvernului. Societatea de Radio nu poate avea preferințe și idei proprii în materie de conducere a statului, după cum Poșta și Telegraful nu pot să servească pe clienții lor, adică publicul mare, după culoare politică”.

Viitorul, anul XXX, nr. 9029, 13 februarie 1938

Dacă ar fi știut...

Eram cu Goga la intrarea triumfală a diviziilor motorizate germane. „Dacă știam că pot veni atât de repede – mi-a spus el – nu m-aș fi lăsat răsturnat atât de ușor”.

Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din Țara pierdută.* Ed. Fronde, Alba-Iulia – Paris, 1994, p. 127

Statutul juridic al evreilor din România (1940-1944)^x

Mutațiile de natură politică internă și externă prin care a trecut societatea românească, la sfârșitul deceniului patru al secolului nostru, s-au repercutat și asupra situației locuitorilor evrei. Ascensiunea la putere a drepteii cu orientare naționalist-extremistă și intrarea României în sfera de influență a Germaniei naziste au favorizat afirmarea și în România a unei politici de stat concretizată, printre altele, în *scoaterea evreilor de sub prevederile legilor ordinare, care privesc pe ceilalți cetățeni români*¹ și reglementarea drepturilor și obligațiilor lor printr-un sistem legislativ special. În acest scop au fost promulgate, sub semnătura regelui Carol al II-lea, a președintelui Consiliului de Miniștri, inginer Ion Gigurtu și a ministrului justiției, Ion V. Gruia, decretele-legi privitoare la starea juridică a evreilor și oprirea căsătoriilor dintre români și evrei (8 august 1940)².

Prin Decretul-lege referitor la starea juridică a evreilor au fost stabilite: criteriile care defineau calitatea de evreu; împărțirea evreilor în categorii; drepturile, restricțiile și interdicțiile pentru evrei. De asemenea a fost reglementată starea juridică a evreilor în cele trei sectoare ale vieții publice – spiritual, politic, economic.

În expunerea de motive la legile adoptate, I.V. Gruia a prezentat considerentele de natură politică și ideologică care au determinat elaborarea unui nou sistem legislativ pentru populația evreiască³. În viziunea legiuitorului, problema evreiască era o problemă politică, juridică și economică prin rezolvarea căreia se statornicea „dreptatea poporului român”; scopul acestei rezolvări fiind: „salvarea patriei”.

^x Referatul nostru are în vedere statutul juridic al evreilor din Vechiul Regat și sudul Transilvaniei. Reglementarea legală a statutului evreilor din Basarabia, Bucovina și Transnistria, precum și acela al evreilor străini din România și al evreilor de cetățenie română aflați în străinătate constituie obiectul unei cercetări speciale.

Referat susținut la examenul de doctorat. Universitatea București, 19 martie 1998.

Pentru I. V. Gruia adoptarea statutului marca: *trecerea naționalismului de la o pură mișcare spirituală și militant-protestatară la perioada sa de organizare*⁴; *intrarea într-o nouă fază a naționalismului, facilitată de noul conținut național conferit statului român de Constituția carlistă din anul 1938*. Căci, arăta I. V. Gruia, *dacă în marginile Constituției din 1923 statul național era o simplă formă fără conținut, prin Constituția din 1938 se încheagă o nouă ordine de stat în care se impune organizarea prioritară a intereselor naționale, în care națiunea este mai puțin o comunitate juridică sau o colectivitate politică, ci mai mult o comunitate spirituală și organică așezată pe legea sângelui din care izvorăște o ierarhie a drepturilor politice [...] Apărarea sângelui constituie baza morală a recunoașterii drepturilor politice ale românilor*⁵. Realitatea statului național în formula legii constituționale din 27 februarie 1938 se considera a fi concretizată în „*proclamarea legii sângelui; proclamarea principiului că națiunea română este creatoare de stat; distincția juridică și politică între românii de sânge și cetățenii români*”⁶. Definind noul conținut și noua realitate a statului național, Gruia formula, după propria-i apreciere, o concepție biologică asupra națiunii, pe care o considera „*o sinteză de funcțiuni [...] sprijinită [...] mai ales pe o lege a sângelui românesc și pe ritul creștin*”⁷.

Pomind de la această concepție a *naționalismului organic*, a fost promulgat și Decretul-lege care oprea căsătoriile între românii de sânge și evrei. Alcătuit pentru apărarea „sângelui românesc”, Decretul-lege urmărea „purificarea” nației de elementele parazitare eterogene, căci în concepția lui I. V. G. era o „*incompatibilitate morală, spirituală și organică între românul de sânge și religia mozaică*”⁸.

Analiza *Expunerilor de motive* la Decretele-legi privind *starea juridică a evreilor și oprirea căsătoriilor între români și evrei* pune în evidență temeierile ideologice ale acestei legislații. Nu conjuncturalismul sau vreun mimetism politic erau mobilurile discriminării etniei evreiești, ci *noua politică națională a statului român* care, socotea că, definirea *sângelui românesc* ca un element etnic moral, presupunea în mod obligator discriminarea prin lege a noțiunii de „evreu”⁹.

Legiuitorul român recunoștea că a studiat îndeaproape legislația nürnbergeză, dar considera că în legislația românească au fost aduse anumite rectificări față de cea național-socialistă, „*rectificări întemeiate pe criteriul ritual și etnic în funcție de criteriul moral și juridic al sângelui – care în fond este tot un element biologic*”¹⁰.

Care erau, deci, prevederile acestor Decrete-legi care, în ultimă instanță, au stat și la baza legislației promulgate de regimul antonescian?

I. **Definirea calității de evreu.** A fost un demers juridic esențial pentru legiuitor, având în vedere structura heteroclită a etniei evreiești, mai ales ca urmare a procesului de aculturație parcurs de evrei în epoca emancipaționistă. În acest punct, noua legislație s-a inspirat din modelul legislației nürnbergeze, adoptată în 1935, care a definit calitatea de evreu după criteriul apartenenței la cultul mozaic, dar și al originii etnice: erau considerați evrei cei care aveau cel puțin trei bunici evrei¹¹.

În formula Decretului-lege nr. 2650 din 8 august 1940 erau socotiți evrei: *cei de religie mozaică; cei născuți din părinți de religie mozaică; creștinii născuți din părinți de religie mozaică nebotezați; creștinii născuți din mamă creștină și tată de religie mozaică nebotezat; cei născuți din mamă de religie mozaică afară din căsătorie; evreii de sânge ate*¹².

După cum rezultă din cele de mai sus, în definiția calității de evreu dată de legislația Gruia nu intra în calcul apartenența bunicilor. Și, totuși, într-un anumit sens legea carlistă era mai restrictivă decât cea național socialistă. Căci dacă în legea nürnbergeză exista o disociere între cei pe deplin evrei și cei născuți din căsătorii mixte (în privința celor născuți din mamă ariană și tată evreu au fost socotiți pe deplin evrei cei născuți după 15 septembrie 1935¹³) în legea Gruia, prin definiție, cei născuți din tată evreu și mamă creștină, chiar dacă au fost botezați la naștere, erau considerați tot evrei, căci după cum preciza însuși legiuitorul, „*în acest caz rezistența religioasă a tatălui a fost socotită ca un semn al destinului celui născut*”¹⁴. Situația de evreu, așa cum a stabilit legea, nu putea fi schimbată prin trecerea la creștinism a celor de religie mozaică, după data publicării decretului¹⁵.

II. **Împărțirea evreilor în categorii. Drepturi și interdicții.** Stabilind calitatea de evreu, legea i-a împărțit pe evreii din România în trei categorii. Din categoria întâia făceau parte evreii veniți în România după 1918; în categoria a doua intrau cei exceptați, respectiv: cei naturalizați prin lege individuală până în 30 decembrie 1918; cei naturalizați colectiv pentru participarea la Războiul de Independență din 1877; cei ce locuiau în Dobrogea și au dobândit naturalizarea prin legile din 1879, 1909, 1912; cei ce au luptat în linia de foc în războaiele României, cu excepția celor căzuți prizonieri sau dispăruți individual; cei răniți, decorați, citați cu ordin pentru acte de bravură în timpul războiului, urmașii celor morți în războaiele României și urmașii celor cuprinși în aliniatele precedente. Dar conform precizării legiuitorului, nici cei din această categorie nu intrau în comunitatea națională românească, deoarece nu aveau dreptul să dobândească funcțiuni publice, să aibă sau să dobândească proprietăți rurale, să participe la conducerea și activitatea politică a țării, să fie militari de carieră¹⁶.

În categoria a treia intrau cei necuprinși în primele două, adică marea masă a populației evreiești din teritoriul Vechiului Regat încetățenită colectiv prin legile din 1919, legi consfințite de Constituția din 1923. Evreii din categoriile I și III nu puteau fi funcționari publici de nici un fel, avocați, experți, membri în consilii de administrație ale întreprinderilor de orice natură, comercianți în comunele rurale, comercianți de băuturi alcoolice, tutori sau curatori ai handicapaților de religie creștină, militari, exploatatori sau închirietori de cinematografe, editori de cărți, ziare, reviste, jucători în asociațiile sportive, oameni de serviciu în instituțiile publice ș.a.¹⁷.

Pentru evreii din categoria I-a urma să se precizeze, printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri, limitele între care puteau exercita îndeletnicirile și profesiunile libere. Cei din categoria a III-a puteau profesa diferite îndeletniciri în afară de cele precizate în decret¹⁸.

Criteriile care au stat la baza împărțirii evreilor în categorii, pe lângă discriminarea generală a întregii populații evreiești, i-au pus într-o situație de totală inferioritate pe evreii din Transilvania și Banat, din rândul cărora nu putea beneficia de exceptare nici o categorie. Situația juridică creată celor din categoria a II-a era aplicabilă doar pentru cei din Vechiul Regat. Căci dacă o condiție de încadrare a unor evrei în categoria a II-a a fost aceea a naturalizării individuale, legislația din Ardeal și Banat consfințise încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea calitatea de etnie conlocuitoare cu drepturi egale a comunității evreiești în totalitate, și implicit emanciparea civică a membrilor ei. Pe de altă parte, tributul de sânge plătit de evreii ardeleni în primul război mondial nu a fost luat în considerare, având în vedere că, prin forța împrejurărilor, ei au luptat în armata austro-ungară. Astfel, evreii, din Transilvania și Banat au intrat în rândul celor din categoria I-a¹⁹, ceea ce i-a descalificat total pe avocații, medicii, inginerii, meseriașii, industriașii ș.a. – o colectivitate care a adus contribuții importante la dezvoltarea generală a provinciilor respective.

Dar criteriile stabilite pentru cei care puteau beneficia de categoria a II-a au fost restrictive și pentru mulți evrei din Vechiul Regat. În acest sens, într-un memoriu adresat de un fost parlamentar evreu primului-ministru Gigurtu, se arată: „*Printre acei ce beneficiază de categoria 2-a sunt prevăzuți aceia care au trecut prin Parlamentul Țării individual (n.n. – în vederea obținerii naturalizării) până la 1916. Ne permitem a face următoarea remarcă: înainte de război nimeni nu avea posibilitatea de a cere aceste drepturi, decât cei înstăriți cu legături mari [...] iar dosarele majorității intelectualilor ce au făcut pe acele timpuri cereri de împământenire trebuiau să șadă ani de zile în cartoanele corpurilor legiuitoare neavând posibilitatea de a trece [...]* O altă nelămurire este linia de

foc... Ce sunt de vină evreii care nu erau în companii de atac? Dar medicii? De ei nu ne vorbește nimeni. Majoritatea medicilor au fost în lazarete de contagioși unde și-au dat viața. Se face o mare nedreptate cu ei. Câți din ei n-au salvat viața camarazilor lor creștini activi aflați pe front care în urma vindecării lor au câpătat decorațiuni de război! [...] Aceeași deosebire se face și la cercetași [...] Erau copii și toți gata de a-și jertfi viața [...] Credem, excelență, că prin regulament să se prevadă că toți cercetașii evrei să intre în categoria 2-a, prin aceasta veți face un act de dreptate”²⁰.

*

În ce privește viața spirituală evreiască, Decretul-lege din 8 august 1940 prevedea asigurarea libertății de conștiință, libertatea cultului mozaic, libertatea învățământului mozaic de toate gradele ș.a. Dar asigurarea acestor libertăți, după cum se preciza în *Expunerea de motive*, nu însemna că viața spirituală evreiască rămânea integrată în comunitatea românească, ci i se impunea îndatorirea ei de respect față de comunitatea românească²¹.

*

Analizând legislația din 8 august 1940, *privitoare la starea juridică a evreilor din România* rezultă că evreii au fost transformați, în totalitatea lor, în cetățeni de categorie inferioară, fiind scoși nu numai de sub prevederile Constituției din 1923, ci și de sub acelea ale Constituției din 1938. Căci chiar dacă I. V. Gruia în *Expunerea de motive* susținea că noul statut al evreilor se încadra perfect în spiritul Constituției din 1938 trebuie, totuși, să menționăm că respectiva Constituție, cum preciza Paul Negulescu, chiar dacă stabilea „primatul etnic românesc, nu aducea nici o atingere intereselor cetățenilor de altă origine etnică”²². De altfel, nici nu ar fi existat vreo bază etică sau juridică pentru o știrbire a drepturilor cetățenilor de *altă origine etnică* din moment ce art. 4 din capitolul I al Constituției stipula că *Toți românii fără deosebire de origine etnică și credință religioasă sunt datori a socoti*²³ că patria lor este România. Iar prevederile din articolul 27 pot da loc la interpretări. În general, exegeții Constituției socotesc că art. 27 care stipula că „numai cetățenii români sunt admisibili în funcțiile și demnitățile publice, civile și militare, ținându-se seama de caracterul majoritar și creator de stat al Națiunii Române”, – impunea principiul primatului etnic în viața publică românească²⁴. În optica noastră, ideea primatului etnic este confuz formulată, căci se poate interpreta că legiuitorul avea în vedere, în general cetățenii români ca având acces la funcții publice.

Excluderea evreilor de la prevederile drepturilor constituționale, scoaterea lor în afara acestor prevederi se înscria, pe deplin, și în spiritul tezelor legionare care

socoteau Constituția din 1923 ca un *act de trădare pentru faptul că a dat drepturi politice evreilor*²⁵. În octombrie 1923, Corneliu Codreanu, Ion Moța și alții au pus la cale un complot *pentru pedepsirea miniștrilor* care au dat drepturi politice evreilor, alcătuind o nouă Constituție²⁶.

*

Prevederile decretelor amintite n-au rămas literă moartă. De fapt, licențierea funcționarilor publici evrei a început încă din iulie 1940, pe temeiul Decretului-lege pentru apărarea ordinii politice unice și totalitare a statului român, promulgată la 21 iunie 1940²⁷. În lunile iulie și august, ziarul *Universul* a publicat liste cu sute de nume de evrei, medici, farmaciști, cadre didactice, funcționari concediați din serviciile lor²⁸. Au fost concediați și funcționarii publici din rândul evreilor de categoria a II-a. Conform Codului funcționarilor publici, aceștia trebuiau să facă parte din Partidul Națiunii; evreii nu erau acceptați în acest partid²⁹.

Reprezentanții organizațiilor evreiești au adresat numeroase petiții încercând să obțină anumite retractări din partea autorității de stat în problema aplicării măsurilor antievreiești.

La 22 august 1940, dr. Wilhelm Filderman a înaintat un memoriu primului ministru cerând să se revină asupra prevederii de eliminare a evreilor din armată³⁰. Apoi, la 31 august, dr. Filderman a înaintat un nou memoriu asupra situației în care era împinsă populația evreiască în urma aplicării deciziei ministeriale de limitare a dreptului la învățătură.

Numai 6% din totalul populației școlare putea fi de origine evreiască. Decizia s-a înscris în prevederile Decretului-lege din 8 august 1940.

Decizia, arăta dr. W. Filderman ... *îi pune pe toți... și pe cei din categoria a doua, fii de luptători, invalizi, decorați etc. într-o situație cu mult inferioară atât aceleia pe care au avut-o înainte de a fi devenit cetățeni, cât și aceleia pe care o au fiii de supuși străini locuind în țară. Evreii din România sunt forțați să rămână analfabeți și sunt împiedicați să devină meseriași, funcționari, comerciali, să-și câștige existența prin cele mai umile profesii. S-a violat în mod flagrant statutul prin aceea că se închide posibilitatea de a exercita profesiunile expres autorizate de statut, mai mult decât atât se interzice accesul în orice profesii*³¹.

Prin urmare legislația din iulie-august 1940 a deschis drumul spre degradarea socială, civilă, morală și materială a locuitorilor evrei.

Starea juridică a evreilor în perioada regimului antonescian 1940-1944

Decretul-lege 2650, din 8 august 1940, prin care a fost stabilit statutul juridic al evreilor nu a fost abrogat de regimul antonescian. Unele principii și prevederi au fost chiar păstrate; deși intenționa s-o facă, regimul antonescian nu a elaborat, totuși, un nou statut juridic pentru reglementarea situației evreilor. Regimul de obligații și interdicții pentru locuitorii evrei a fost stabilit printr-o legislație special antievreiască, prin articole cu referire la evrei incluse în legile generale; prin ordine și ordonanțe emise din dispoziția conducătorului statului și transmise confidențial ministerelor de resort și autorităților în subordine.

Legile privitoare la evrei elaborate în perioada statului național legionar (peste 20 Decrete-legi) au concretizat multe din prevederile enunțate în statutul juridic din 8 august, mergând pe linia restrângerii drepturilor și a exceptărilor acordate de legea carlistă.

Este relevant, în acest sens, un tabel comparativ înaintat de dr. W. Filderman Ministerului de Justiție despre modul în care a evoluat statutul juridic al evreilor în perioada 1 ianuarie 1938 – 15 octombrie 1940. Tabelul reflectă situația în domeniile: învățământ, comerț, culte și arte, agricultură, industrie, muncă și sănătate, justiție, apărarea națională, finanțe, lucrări publice și comunicații. Din comparația întreprinsă rezultă că între august și octombrie 1940 restricțiile s-au înăsprit, după cum urmează: dacă prin legile din august a fost respectat dreptul de publicitate al școlilor evreiești, legislația antonesciană a anulat acest drept, interzicând în același timp accesul evreilor în învățământul de stat și particular de toate gradele; legea din august a interzis evreilor din categoria I și III să fie colportori de imprimate românești, legea antonesciană a extins această prevedere și asupra celor din categoria a II-a; legea din august dispunea că regimul cultului mozaic rămâne sub protecția normelor constituționale, regimul antonescian a scos cultul mozaic de sub protecția normelor constituționale și a legii pentru regimul general al cultelor; tăierea rituală a fost interzisă din august, interdicția s-a menținut; regimul antonescian a început închiderea cimitirelor evreiești, suprimarea subvenției cultului mozaic a fost aplicată din august 1940; decretul din august nu interzicea evreilor să fie artiști, regimul antonescian a legiferat îndepărtarea tuturor artiștilor evrei din teatrele românești de stat și particulare, chiar și a evreilor din categoria a II-a; în august 1940 evreii încă mai rămăseseră membri în toate societățile profesionale; în timpul guvernării antonesciene ei au fost excluși din Societatea Scriitorilor Români, din Societatea compozitorilor și din Sindicatul artiștilor; legea din august interzicuse tuturor categoriilor de evrei să dețină proprietăți rurale, dar le-a dat dreptul să le vândă

conform prevederilor legale; legea antonesciană a dispus exproprierea tuturor proprietăților rurale a evreilor de orice categorie. În domeniul industriei și a comerțului, legea antonesciană interzice și evreilor de categoria a II-a să fie agenți oficiali de bursă; sunt loviți micii comercianți, mulți dintre ei fiind obligați să-și închidă magazinele; se numesc comisari de românizare pe lângă comercianții și industriașii evrei. În domeniul muncii și sănătății, legislația din august 1940 interzise evreilor din categoriile I și III să fie medici la stat, conform legislației antonesciene a fost concediat tot personalul evreiesc din domeniul sanitar, inclusiv evreii din categoria a II-a; Colegiul medicilor a propus eliminarea medicilor evrei; evreilor li s-a interzis să practice profesia de farmacist; în domeniul justiției, prin legea din august au fost concediați funcționarii judecătorești din categoriile I și III, prin legislația antonesciană au fost eliminați inclusiv cei din categoria a II-a; legea din august interzise exercițiul profesiei avocaților din categoria I-a și a III-a, dar li se lăsase dreptul de a-și lichida afacerile în termen de 6 luni; legea antonesciană a interzis exercitarea profesiei pentru avocații din categoriile I și III, fără respectarea dreptului de lichidare, iar avocații din categoria a II-a aveau dreptul de a pleda și a da consultații numai evreilor persoane fizice. Unele excepții au fost făcute în favoarea invalizilor, orfanilor de război și a unora dintre decorați. A.G.I.R.-ul i-a eliminat pe toți inginerii evrei. În tabelul său, dr. W. Filderman conchidea că, prin aplicarea măsurilor inițiate, până la începutul lunii februarie numărul șomerilor evrei va atinge cifra de 100.000³².

Legislația antonesciană a mers, deci, din primul moment mult mai departe cu măsurile antievreiești decât cele preconizate (ce-i drept și ele foarte dure) de regimul autoritar și totalitar al regelui Carol al II-lea. În general, legiuitorii regimului antonescian au respectat în ocazii rare, principiul exceptării de sub rigorile legii a unor evrei cu merite deosebite: au fost îngădite prin noi măsuri drepturile evreilor participanți la războaiele României. Căci dacă Decretul-lege din 8 august 1940 stipulase pentru evreii din categoria I-a și a III-a transformarea obligațiilor militare în obligații fiscale, Decretul-lege din 4 decembrie 1940 privind statutul militar al evreilor stipula excluderea din serviciul militar a tuturor categoriilor de evrei³³. În ceea ce privește definiția calității de evreu, ea era mai restrictivă decât aceea dată de legislația lui I.V. Gruia; ea varia de la o lege la alta, în funcție de interesele legiuitorilor de a elimina o categorie cât mai largă de evrei și de descendenți evrei din structurile sociale și economice ale societății românești. Astfel, dacă pe baza Decretului-lege din 8 august 1940, un creștin născut din părinți de religie mozaică dar botezați era considerat român și, în consecință, putea fi militar de carieră, în virtutea legislației antonesciene respectivul nu mai era admis să urmeze nici măcar

cursurile școlii primare, deoarece Decretul-lege din 14 octombrie 1940 interzicea accesul la învățământ pentru cei născuți din părinți evrei, indiferent de religia lor; ei nu puteau fi proprietarii unui teren rural, deoarece decretul din 4 octombrie îi considera ca evrei pe aceia care aveau ambii părinți evrei sau numai unul, fără a face distincție dacă ei sau părinții lor erau sau nu botezați în altă religie decât cea mozaică; ei puteau fi avocați sub regimul de aplicare a Decretului-lege din 8 august 1940, dar nu puteau fi funcționari particulari sau simpli practicanți în regimul antonescian pentru că Decretul-lege din 16 noiembrie 1940, de românizare a personalului din întreprinderile particulare, considera evrei pe cei născuți din ambii părinți evrei sau numai din tată evreu, indiferent de religie³⁴. Conform legii privind recensământul de sânge evreiesc (16 decembrie 1941) erau considerați evrei până și cei care aveau doar un singur bunic evreu³⁵. Majoritatea legilor promulgate de guvernul antonescian n-au luat deci în considerare calitatea de creștin a unui evreu botezat în religia creștină la naștere, nici măcar dacă părinții au fost botezați. Doar Regulamentul asupra Decretului-lege relativ la statutul militar al evreilor prevedea, în articolul 6, că: sunt considerați creștini: copiii creștini născuți din părinți de religie mozaică botezați; copiii creștini născuți din mamă de religie mozaică nebotezată, dar al căror tată este creștin de sânge; copiii naturali creștini, adică botezați, născuți din mamă de religie mozaică botezată³⁶. Definițiile date calității de evreu într-o lege sau alta erau valabile numai în cazul aplicării legii respective.

Definirea calității de evreu a constituit și obiectul unor dezbateri în cadrul ședințelor Consiliului de Miniștri. Mihai Antonescu și-a precizat în acești termeni poziția în această problemă: „Fără îndoială că idealul este să ajungem la o definiție a evreului care să stea la baza legislației noastre. Noi n-am ajuns încă la determinarea statutului evreului din România a căror condiție juridică se transformă în fiecare zi printr-o serie întreagă de reforme... Nu văd, însă, de ce este necesar să cristalizăm într-un sistem rigid definiția evreului... Criteriile sunt cu totul deosebite după scopurile urmărite de legiuitor... mai ales că n-am ajuns încă la un statut unic al evreilor care să determine o dată pentru totdeauna poziția lor în Țara Românească și care să mărginească drepturile lor față de națiune”. Ceea ce era, însă, important în viziunea lui Mihai Antonescu era faptul că evreii *sunt scoși din națiune din punct de vedere etnic și spiritual*; geografic îi vom scoate, conchidea ministrul, în măsura posibilităților de expropriere și expulzare, dar aceasta nu se poate face decât într-un cadru internațional mult mai vast³⁷.

Definițiile date calității de evreu, au avut consecințe practice pe care poate că protagoniștii regimului antonescian nici măcar nu le bănuiau. Căci, deodată, numeroși avocați, medici, preoți, chiar moșieri ș. a. de mult ieșiți din comunitatea

evreiască, prin convertirea lor la creștinism sau a părinților lor, au fost constrânși de măsurile legislative să-și asume o identitate de care erau total ruși și pe care probabil o și detestau. Nu puțini au fost acei care s-au trezit că și-au pierdut averea și slujbele. Este relevant, în suita acestor situații cazul prezentat într-un memoriu adresat de filosoful Mircea Vulcănescu, pe atunci subsecretar de stat pe lângă Ministerul Finanțelor, ministrului său, pentru apărarea unui funcționar din departamentul pe care îl conducea, care a fost declarat evreu în virtutea Decretului-lege pentru recensământul de sânge evreiesc din decembrie 1941³⁸.

Elaborat în limbajul specific epocii respective, desfășurând o întreagă argumentație pentru a demonstra că protejatul său nu merită sub nici o formă soarta de a fi categorisit drept evreu, Mircea Vulcănescu a lăsat posterității un document de mentalitate de interes excepțional; o mărturie elocventă pentru modul în care s-au impus în epocă: ideologia biologista în problema națiunii în general și a etniei evreiești în special; discursul specific acestei ideologii de detestare a evreilor și a evreității³⁹ [Vezi documentul în anexă].

Cazul prezentat de M. Vulcănescu este unul din miile de situații care demonstrează că noul statut juridic al evreilor i-a afectat nu numai pe cei de *sânge pur evreiesc*, ci și pe evreii care, într-un anumit context istoric, au optat pentru integrarea lor totală în societatea românească, convertindu-se la creștinism și încheind căsătorii mixte. În unele situații, ei erau asimilați evreilor de categoria a II-a, beneficiind de „privilegiile” acordate evreilor cu merite deosebite, în special, în războaiele României, deși, ce-i drept și statutul foștilor participanți la Războiul de Independență sau la Războiul de Reîntregire a țării varia de la o lege la alta.

Au fost Decrete-legi care nu au prevăzut cazuri de excepții ca, spre pildă: Decretele-legi pentru trecerea proprietăților rurale evreiești în patrimoniul statului, Decretul-lege privitor la acordarea autorizațiilor pentru debitele de vânzare a produselor monopolizate CAM, Decretul-lege pentru completarea Decretului-lege privitor la trecerea proprietăților rurale evreiești în patrimoniul statului; Decretul-lege privind trecerea în patrimoniul statului a vaselor și plutitoarelor⁴⁰ ș.a. Excepții au fost prevăzute în Decretul-lege care stipula eliminarea cadrelor didactice, a elevilor și studenților evrei din toate gradele de învățământ. Au fost excepții urmașii: a) direcți ai voluntarilor, invalizilor și morților din Războiul de Independență, dacă sunt creștini; b) ai invalizilor din Războiul de întregire a neamului; c) celor care au luptat în armata română și au fost decorați pentru fapte de arme săvârșite pe câmpul de luptă. Uрмаșii direcți ai celor de la punctul b și c dacă la data de 9 august 1940 erau creștini⁴¹. Decretul-lege pentru românizarea personalului din întreprinderi prevedea excepții de sub rigorile legii pentru aceleași categorii și în aceleași condiții ca și legea reglementării învățământului⁴².

Unele excepții au fost stabilite în Decretul-lege din 27 martie 1941 privind trecerea imobilelor urbane evreiești în patrimoniul statului. Astfel, pe lângă cei care dobândiseră naturalizarea individuală până la 15 august 1916 au mai fost exceptați evreii răniți și decorați pentru acte de bravură săvârșite în războaiele României; orfanii de război; evreii sau evreicele botezați creștini de cel puțin 20 de ani, dacă erau căsătoriți cu românce sau români; evreii sau evreicele căsătoriți sau căsătorite cu români sau românce de cel puțin 10 ani și dacă din căsătorie se născuseră botezați creștini⁴³. Tot această lege preciza că evreii care au dat dovezi de devotament excepțional față de țară și au adus, ei sau ascendenții lor, excepționale servicii țării vor putea fi scutiți de aplicarea dispoziției prezentei legi prin Decret-lege.

În aprilie 1942, printr-un Decret-lege special, au fost exceptați de la rigorile legii pentru interzicerea folosirii de către evrei a posturilor de radiorecepție, a legii pentru obligarea evreilor de a contribui la constituirea de stocuri de îmbrăcăminte în interes social și a legii privind recensământul de sânge evreiesc *acei cetățeni români care, având sânge evreiesc, au unul din părinți de altă origine decât aceea evreiască, sunt creștini și au trecut la creștinism înainte de 9 august 1940*⁴⁴.

În martie 1943, într-un Decret-lege pentru completarea unor dispozițiuni din unele legi anterioare a fost introdus un articol special privind posibilitatea ca evreii naturalizați individual și cu merite deosebite să fie *asimilați în totul sau în parte cu românii etnici, prin decret al conducătorului statului dat pe baza jurnalului Consiliului de Miniștri*⁴⁵.

Rezolvarea cererilor de excepții a impus o imensă birocrație. Solicitanții trebuiau să-și întocmească dosare individuale cu acte doveditoare care urmau apoi să fie discutate în comisii special constituite. Dintr-o listă de peste 2.000 de solicitanți care ceruseră să fie asimilați cu românii, până în iulie 1944 au fost rezolvate doar 30 de cazuri⁴⁶.

Măsurile de exceptare a unor cazuri individuale nu au schimbat situația juridică generală a populației evreiești. Reglementările legislative care au determinat starea juridică a locuitorilor evrei aveau drept scop „românizarea societății”. Mareșalul Antonescu concepea „problema românizării” ca piatra unghiulară a noului regim pe care vroia să-l instaleze.

*

Consecințele Decretelor-legi și ale dispozițiilor administrative generale pe baza cărora a fost promovată politica de românizare și de reglementare a *stării de drept* a evreilor în anii regimului antonescian au fost:

- 1) *expropriările patrimoniale*;
- 2) *excluderile și decăderile din alte categorii de drepturi decât cele de proprietate. Introducerea statutului de ghetto pentru anumite categorii de intelectuali și creatori*;
- 3) *interdicții și limitarea capacității*;
- 4) *regimuri speciale, măsuri administrative*;
- 5) *impozite speciale*⁴⁷.

I. *Exproprieri patrimoniale*. Proprietățile evreiești au intrat în patrimoniul sau sub controlul statului pe două căi:

a) *Exproprieri*. S-au desființat contractele de arendare a farmaciilor; s-au expropriat: proprietățile rurale, inclusiv locuințele anexe; pădurile cu instalațiile aferente exploatărilor forestiere, linii de căi ferate, mijloace de transport, morile de orice fel; teascurile țărănești de ulei și pivele de bumbac și lână din mediul rural și suburban, cu terenul din jurul lor, instalații, unelte, întregul inventar și materiile prime; stocurile de cereale, nutrețurile și recoltele de orice fel; vasele și plutitoarele; imobilele urbane; fermele; brutăriile, morile, fabricile de spirt, fabricile de produse și substanțe medicamentoase, drepturile de orice fel asupra subsolului; aparatele de radio, acțiunile în societate de voiaj și turism, sălile de cinematografe, creanțele garantate cu ipotecă, spitalele și casele de sănătate, bunurile comunitare.

În mod deosebit au fost afectați de măsurile de românizare, proprietarii imobilelor urbane. Dacă legea inițială de românizare a imobilelor prevăzuse că foștii proprietari evrei puteau păstra dreptul de folosință asupra imobilelor până când vor primi o somație din partea Centrului Național de Românizare, conform Decretului-lege din 9 octombrie 1941 a încetat dreptul de folosință a foștilor proprietari evrei asupra imobilelor românizate. Ei erau obligați să plătească chirii și puteau fi oricând evacuați din locuințele lor.

Decretul de românizare a proprietăților imobiliare urbane a reprezentat, în viziunea conducătorului statului „dovada integrării poporului român în spiritualitatea naționalistă care străbate Europa”⁴⁸.

b) *Controlul*. A fost exercitat prin: înființarea instituției comisarilor speciali care, ulterior, au devenit comisari de românizare cu menirea de a controla întreaga activitate a întreprinderilor în vederea românizării lor.

În ianuarie 1941, instituția comisarilor de românizare a fost desființată datorită modului haotic și abuziv în care comisarii de românizare s-au amestecat în administrarea întreprinderilor pe care le-au avut în subordine. În consecință, acest tip de control a intrat în atribuția directă a Ministerului Economiei. În martie 1941 a fost instituit controlul actelor anumitor întreprinderi.

Rezultatele acestor metode de românizare au fost: intrarea bunurilor expropriate în patrimoniul statului, urmând ca acesta să le lichideze prin transmiterea lor către români etnici. În ce privește bunurile neexpropriate prin lege, s-au exercitat presiuni economice și extraeconomice pentru trecerea în mâini românești: a băncilor; pentru introducerea elementului românesc în marile industrii cum au fost: Titan Nădrag, Laromet, Uzinele Met Grivița, Industria fierului IMO, Magazinele Unite de fierărie, Țesătura Iași, Zimener, Soc. de Telefoane, Caltman Marcu ș. a.

Au fost românizate mari magazine, precum Galerile Lafayette⁴⁹

S-au înființat diferite oficii de distribuire de materii prime, precum ORAP, ODESFER, OLEMN ș. a., care repartizau materiile prime exclusiv românilor cu scopul de a accelera procesul de românizare în domeniile pielăriei, metalurgiei, a uleiurilor vegetale ș. a.

În martie 1942 a fost adoptată o lege ce interzicea evreilor să-și „camufleze” întreprinderile prin încheierea de tranzacții cu români. Participarea evreiască în întreprinderi nu putea depăși 25%. Românizarea totală a întreprinderilor industriale și comerciale nu s-a realizat, totuși, din cauza absenței bazei materiale necesare unei astfel de „reformă”.

Așadar, legislația antonesciană a desființat dreptul la proprietatea imobiliară, dar în multe privințe și la cea mobilă a locuitorilor evrei. Acesta a fost un element nou în situația juridică a evreilor. Dacă în timpul capitalismului incipient, prin statutul lor juridic evreii au fost lipsiți doar de dreptul la proprietatea asupra pământului, dar aveau drept asupra terenurilor pentru case, instituții de cult și au fost încurajați să construiască case, fabrici, în noua orânduire antonesciană aceste drepturi au fost abrogate. În timpul guvernării legionare evreii puteau fi constrânși, prin mijloace extraeconomice, să renunțe la magazinele sau întreprinderile lor. După înlăturarea legionarilor de la putere nu a fost adoptată o lege în vederea repunerii evreilor în proprietățile de care au fost jefuiți. „Românizarea” proprietăților evreiești a continuat prin exproprieri, controale și măsuri restrictive care limitau tot mai mult activitatea capitaliștilor evrei în întreprinderile industriale și comerciale încă neexpropriate. A fost creată o întreagă rețea instituționalizată, Oficiul Central de Românizare și Centrul Național de Românizare, cu atribuții precise în transferul treptat al proprietăților evreiești în patrimoniul românilor și în românizarea forței de muncă⁵⁰.

II. *Excluderi și decăderi din alte categorii de drepturi decât dreptul la proprietate. Românizarea forței de muncă. Introducerea regimului de ghetto pentru intelectualii și creatorii evrei.* Începând din septembrie 1940, au fost promulgate succesiv decrete-legi pe baza cărora evreii au fost eliminați din diferite profesii. În ceea ce privește profesia de avocat, dacă în Vechiul Regat anumite

categorii de evrei o puteau practica, limitată la clientela evreiască⁵¹, în Ardeal nici un avocat evreu nu a beneficiat de acest statut, fapt ce s-a repercutat asupra situației evreilor în general, căci în cazurile când avocații creștini refuzau să apere un evreu în instanță el rămânea fără apărare⁵².

Au fost excluși medicii evrei din colegiul medical, limitându-li-se exercițiul profesiei la pacienții evrei⁵³.

În noiembrie 1940 a început concedierea evreilor din întreprinderile particulare. Acțiunea urma să se încheie la 31 decembrie 1941. Termenul n-a putut fi respectat, nefiind suficienți înlocuitori specializați. De aceea s-a recurs la sistemul de dublare cu români a specialiștilor evrei, evreii beneficiind însă de un sistem de salarizare inferior românilor. Evreii rămași în funcție au fost impuși cu taxe speciale de scutire de muncă obligatorie.

Au fost excluși din activitățile lor artiștii dramatici și lirici, care n-au mai avut voie să evolueze decât pe scene evreiești și cu repertoriu evreiesc. În noiembrie 1941 a fost elaborată o decizie ministerială privind desființarea matritelor metalice ale discurilor de gramofon cu muzică de compozitori evrei sau în interpretarea unor soliști evrei. Au fost scoase din circulație circa 1.000 de numere de discuri⁵⁴. În noiembrie 1942 au fost afișate în toate librăriile și bibliotecile liste cu numele scriitorilor și dramaturgilor evrei. S-a interzis vânzarea operelor respectivilor scriitori în librăriile românești. Bibliotecile școlare și cele publice, de orice categorie, precum și bibliotecile diverselor instituții de stat și particulare trebuiau să înlăture definitiv din fondurile lor respective lucrările. Au fost exceptate de această măsură bibliotecile Societății Scriitorilor Români, ale Fundației Aman din Craiova, I.C. Bibicescu din Tr. Severin ș.a. Aceste biblioteci, ca și depozitele legale, au fost însă obligate să scoată din cataloage fișele cu lucrările respectivilor scriitori, întocmind un fișier deosebit, accesibil numai în interes științific și cu aprobarea specială a directorilor acestor biblioteci. Autoritățile și publicul românesc au fost rugate să comunice în scris numele adevărat și pseudonimul scriitorilor evrei care n-au fost cuprinși în listă⁵⁵. Au fost eliminați din activitate ziariștii evrei.

Au fost anulate prin lege contractele de ucenicie și cărțile de capacitate ale meseriașilor⁵⁶. Colegiul inginerilor a hotărât radierea inginerilor evrei care făceau parte din categoriile I și III și a celor din categoria a II-a înscrisi după data de 9 august 1940⁵⁷. O măsură similară a fost luată și împotriva arhitecților evrei⁵⁸.

Măsurile legislative, deciziile ministeriale și hotărârile luate de unele organizații profesionale în legătură cu românizarea forței de muncă și a unor profesii i-au lipsit pe evrei de dreptul la muncă, la exercitarea profesiunilor dobândite prin școlarizare, de dreptul la învățătură. Situație ce putea atrage după

sine pericolul unei grave degradări morale. Medicilor, avocaților, artiștilor lirici și dramatici – care nu-și puteau exercita profesiunile decât în mediu strict evreiesc – li s-a impus, de fapt, un regim de neoghetoizare ceea ce, așa cum a demonstrat dr. W. Filderman în repetatele sale memorii, prejudicia nu numai situația evreilor, ci și pe aceea a creștinilor.

În memoriul adresat conducătorului statului în legătură cu anteproiectul de lege elaborat de colegiul medicilor, dr. Filderman a analizat, în cinci capitole, consecințele acestui proiect dacă el ar fi fost aplicat așa cum fusese publicat în presă. Dacă medicilor evrei li se va interzice să-și îngrijească pe neevrei, arăta dr. Filderman, cum vor face față cei 3.376 medici români existenți în condițiile mobilizării lor în armată. Armata cuprindea 1.296.063 ostași români, arăta dr. Filderman, cum nu erau decât 3.376 medici români aceasta însemna un medic la 384 ostași, presupunând că toți medicii români ar fi mobilizați, ceea ce era imposibil. Cine ar mai îngriji, între timp, milioanele de români nemobilizați?⁵⁹ Nenumărate exemple pot demonstra cum schimbarea introdusă în statutul juridic al evreilor a răsturnat un echilibru social statornicit de-a lungul deceniilor, cu consecințe negative asupra ansamblului societății.

III. *Alte interdicții și limitări de capacitate*. Oprirea prin lege a căsătoriilor mixte în august 1940, a căpătat aplicabilitate în special în perioada de guvernare a regimului antonescian. Ca un caz antologic în acest sens poate fi citată aventura unui oarecare Galev Alecu Gabay din București, căruia nu i s-a aprobat căsătoria cu domnișoara Crăciunescu el fiind de origine *carait*, sectă considerată a ține de religia mozaică Galev Gabay s-a adresat prin mai multe petiții și memorii Ministerului de Interne, Ministerului de Justiție, Președinției, Consiliului de Miniștri, dând ample citate din cărți de referință pentru a demonstra că în rândul caraiților există o ramură, științific recunoscută, care nu ținea de religia mozaică și totuși nu i s-a aprobat încheierea căsătoriei civile⁶⁰.

O altă măsură care a afectat viața personală a evreilor de rând și dreptul lor la libertatea conștiinței a fost interzicerea prin lege a convertirii evreilor la creștinism⁶¹. *Expunerea de motive* la noul articol de lege promulgat la 18 martie 1941 a fost prezentată de generalul Radu R. Rosetti, pe atunci ministrul instrucției, educației, cultelor și artelor.

În viziunea generalului Radu R. Rosetti scopul modificării art. 44 din Legea cultelor era: zădărnicierea oricărei încercări evreiești de a-și ascunde originea etnică, care la evrei se confundă cu credința lor mozaică; împiedicarea infiltrației evreiești în comunitatea națională românească; ocrotirea ființei etnice a neamului românesc de amestecul cu sângele evreiesc.

Cei care încălcau prevederea erau pasibili de a fi deportați în Transnistria⁶². Această măsură s-a aplicat începând din anul 1942. În Consiliul de Miniștri pentru Ordine Civilă din 16 iulie 1942, generalul C.Z. Vasiliu, subsecretar de stat la M.A.I. raporta: „s-au mai internat 32 de jidani care au fost botezați. I-am trimis pe Bug”. Totuși, au fost evrei care s-au convertit la catolicism, fiind singurul cult care, în ciuda legilor în vigoare, a acceptat să-i creștineze pe evreii care căutau această cale de salvare, în special pentru viitorul copiilor lor. Pentru a nu strica relațiile cu Vaticanul, regimul antonescian a tolerat activitatea în acest sens a Bisericii Catolice. Dar s-au dat dispoziții de ordin intern precizându-se că trecerea la catolicism nu schimba starea civilă a evreilor convertiți, ei fiind înregistrați în actele de stare civilă ca evrei⁶³.

Măsurile legiferate pentru reglementarea statutului evreilor vizau, deci, aspectele cele mai diverse ale vieții lor cotidiene. Evreii n-au beneficiat prin lege de prelungirea contractelor de închiriere, plăteau chirii ridicate și puteau fi oricând evacuați din locuințele lor. Evreii nu aveau dreptul de a folosi aparate de radio-recepție, schiuri, biciclete, aparate de fotografiat, telefoane ș.a. S-a introdus interdicția de a ține personal casnic de religia creștină.

IV. *Regimuri speciale. Măsuri administrative.* Pentru a institui un control riguros asupra vieții comunitar-culturale evreiești a fost introdus un regim special în ceea ce privește activitatea comunitară.

În general, cultul mozaic a avut un statut special în comparație cu celelalte culte din România. Conform deciziei nr. 42352 din 9 septembrie 1940 statul român constata doar existența de fapt a cultului mozaic, manifestările lui urmând să fie reglementate prin dispoziții ulterioare⁶⁴. În decembrie 1941 a fost dizolvată Federația Uniunilor de Comunități Evreiești din România înființându-se Centrala Evreilor⁶⁵. Întreaga viață comunitar-culturală a locuitorilor evrei a fost subordonată controlului regimului antonescian, organizarea evreilor fiind admisă numai în conformitate cu dispozițiile guvernului. Evreii nu aveau dreptul de a se adresa direct autorităților românești, ci doar prin Centrala Evreilor, a cărei activitate era coordonată de un comisar numit de guvern. Toți locuitorii țării având *sânge evreiesc* au fost obligați să se prezinte la sediul Centralei Evreilor din România, în fiecare capitală de județ, spre a primi un formular tip *Foaie de recensământ pentru locuitorii având sânge evreiesc*, pe care erau obligați să-l completeze. Foile de evidență erau păstrate la Centrală, organism care controla și coordona întreaga viață și activitate evreiască⁶⁶, răspundea de transpunerea în viață a regimului special aplicat evreilor, precum munca obligatorie, taxele speciale, rația specială de alimente ș.a.

Scoaterea evreilor din armată pe considerentul că a fi militar era o datorie de onoare a cetățeanului a fost dublată de introducerea regimului special de muncă obligatorie. Decretul-lege nr. 2068 din 20 iulie 1942 făcea precizarea că evreii prestează muncă obligatorie, spre deosebire de tineretul român care în scop educativ prestează muncă obștească. Munca obligatorie a fost reglementată de Marele Stat Major al Armatei. Îmbrăcămintea și întreținerea celor trimiși în detașamente de muncă obligatorie trebuiau asigurate de comunitatea evreiască. Nesupunerea la munca obligatorie în timp de război era pedepsită cu moartea și confiscarea averii; absența de la munca obligatorie era pedepsită cu deportarea în Transnistria, împreună cu familia celui care nu fusese găsit la muncă la un control inopinat.

Evreii cu titluri universitare au fost obligați să presteze 90 de zile de muncă obligatorie pe an, conform specialității și pregătirii lor, timp în care primeau drepturile de soldă, hrană și întreținere cuvenite trupei. Conform Deciziei Ministerului Apărării Naționale din 28 decembrie 1943, titrații evrei întrebuințați în armată în cadrul muncii obligatorii pe timpul concentrării prelungite sau al războiului erau considerați asimilați în gradul pe care-l avuseseră pe timpul când făcuseră parte din cadrele armatei, salarizarea lor făcându-se potrivit dispozițiilor speciale date în acest sens⁶⁷.

În iunie 1943 au fost introduse, în general, unele înlesniri la angajarea titraților evrei în servicii publice.

Un alt aspect al regimului special pentru evrei l-a constituit regimul pedepselor. Pedepsele pentru infracțiunile comise de evrei erau mai aspre decât cele aplicate românilor. Astfel, în Decretul-lege pentru reprimarea faptelor ce puneau în primejdie existența și interesele statului, articolul 16 prevedea: „când infracțiunile prevăzute prin prezenta lege sunt comise de evrei sau de persoane de altă origine etnică decât cea română ori de comuniști, pedeapsa se va dubla, fără a putea depăși maximum general”⁶⁸. Printr-un Decret ulterior s-a prevăzut, numai pentru evrei, fixarea domiciliului obligatoriu, celor condamnați la minimum 3 ani închisoare sau 6 luni de internare în lagăre pentru anumite pedepse⁶⁹. Documentele vremii atestă că prin *domiciliu obligatoriu* se înțelegea deportarea, fără condamnare, a celui considerat infractor, împreună cu familia, pe Bug sau chiar dincolo de Bug⁷⁰. Dacă persoanele civile de origine etnică română cu cazier comunist erau internate în lagărul Tg. Jiu, evreii în aceeași situație au fost deportați în Transnistria.

În general, evacuările și deportările evreilor au fost efectuate din dispoziția conducătorului statului. Existența unor atari măsuri demonstrează că evreilor nu li se

asigura libertatea și siguranța persoanei. Astfel, prin ordinul nr. 4147 din 21 iunie 1941 dat de Ministerul Afacerilor Interne, se comunica: *Domnul general Antonescu, conducătorul statului ordonă următoarele: „Toți evreii valizi între 18-60 de ani din satele dintre Siret și Prut vor fi evacuați în lagărul Tg. Jiu și în satele din jurul acestui oraș [...] Restul familiilor evreiești din satele dintre Siret și Prut ca și familiile evreiești din celelalte sate din Moldova vor fi evacuate cu ceea ce le este necesar pentru trai, în comunele urbane de pe teritoriul județelor respective prin grija prefectilor de județ. Evacuarea acestor familii din satele din Moldova se va face în 48 de ore de la primirea ordinului. Toate familiile evreiești care se găsesc în satele din restul țării vor fi evacuate cu ceea ce le este necesar pentru trai, în comunele urbane de pe teritoriul județului respectiv, prin grija prefectilor în timp de 4 zile de la primirea prezentului ordin [...] Familiile evacuate nu au voie să mai intre în comunele din care au plecat. Bunurile celor evacuați vor fi date în primire autorităților administrative locale”*⁷¹.

În aceleași condiții au fost efectuate evacuările evreilor din județul Prahova, în special din Ploiești. În majoritatea lor, evreii din Ploiești au fost concentrați în lagărul de la Teiș-Târgoviște înființat în iulie 1941⁷².

Prin ordine strict confidentiale, au fost deportați în Transnistria evreii din sudul Bucovinei și județul Dorohoi⁷³. Pentru bunurile rămase de la cei evacuați și deportați în Transnistria a fost stabilit statutul juridic de *bunuri „părăsite”*, ele intrând în patrimoniul Centrului Național de Românilor⁷⁴.

În dosarul alcătuit special pe *chestiunea deportării evreilor pe Bug*, poate fi aflat ordinul mareșalului Antonescu, din 17 iulie 1942, trimis de la Predeal autorităților în subordine, în care erau date indicații speciale privind modul de desfășurare a deportării evreilor din Vechiul Regat și sudul Transilvaniei în Transnistria. *Deportarea evreilor și a străinilor care se abat de la legile actuale privitor la viața economică – se arată în ordin – se va face pe baza unei decizii. Decizia va fi întocmită de Ministerul Economiei Naționale în acord cu Subsecretariatul de Stat al aprovizionării. Ministerul Afacerilor Interne aplică pedeapsa deportării. Formalitățile vor fi reduse la minimum și în cazul în care constatarea este precisă, vor fi urmate fără judecată, de deportare a infractorului împreună cu familia. Decizia va avea caracter retroactiv*⁷⁵. Așadar, ceea ce caracteriza starea juridică a evreilor era, printre altele și faptul că ei puteau fi evacuați, deportați sau puteau fi victimele unor represalii colective (cum a fost cazul pogromului de la Iași) fără judecată și fără existența dovezilor necesare din care să rezulte că acuzațiile erau bazate pe probe materiale. În cazul lor acționa

răspunderea colectivă pentru faptele unor indivizi izolați. Pe baza acestui principiu a fost introdus sistemul de luare de ostatici. În ordonanța nr. 1299 din 1 iulie 1941 dată de Prefectura județului Botoșani privind luarea de ostatici dintre evreii bărbați între 18 și 60 de ani se stipula printre altele: *Dacă vreun evreu va ucide un soldat român sau german va fi împușcat pe loc. În plus pentru fiecare soldat român sau german omorât se vor împușca 50 evrei dintre ostatici*⁷⁶. Este de subliniat că, în cazul evacuărilor, deportărilor, ostaticilor, nu s-a ținut cont de evreii cuprinși în așa-zisa categorie a II-a.

Prin decizii ministeriale s-a introdus obligativitatea purtării stelei galbene. Ulterior, în urma intervenției personale a dr. W. Filderman la conducătorul statului, cu ocazia unei audiențe din 7 septembrie 1941, mareșalul Antonescu a hotărât abrogarea deciziei privind purtarea „stelei galbene” de către evrei. A fost transmis în acest sens un ordin circular către toate autoritățile polițienești județene. Steaua galbenă a fost purtată, totuși, în continuare în unele localități din Moldova, la Cernăuți și în Transnistria.

Din ordinul conducătorului statului, evreilor le-a fost impus un regim special de alimentație: li s-a micșorat rația de pâine, ulei, zahăr, făină, mălai; plăteau mai scump pâinea; s-au introdus ore speciale când evreii puteau să se aprovizioneze în piațe.

Evreilor li s-a interzis dreptul de a călători fără autorizație, dreptul de a se opri temporar în altă localitate⁷⁷ ș.a.

Aplicarea tuturor acestor măsuri atestă astfel scoaterea evreilor de sub ocrotirea legilor normale care asigurau inviolabilitatea cetățeanului.

V. *Impozite speciale*. Ele au fost impuse prin Decrete-legi speciale, evreii fiind obligați prin statutul lor de a plăti: taxe militare, de a preda stocuri de îmbrăcăminte (nouă, nepurtată) în raport cu venitul înscris în matricola fiscală pe anii 1940-1941. Obiectele puteau fi plătite în bani, stabilindu-se prețuri foarte ridicate pentru echivalarea efectelor⁷⁸. A fost instituit impozitul special de Reîntregire. Evreii l-au plătit împătrit⁷⁹. Din ordinul Comisariatului special pentru măsurile evreiești au fost instituite taxe mari pentru scutirea de muncă obligatorie, pentru bărbați și femei, taxe repetate de două ori pe an. S-au introdus și taxe speciale pentru scutirea de la curățirea zăpezii⁸⁰.

În martie 1943, sub amenințarea deportării în Transnistria în caz de refuz de plată, a fost impusă populației evreiești o contribuție specială de 4 miliarde lei, din care s-au achitat până la urmă 700 de milioane lei.

Impozitele bănești și contribuțiile în bani sau pe care evreii trebuiau să le plătească se ridicau la sume uriașe, ceea ce a agravat procesul de pauperizare generală a locuitorilor evrei.

Concluzii. O analiză sumară a legislației și a ordinelor elaborate și aplicate pentru reglementarea statutului evreilor în anii regimului antonescian, în conjuncție cu politica ce a inspirat-o pune în evidență intenția politică a mareșalului Antonescu și a întregului său regim în legătură cu așa-zisa soluționare a „problemei evreiești”. Prin legile „românizării” s-a urmărit eliminarea treptată a populației evreiești din structurile sociale ale României moderne; prin legile care discriminau „sângele evreiesc” de „sângele românesc” se concretiza o concepție de „castă” bazată pe ideologia rasismului politic; prin măsurile represive luate în general și în contextul stării de război în special s-a șters demarcația dintre dușmanul intern și extern populația evreiască fiind asimilată dușmanului extern.

*

Evreii au început să fie reintegrați în drepturile cetățenești prin intrarea în vigoare a Decretului-regal nr. 1626 din 31 august 1944, privind „drepturile românilor care sunt cele recunoscute de constituția din 1866 cu modificările ulterior aduse de constituția din 29 martie 1923” și în special prin Legea pentru abrogarea măsurilor legislative antievreiești promulgată la 19 decembrie 1944⁸¹.

Lya BENJAMIN

NOTE

1. Vezi în sensul acesta Referatul elaborat pentru Președinția Consiliului de Miniștri privind regimul juridic al minorităților din România (august 1940 – Arhiva Națională – în cont. A.N.; fond Președinția Consiliului de Miniștri – în cont. P.C.M. – dosar 190/1940, filele 1-9. Publicat în *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, doc. 22, pp. 58-62).
2. Decretul-lege 2650, privitor la starea juridică a locuitorilor evrei din România și Decretul-lege 2651 pentru oprirea căsătoriilor între români de sânge și evrei, *Legislația Antievreiască* doc. 3-4.
3. Vezi *Expunerile de motive* la cele două Decrete-legi. *Legislația Antievreiască*, pp. 37-44, 51-54.
4. loc. cit.
5. loc. cit.
6. loc. cit.
7. loc. cit.
8. loc. cit. p. 41.
9. loc. cit. p. 52.
10. loc. cit.
11. Vezi Tabelul comparativ întocmit probabil de W. Filderman privind statutul juridic al evreilor din Germania, Italia, Ungaria și România. Octombrie 1940 (A.N., fond Ministerul de Justiție, Direcția Judiciară, dosar 104/1940, vol. I, fila 165).
12. *Legislația antievreiască*, p. 46.
13. În *Tabelul comparativ*. Vezi nota 11.
14. *Legislația antievreiască*, p. 41.
15. loc. cit.
16. loc. cit. p. 47-48.
17. loc. cit.
18. loc. cit.
19. Situația evreilor din Transilvania și Banat este prezentată într-un memoriu adresat mareșalului Antonescu semnat de membrii comunității evreiești din Timișoara și Lugoj (A.N., fond P.C.M., dosar 102/1944, filele 122-123).
20. Memoriul este semnat, Finkelstein, f. senator (A.N., fond Ministerul de Justiție, Direcția Judiciară, dosar 104/1940, vol. I, filele 111-112).
21. *Legislația antievreiască*, p. 40.

22. Paul Negulescu, *Principiile fundamentale ale Constituțiunei din 27 februarie 1938*, p. 19.
23. Constituția din 1938, publicată în *Monitorul Oficial* din 20 februarie 1938.
24. loc. cit.
25. *Vezi Cronologia legionară publicată în Almanahul ziarului Cuvântul*, 1940.
26. loc. cit.
27. Decretul-lege nr. 2057 din 21 iunie 1940. *Legislația antievreiască*, doc. 3, p. 50, nota 2.
28. *Evreii din România. Ani de restriște*, partea a II-a. Addenda.
29. *Legislația antievreiască*, doc. 3, p. 50, nota 3.
30. Arhiva S.R.I., fond documentar 7635, filele 116-126.
31. loc. cit.
32. A.N., fond Ministerul de Justiție, Direcția Judiciară, dosar 104/1940, vol. I, fila 160. Documentul a fost publicat în *Martiriul evreilor din România*. *Vezi și Ani de restriște*, partea I-a, doc. 79.
33. Decretul-lege nr. 3984 din 4 decembrie 1940 relativ la statutul militar al evreilor. *Legislația antievreiască*, doc. 25, pp. 95-96.
34. Decretul-lege nr. 3825 din 12 noiembrie 1940 pentru românizarea personalului în întreprinderi. *Legislația antievreiască*, doc. 16, pp. 77-78.
35. Decretul-lege nr. 3416 din 16 decembrie 1941, pentru recensământul locuitorilor având sânge evreiesc. *Legislația antievreiască*, doc. 54, p. 180. Art. 2 stipula: „Sunt obligați să se declare aceia care au amândoi sau unul din părinți sau măcar unul din bunici din partea tatălui sau a mamei de sânge evreiesc. Cei care au numai unul din bunici de sânge evreiesc vor face declarația la Comisariatul Poliției respectiv și nu la sediul județean al Centralei Evreilor din România”. Iar art. 5 preciza că: „Cei care nu vor completa declarațiile cerute [...] care vor da declarații false vor fi pedepsiți cu 10 ani închisoare și 200.000 lei amendă”.
36. Regulamentul Ministerului Apărării Naționale nr. 2030 din 12 iulie 1941 asupra Decretului-lege nr. 3984 din 4 decembrie 1940, relativ la statutul militar al evreilor. *Monitorul Oficial* partea I, nr. 164, 14 iulie 1944, p. 4039-4047. În *Legislația antievreiască*, doc. 43, p. 157.
37. *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, doc. 75. Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 27 februarie 1941.
38. *Vezi nota 35*.
39. A.N., fond Ministerul de Justiție, Direcția Judiciară, vol. 114/1941, vol. I, filele 120-121.
40. Pentru respectivele Decrete-legi *vezi Legislația antievreiască*, doc. 12, 17, 18 și 24.
41. Decretul-lege nr. 3438 din 11 octombrie 1940 pentru reglementarea situației evreilor în învățământ. *Legislația antievreiască*, doc. 14.
42. Decretul-lege nr. 3825 din 12 noiembrie pentru românizarea personalului din întreprinderi. *Legislația antievreiască*, doc. 16. În urma aplicării prevederilor acestei legi în anul 1942 dintr-o populație evreiască de 292.000 locuitori 47.482 au fost șomeri (*Vezi Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, p. 103).
43. Decretul-lege nr. 842 din 27 martie 1941 pentru trecerea proprietăților urbane evreiești în patrimoniul statului. *Legislația antievreiască*, doc. 35.
44. Decretul-lege nr. 1257 din 30 aprilie 1942 pentru suspendarea aplicării unor legi privitoare la anumite categorii de evrei. În *Legislația antievreiască*, doc. 65.
45. Legea nr. 143 din 9 martie 1943, pentru modificarea și completarea unor dispozițiuni privind activitatea Centrului Național de Românizare, secțiunea III art. 3, al. B. În *Legislația antievreiască*, doc. 75, pag. 240.

46. A.N., fond P.C.M. Cab., dosar 399/1943 și doc. 77, nota 1 în *Legislația antievreiască*, p. 243-244.
47. Vezi pentru această sistematizare articolul *Legislația rasială a regimului fascist antonescian* semnat de avocatul Aureliu Weiss. Ziarul *Universul* din 6 septembrie 1944.
48. Documentele 35 și 36 din *Legislația antievreiască*. Prin aplicarea Decretului-lege din 27 martie 1941 au fost expropriate 73.385 apartamente evaluate la 59.000.603.573 lei.
49. Extras dintr-o informare a Subsecretariatului de Stat a României, Colonizării și Inventarului prezentată conducătorului statului la sfârșitul anului 1942 (A.N., fond P.C.M., dosar 273/1942, filele 3-4). În urma înfăptuirii acestor măsuri de românizare în Vechiul Regat și Transilvania de sud valoarea bunurilor intrate în proprietatea statului administrate prin C.N.R., raportată la venitul probabil al acestor bunuri înmulțit cu coeficienții respectivi reprezenta 66.725.481.830 lei (Extras din Raportul întocmit de C.N.R. despre valoarea bunurilor proprietatea statului administrate prin C.N.R. (A.N., fond P.C.M. Cab., dosar 472/1942, fila 117).
50. În expunerea de motive la Decretul-lege nr. 1216 din 2 mai 1941 privitor la înființarea Centrului Național de Românie, prof. Mihai Antonescu sublinia printre altele: „El este organul investit cu sarcina românizării progresive a vieții economice, cu funcțiuni și posibilități proprii pentru a însuși și organiza pregătirea și răspunderea sprijinul și garanțiile elementelor românești chemate la viața economică”, *Legislația antievreiască*, doc. 37, p. 134. Vezi și doc. 55.
51. Decretul-lege nr. 3487 din 16 octombrie 1940 privitor la reglementarea drepturilor avocaților. În *Legislația antievreiască*, doc. 15.
52. Este relevant în acest sens memoriul Uniunii Comunităților Evreiești de rit Occidental pentru Ardeal și Banat. Intrat la Ministerul de Justiție la 19 februarie 1941. (A.N., fond Ministerul de Justiție, Direcția Judiciară, dosar 114/1941, vol. I, filele 245-246).
53. Decretul-lege nr. 3789 din 12 noiembrie 1940 pentru organizarea și funcționarea Colegiului medicilor. *Legislația antievreiască*, doc. 19.
54. Decizia ministerială nr. 9126 publicată în Monitorul Oficial Partea I nr. 270, 13 noiembrie 1941, p. 7085-7086.
55. La 5 noiembrie 1942 Mihail Sebastian nota în Jurnalul său: „Un ordin al Ministerului Propagandei dispune scoaterea cărților de autori evrei din librării și biblioteci. Am văzut azi la Hachette două imense tablouri tipărite cu litere mari: Scriitorii evrei, numele și prenumele, numele părinților, data și anul nașterii. Lista cărților”.
56. Decizia Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale nr. 97484 din 8 martie 1941 privind anularea contractelor de ucenicie în curs, ale ucenicilor evrei și Decretul nr. 1981 din 10 iulie 1942, pentru reglementarea calificării profesionale în industrie. Art. 14 prevedea... pot dobândi cărți de capacitate profesională de calfă, meșter și lucrător industrial numai cetățenii români care nu sunt evrei. Pe baza acestei decizii ulterior au fost anulate cărțile de capacitate și adeverințe a 807 meseriași evrei. *Legislația antievreiască*, doc. 34 și 68.
57. Hotărârea Consiliului Colegiului inginerilor din 3 februarie 1942, privind radierea inginerilor evrei din Colegii. *Legislația antievreiască*, doc. 58.
58. Decretul-lege nr. 2812 din 9 octombrie 1941 privind înființarea colegiului arhitecților din România stipula la art. 3 punctul c) că la înscriere solicitantul trebuie să prezinte certificat de origine etnică. (Monitorul Oficial, partea I, nr. 240 din 10 octombrie 1944, p. 6094).

59. A.N. fond P.C.M., dosar 494 (1940, filele 95-96. Publicat în *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, doc. 47, nota 1, p. 136-139).
60. Dosarul lui Galev (Alec) Gabay se compune din memoriul lui înregistrat la Ministerul Justiției la 28 februarie 1944, referatul Centralei Evreilor din România din 13 iunie 1944 în care se arată că secta caraiților nu este în evidența Centralei și Avizul Consiliului Superior Juridic al Statului cu concluzia că toți caraiții sunt socotiți evrei în sensul legii și în consecință dl Galev Gabay nu se poate căsători cu d-ra Crăciunescu (A.N., Ministerul Justiției, Direcția Judiciară, dosar 104/1940, vol. I, filele 125-136).
61. Decretul-lege nr. 711 din 18 martie 1941 privitor la modificarea art. 44 din Legea pentru regimul general al cultelor. *Legislația antievreiască*, doc. 33.
62. *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, doc. 132, p. 393.
63. Vezi Ordinul Circular al Ministerului de Interne din 28 oct. 1943 (A.N., fond Ministerul de Interne, Direcția Administrației de Stat, dosar 24/1943, fila 7).
64. Vezi decizia ministerială din 9 septembrie în care se precizau cultele de pe teritoriul României protejate de stat și situația specială a cultului mozaic. Printre măsurile speciale aplicate împotriva instituțiilor culturale evreiești a fost și românizarea tuturor bunurilor comunitare. *Legislația antievreiască*, doc. 7, 67 și Anexa.
65. Decretul-lege nr. 3415 din 16 decembrie 1941 stipula dizolvarea Federației Uniunilor de comunități Evreiești din țară și înființarea Centralei Evreilor. *Legislația antievreiască*, doc. 53.
66. Vezi nota 35.
67. Vezi în acest sens doc. 25, 29, 41, 43, 50, 78, 80, 94, 96, 98, 103 din *Legislația antievreiască*.
68. Decretul-lege nr. 236 din 5 februarie 1941, pentru reprimarea faptelor ce pun în primejdie existența și interesele statului. *Legislația antievreiască*, doc. 30.
69. Vezi doc. 74 în *Legislația antievreiască*.
70. Loc. cit. Vezi și notele la doc. 74.
71. Pentru facsimilul documentului vezi Matatias Carp, *Cartea Neagră*, vol. II, planșa IX. Pentru consecințele aplicării acestor măsuri vezi tabelul statistic: Populația evreiască la 1930 și 1942 pe orașe și procentul față de întreaga populație a orașelor respective, publicat în *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, p. 91-94.
72. Documentul 96 și notele la document în volumul *Legislația antievreiască*.
73. Vezi Raportul prefectului județului Dorohoi din 30 decembrie 1941 privind modul cum s-a desfășurat deportarea evreilor din Dorohoi, inclusiv a celor participanți în războaiele României. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 33, vol. 2, filele 254-266. Publicat în *Evreii în Perioada unei mari restriști*, vol. III, partea a II-a, doc. 406.
74. Decretul-lege pentru administrarea bunurilor părăsite, publicat în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 26 din 31 ianuarie 1942, p. 635-636.
75. A.N., fond P.C.M. Cab., dosar 105/1941, fila 13.
76. Facsimilul documentului este reprodus în *Legislația antievreiască*, capitolul *Reproduceri*.
77. Pentru toate aceste măsuri vezi: Ordine circulare emise de Ministerul Afacerilor Interne (25 ianuarie 1941 – 19 februarie 1944) publicat în *Legislația antievreiască* și facsimilele unor ordine și ordonanțe în capitolul *reproduceri* din același volum.
78. Vezi doc. 25, 29, 47, 56, 90 în *Legislația antievreiască*.
79. Documentul 61 în *Legislația antievreiască*.

80. Vezi doc. 55, 78, 80, 84, 85, 98 în *Legislația antievreiască*.
81. Vezi în acest sens doc. 104 și 107 în *Legislația antievreiască*.

Bibliografie selectivă

Culegeri de documente

- Ancel, Jean (ed.), *Documents concerning the Fate of Romanian Jewry During the Holocaust*, New York-Jerusalem, 1985-1986, 12 volume, vol. VIII... *B. Anti-Jewish Legislation*.
- Benjamin Lya (ed.), *Evreii din România între anii 1940-1944*. Vol. I, *Legislația Antievreiască*, Editura Hasefer, București, 1993.
- Benjamin Lya (ed.), *Evreii din România între anii 1940-1944*. Vol. II, *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, Editura Hasefer, București, 1996.
- Cristodorescu, V..., *Legea pentru abrogarea măsurilor legislative antievreiești*, Editura Presa, 1945.
- Dumitraș-Bitoaică, Gh., *Statutul juridic al evreilor și legislația românizării*, Editura Prometeu, 1942.
- Ghimpa, D. Nicolae și alții (ed.), *Codul de românizare, cuprinzând întreaga legislație privitoare la trecerea bunurilor evreiești în patrimoniul statului, însoțită de lucrările preparatorii, deciziunile ministeriale și de jurisprudență fostei Comisiuni Centrale de judecată de pe lângă C.N.R.*, Editura ziarului *Universul*, 1942.
- Martiriul Evreilor din România 1940-1944*, Documente și mărturii, București, Editura Hasefer, 1991.
- Șerbănescu Ion (coord. șt.), *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. III, *Perioada unei mari restriști*, partea I-a, și partea a II-a.

- Benditer, Jehiel, *Statutul legal al evreilor din România în perioada celui de-al doilea război mondial*, editată sub egida Golstein-Goren Center, Tel Aviv, 1993. (În limba ebraică, are un rezumat în limba engleză).
- Carp, Matatias, *Cartea Neagră. Fapte și documente. Suferințele evreilor din România 1940-1944*. Ediția a II-a. Editura Diogene, 1996, vol. I-III.
- Hilberg, Raul, *Exterminarea Evreilor din Europa*, vol. II, Editura Hasefer, București, 1997.
- Ioanid, Radu, *Evreii sub regimul Antonescu*, Editura Hasefer, București, 1997.
- Negulescu, Paul, *Principiile fundamentale ale Constituției din 27 februarie 1938*, București, 1938.
- Savu, Gh. Alexandru, *Dictatura regală*, Editura Politică, 1970.
- Simion, Aurică, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 – ianuarie 1941*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976.

Studii și articole

- Benjamin, Lya, *Definiția „rasială” a calității de evreu în legislația din România (1938-1944)*. Publicat în: *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca XXXIV* 1995, Editura Academiei Române, p. 125-137.
- Duma, Ioan-Cezar, *Criteriul sângelui*. Publicat în: *Pandectele românizării*. Revistă de drept-economie-politică..., București, an I, nr. 10, 8 noiembrie 1941, p. 305-308.
- Georgescu, Constant, *Fundamentul doctrinar și istoric al românizării*. Publicat în: *Pandectele românizării...*, an. II, nr. 1-2, 17 ianuarie 1942, p. 2-4.
- Negulescu, Paul, *Interpretarea legilor privitoare la evrei*. Publicat în: *Buletinul Ministerului Afacerilor Interne*, București, nr. 5-6, iunie-iulie 1942, p. 893-897.
- Sorin, L. av., *Rolul jurisprudenței în legile de românizare*. Publicat în: *Almanahul evreiesc pe anul ebraic 5704 (1943-1944)*, București, 1943, p. 119-120.
- Stanciu, Ion, *Statutul juridic al populației evreiești din România în perioada 1878 – septembrie 1940*. Publicat în: *Revista Istorică*, București, serie nouă, tom. III, nr. 3-4, martie-aprilie 1992, p. 330-343.
- Weiss, Aureliu, *Legislația rasială a regimului fascist antonescian (Universul, 6 septembrie 1944)*.

Curierul Israelit (septembrie 1944 – aprilie 1945).

Gazeta Evreiască. Organ al Centralei Evreilor din România (1942-1944).

Monitorul Oficial, partea I (1940-1944).

Anexă

Donnule ministru,

Văzând prevederile Decretului-lege prin care toți cei în vinele cărora ar curge, din părinți ori părinți ori din bunici, sânge ovreesc, sunt datori să se înscrie în comunitatea ovrească ori la Comisariatele de Poliție, am onoare a vă expune cazul unui funcționar superior din acest minister, rugându-vă să binevoiiți a judeca și a lua măsurile ce veți crede de cuviință.

Este vorba de fiul unui bătrân profesor secundar român, azi pensionar, în sângele căruia curge sângele armașului Ioniță Lipan, profesor respectat de toți și devotat carierei didactice, în cadrul căreia s-a bucurat de o deosebită reputație profesională, ca promotor și conducător al Cercului Profesorilor secundari.

Mama lui, înscrisă în actele de stare civilă ca ovreică, ar fi în realitate fiica botezată și îngropată creștinește, a unei ovreice, cu destoinicul funcționar român Constantin Lascăr, fost multă vreme director al învățământului secundar din Ministerul Instrucției Publice, care s-a și căsătorit cu ea, după naștere, și în casa căruia a cunoscut-o tatăl funcționarului nostru.

Este însurat cu fata unui general român, cu care are copii botezați de la naștere în legea creștinească.

Nu a avut niciodată legături cu comunitatea ovrească, căreia nu i-a aparținut niciodată în nici un fel.

Iar ca student și publicist, a fost totdeauna un susținător al ideilor naționaliste care frământau pe atunci lumea studentească, după cum o dovedesc articolele scrise în acel timp.

Funcționar superior din 1929, a condus din 1937 cu multă destoinicie și cu deosebită râvnă unul din cele mai grele sectoare ale activității Ministerului de Finanțe.

Legea Gruia care a reglementat dreptul la ocuparea funcțiilor în stat, în sensul tradiției românești, după care sângele tatălui precumpănește pentru determinarea neamului copiilor, i-a îngăduit să-și păstreze funcția.

Sub regimul instituit la 6 septembrie 1940 și îndeosebi în perioada războiului reîntregirii, acest funcționar a desfășurat o activitate cu totul deosebită, plină de pricepere, metodă, rânduială, prevedere și duh născocitor, pentru întocmirea și aducerea la îndeplinire a planurilor de înzestrare a armatei și finanțare a războiului, atât în ce privește alimentarea Tezaurului cu resurse, cât și în ce privește punctualitatea matematică a plăților acestuia; așa încât nici un sector al activității ordinare, sau a activității militare a statului, nu a suferit cea mai mică întârziere, sau deficiență, din pricina lipsei de fonduri. Se poate spune că, în ce privește activitatea de finanțare a înzestrării, de întreținere a armatei pe picior de război, precum și în ce privește colaborarea financiară cu armata germană, a fost principalul agent de reușită a activității acestui minister.

*

Față de cele de mai sus:

Având în vedere că, din punct de vedere biologic, după legea sângelui, acest funcționar având cel puțin doi bunici români de sânge, poate fi socotit cel puțin a fi cu sânge amestecat; ci nicidecum ovrei de rasă;

Având în vedere că, din punct de vedere spiritual, după legea datinei și a credinței, el nu are și nici nu a avut niciodată vreo legătură cu comunitatea ovreească;

Având în vedere că, din punct de vedere etic, după legea faptelor și a purtării, acest funcționar s-a dovedit un element de folos neamului românesc, de a cărui soartă s-a legat la chemarea sângelui părintesc și pentru biruința căruia a trudit cu credință și cu destoinicie în cadrul în care i-a fost dat a munci;

Având în vedere că înscrierea sa la comunitatea ovreească, ar însemna aruncarea în afara neamului nostru, a unui element valoros asupra căruia comunitatea ovreească n-are nici spiritual, nici biologic mai mari drepturi decât neamul românesc;

Având în vedere că chiar legile de la Nürnberg, care stabilesc în statul național socialist german, condițiile rasiale, au stabilit că în cazul încrucișărilor de sânge, statul va putea primi în sânul comunității naționale pe aceea care, având sângele amestecat, vor dovedi prin fapta lor că s-au integrat cu folos în soarta comunității naționale;

Având în vedere că aceeași integrare nu ar atrage pentru acest funcționar nici un avantaj patrimonial deosebit, întrucât nu posedă personal, nici o avere imobiliară urbană, sau rurală;

Având în vedere interesul acestui minister de a nu pierde și nici de a vedea descurajat, sau cu autoritatea redusă, un asemenea element, a cărui lipsă s-ar resimți supărător asupra activității sale, primejduind interese care, în vremile de față, nu sunt numai ale Departamentului, ci ale țării întregi;

Având în vedere că, în aceste materii, în care e vorba de îndreptățire la cinste, datină și sânge, nu are a hotărî prevederea oarbă a unei dispozițiuni generale; ci discernământul calitativ, alegerea aceluia în mâinile căruia soarta a așezat destinul neamului românesc;

Vă rog să binevoiți a cere, domnule ministru, conducătorului statului român, încuviințarea ca acest funcționar să fie scos de sub aplicarea prevederilor pomenitului decret care l-ar obliga să se înscrie la comunitatea ovreească.

Îmi fac, cerându-vă aceasta, domnule ministru, nu numai o datorie față de întreg ministerul ce conduceți și nu numai o datorie de coleg; ci o datorie de dreptate și de grije pentru neamul meu românesc.

Primiți, vă rog, domnule ministru, asigurarea deosebitei mele stime.

Subsecretar de Stat pe lângă Ministerul Finanțelor,

Mircea Vulcănescu

M.J.D.J. 114/1941, vol. I

Rezoluția ministrului pe memoriul lui M. Vulcănescu a fost formulată în termenii următori:
„12.II.1942. Rog a se atenua prevederile legii de recensământ al celor cu sânge evreiesc în sensul propunerilor din raportul de față. Ministrul Finanțelor, general Stoescu”.

Cimitire vechi din fostul județ Vaslui

Inscripțiile funerare ebraice din secolele trecute sunt un izvor de seamă pentru istoria evreilor din Țările Române și chiar a României. Cercetătorii le-au acordat atenție, deși nu suficientă, căutând, depistând, copiind și fotografiind, publicându-le împreună cu traducerea, comentarea și încadrarea lor în stocul de izvoare. Să-i amintim, din secolul trecut, pe muzicianul și cronicarul Iacov Psanter, pe frații Schwarzfeld, pe Lazăr Șăineanu, iar din secolul nostru pe rabinul prof. dr. M.A. Halevy, pe S. Sanie, I. Kara, Erdelyi Laios. I. Kara a publicat inscripții începând din 1947. În 1994, Academia Română, filiala Iași, i-a publicat (în colaborare) un volum de inscripții ebraice ieșene, lucrare distinsă cu premiul „Hurmuzachi”.

În comunitățile evreiești din fostul județ Vaslui există trei cimitire vechi din secolul XVIII. Probabil că au existat și pietre mai vechi, dar au dispărut. Extinderea orașului a dus la desființarea cu brutalitate a vechiului cimitir, fiind salvate doar unele pietre mutate în noul cimitir de pe strada Fabricii. Se pare că ele datează de la începutul secolului al XIX-lea.

Cimitirul vechi din Huși, de pe str. Cișman, l-am cercetat în anul 1964, când el mai număra peste o sută de Mețevot, pietre funerare datate 1745-1880.

Cimitirul din Bârlad, de pe str. Filimon Sârbu, avea vreo 200 de pietre datând din anii 1725-1800. Inscripțiile oferă valoroase știri despre demografia, onomastica, genealogiile și plastica populară a evreilor din România.

Cercetarea noastră nu a fost exhaustivă. Noi cercetări vor furniza, desigur, izvoare istorice interesante și pentru istoria dezvoltării urbane a Moldovei.

I. KARA

Bârlad

No. 1 (5)489, Tişri 4 (1728, septembrie)

Aici odihneşte femeia de seamă / doamna Hinda, fiica învăţatului în ale legii Naftali/, decedată în ziua de 4 / a lunii Tişri (5)489, după computul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieţii (veşnice).

No. 2 (5)517, Kislev 25 (1756, noiembrie)

Aici odihneşte/ femeia de seamă/ doamna Eidil, fiica/ domnului Mordechai/ care a decedat în ziua de 25/ a lunii Kislev, anul/ (5)517, după computul mic/ Fie-i sufletul cuprins în legătura vieţii (veşnice).

No. 3 (5)519, Tişri 2 (1758, septembrie)

Aici odihneşte/ bărbatul se seamă,/ învăţatul în ale legii, martirul* Naftali/ Hirt, fiul domnului Eliahu de pioasă amintire/ care a decedat a doua zi de Roş Haşana/ anul (5)519, după computul mic/ Fie-i sufletul cuprins în legătura vieţii (veşnice).

No. 4 (5)522, Nisan 1 (1762, martie 27)

Aici odihneşte/ bărbatul de seamă/ Pinchas Țvi, fiul domnului/ Israel şi a decedat/ luni 1 Nisan/ anul (5)522/ după computul mic./ Fie-i sufletul cuprins în legătura vieţii veşnice.

No. 5 (5)528, Marcheşvan 5 (1767, octombrie)

Aici odihneşte/ tânărul învăţat în ale legii/ Aharon, fiul învăţătorului nostru domnul Meir, care a decedat/ în ziua de cinci/ a lunii Marcheşvan/ anul (5)528,/ după computul mic./ Fie-i sufletul cuprins în legătura vieţii veşnice.

No. 6 (5)529, Adar I, 1 (1769, februarie)

Aici odihneşte/ bărbatul cel drept/ domnul Eliahu Leib/ fiul învăţătorului nostru domnul Chaim, care a decedat/ în prima zi a lunii Adar I, anul (5)529, după computul mic./ Fie-i sufletul cuprins în legătura vieţii (veşnice).

* Termenul de „martir” indică că omul a murit de moarte năpraznică, îndeobşte asasinat. Piatra este frumos ornamentată.

No. 7 (5)547, Kislev 25 (1786, decembrie 13, miercuri)

Aici odihnește/ femeia de seamă/ doamna Ester, fiica/ domnului Mordechai/ care a decedat în ziua de 22/ a lunii Kislev, anul/ (5)547 după calculul mic./ Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Huși

No. 8 (5)507, Nisan 7 (1747, aprilie)

Aici odihnește/ femeia doamna/ Chinke, fiica/ domnului Meir/ care a decedat în ziua de 7/ Nisan anul/ (5)507 după calculul mic./ Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții veșnice.

No. 9 (5)538, Adar I, 26 (1778, februarie)

Aici odihnește/ un bărbat de seamă, integru și drept/ Șlomo, fiul lui Dov Ber,/ decedat la 26 Adar I, (5)538/ după calculul mic./ Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții veșnice.

No. 10 (5)546, Elul 17, vineri (1786, septembrie 10)

Aici odihnește/ femeia de seamă/ doamna Rivka, fiica învățătorului în ale legii/ Avraham, care a decedat/ vineri 17 Elul/ anul (5)546.

No. 11 (5)561, Tevet 29 (1800, ianuarie 14)

Aici odihnește/ tânărul Elchanan/ fiul domnului Ițchak, care a decedat/ în ajun de începutul lunii Șvat/ anul (5)561/ după calculul mic./ Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții (veșnice).

Presa evreiască din provincie

În lucrarea mea Presa evreiască bucureșteană, 1857-1994 (Editura Hasefer, 1996) am readus în prim-planul cunoștinței comunitar-etnice un număr de gazete evreiești bilingve sau doar în limba română, apărute în Capitala țării. Aici mai apăruseră și gazete în limba idiș și ebraică, unele cu oarecare impact chiar, dar, de regulă, restrânse la un cerc mai limitat de cititori. Evreii din Capitală erau în cvasi-totalitatea lor vorbitori de limbă română pe la mijlocul veacului trecut când s-a ivit presa evreiască locală. Situația nu era aceeași în provincie: în Moldova, vorbitorii de limbă idiș erau numeroși. Dar și aici răspândirea cea mai mare au avut-o gazetele publicate în limba română. Este rațiunea pentru care, continuându-mi munca de depistare a scrisului periodic evreo-român, în principal a colecțiilor aflate la Biblioteca Academiei, am izbutit să identific și să parcurg un important lot de gazete și reviste apărute în provincie – atât în România de până la Întregire, cât și, mai apoi, în România Mare.

Cele ce urmează sunt, deocamdată, o bibliografie, parțial adnotată, pentru a informa doar asupra existenței respectivelor periodice, urmând ca, ulterior, să detaliez conținutul celor mai importante dintre ele. Nutresc convingerea că, alături de cercetările în Arhivele de documente, despuierea informațiilor și comentariilor stocate în gazete și reviste reprezintă o sarcină urgentă pentru toți cei interesați de „scoaterea la lumină” a oamenilor, faptelor, evenimentelor și locurilor lor de desfășurare, din care s-a constituit trama devenirii moderne a evreimii locale. Ca atare, nu voi osteni să atrag atenția asupra varietății și bogăției periodicelor etniei, să militez pentru stocarea modernă, computerizată a rezultatelor acțiunii de despuiere întreprinsă deja asupra unui lot semnificativ de gazete și reviste evreo-române. Periodicele din provincie au fost mai puțin abordate: de aceea ne aflăm încă în faza... depistării lor.

Hary KULLER

Index alfabetic

Absoluția, Iași, 1913/1916.

Almanahul (Anuarul) ziarului Răsăritul pe anul 5660 (1899-1900-1901) Iași, de orientare sionistă (vezi: *Răsăritul*, Organ autorizat al sioniștilor din România, Iași 1898-1901), redactor dr. Steuerman Rodion; au apărut două numere.

Anul I (1899-1900). Preponderent literar, texte de: Iehuda Halevi, Daphnis, Dora Rosen, A. Axelrad, A. Steuerman, A.D. Rosen, dr. Gaster („Misiunea culturală a sionismului”), Max Nordau, J. Rosenbaum, dr. Niemirower („Sionismul și cultura evree”).

Anuarul gimnaziului „M. și B. Wachtel” (1912/1913; 1914/1915) Iași. Informații curente: baza materială; situații școlare.

Ahawath Zion (Dragostea de Zion) februarie – 28 august 1898, Galați. Organ al ideilor sioniste. Sub conducerea unui colectiv, redactor L. Berenștein; bilunar în română și idiș. Inițial, în patru pagini idiș și patru pagini românești, apoi de la nr. 7 își schimbă formatul: mai mare și cu o singură pagină idiș. Apare cu motto-ul „Dumnezeu a ales Zionul”. A publicat un material bogat despre activitatea sionistă din țară și din străinătate. Număr special dedicat activității sioniste. De la 5(16).IV.1898 – Galați. Descrie pe larg dezbaterile, publică lista comitetului sionist ales. Printre colaboratorii ocazionali: Horațius M. Pineles, I. Flamm, Sam Pineles, Louis Singer. O seamă de pseudonime cu nume biblice. În nr. 12, scrisoarea lui Th. Herzl: *Ihr Blatt ist mir gut bekannt und ich gratuliere Ihnen. Ich wünsche Ihnen weitene Erfolge von ganzen Herzen und mit ziongruss.*

Armonia (1881). Focșani. Organ chowewe - sionist. Dezvoltă tema colonizării Palestinei. Redactor Adolf Netzler.

Aurora Ționistă. Săptămânal. Au apărut 16 numere. Bârlad. Director S. Gross (proprietarul tipografiei „Progresul”). Săptămânalul și-a depășit orientarea sionistă, reflectând situația evreilor din țară. Se afla sub influența „Răsăritului” din Iași. Colaboratori: E. Froim Cohen, A. Axelrad (bârlădean, care debutează aci, descriind și cafeneaua bârlădeană în care s-a plănuț emigrarea pe jos); M. Kisinef

(Matei Rusu (Roussou) stabilit apoi la Paris); N. Botoșeneanu, fost redactor la *Drepturile și Pământeanul* și care, fiind expulzat, trimite de la Viena convorbiri și impresii despre Th. Herzl, de la Paris despre Max Nordau, inclusiv un studiu „Ționismul în România”.

Acțiunea Noastră. Anul I nr. I (30 aprilie 1933), Focșani. Organ pentru îndrumarea obștei evreiești pe linie comunitară. Colaboratori: dr. dentist B. Flituran, Leonide Marcus.

Alef, Beith, Ghimmel (A.B.G.). XII 1935. Buzău. Lunar. Revista organizației „Macabi”, secția Buzău. Anul II, 1936. „Revistă tradiționalistă de cultură iudaică”. Director: Iulius L. Segall. Colaboratori: A. Axelrad, Arthur Bergman, Simion Blum, Iosif Costrici, Samson Labiș, Micu Marcus, dr. ing. Rappaport, dr. D. Weissbein.

Almanahul Evreesc pentru România Mare. 1922. Cernăuți (Jüdischer Almanach für Gross-Rumänien), în limba română, germană, idiș și ebraică. Conținut deosebit de variat. Întocmit de dr. Markus Krämer.

Almanahul Evreesc (Jüdisches Jahrbuch und Kalender). Anul I lipsă, An II 5697 (1936-37) Timișoara. În limbile: română, germană, maghiară. Redactori: dr. Maximilian Drechssler, Salvator A. Lax, dr. Imre Naschitz.

Almanahul ziarului „Tribuna Evreească” (1937, 1939). Iași. Numărul pe 1937, redactat de C. Barzilay (Eisenhändler), B. Caușansky și I.I. Burstin. Numărul pe 1939, redactat de C. Barzilay, B. Caușansky și M. Copelman-Cornea. Cuprinde și un „Dicționar Cultural al Evreilor din România”, întocmit de S. Podoleanu. Leonciu Rosenblum (editorul ambelor). Orientare vădit sionistă.

Almanahul Paștelor 1925 (5685). Iași. Întreg conținutul este dedicat sărbătorii Pessachului. Redactat de: Rahel Schönberg, dr. E. Pekelman și Aron Weissberg. Special pentru almanah, traduceri din Hagada de Paști; Șalom Alechem, I.L. Peretz și S. Ansky.

Anuarul gimnaziului și școlii primare confesionale israelite ortodoxe de băieți și fete din Oradea. Dare de seamă, bilanț; 1925/1926, 1933/1934.

Anuarul liceului confesional israelit din Timișoara. A Timișoarei zsidó lyceum... eteritôje 1920/1922 Timișoara.

Anuarul liceului confesional israelit „Dr. Leopold Kecskemeti”. Oradea (1931/1932).

Asistența publică a evreilor din Iași. Anul I, nr. I, 3.XI.1920. Iași. Date referitoare la acțiunile întreprinse. Colaboratori: dr. C. Blumenfeld, dr. D. Frühling, av. H. Gherner, N. Gherner, I.L. Steinberg, M. Wachtel, Emanuel Marcovici.

- Apelul femeilor evreice din România*, 1914 (pentru a-și aduce prinosul de patriotism). Redactat de Charlotte I. Schiffer.
- Apelul „grupului fix al celor 100 de tineri”* constituit în 1902. Galați.
- Apelul grupului de meseriași ieșeni* (iunie 1902). Iași. Provine de la un grup de 354 capi de familie, în total 1560 suflete decizi să emigreze.
- Arhiva istorică a evreilor din România*. P. Neamț, 1909.
- Biblioteca israelită* (30. VI.1900). Număr unic. Piatra Neamț. Organ istorico-literar, redactor Josef Kaufman. Scris în sprijinul emigranților.
- Bistrița* (iunie 1900). Piatra Neamț. Număr unic, redactat de studenții evrei în favoarea grupului de emigranți „Montefiore”.
- Bistrița* (5-20. VIII. 1900). P. Neamț. Săptămânal (numerele 1-3 din anul I). De la 13. VIII. 1900 apare în format mare.
- Bar-Kochba* (III 1913-XI-1915). Bârlad, (reapare la 5. VII.1919) lunar. Revistă național-evreiască sub conducerea unui comitet. La 15.XI.1915, subtitlul devine „Organ zionist bilunar”. Din IV-VI 1913 redactor A. Ben Moise; din iulie/august 1913, Achille M. Finkelstein, din IV-VIII 1914, director Leiwiy Segall și Achille M. Finkelstein, din august 1915 A.M. Finkelstein.
- Bilanțul Soc. Sacra „Hevrei Kedoșa”* (1897/1900-1903). Focșani.
- Bilanțul veniturilor și cheltuielilor Spitalului israelit din Iași* (1894; 1901). Iași. 1894 Bilanțul... pe anul 1894, Iași 1895, 31 pag. Format I, precum și pe anii 1892, 1893 și 1894. Venitul din cupoanele Legatului lăsate Ospitalului. Cotizațiunile plătite de membrii pe anul... numele și categoria financiară. 1901 Proiect de statut al Spitalului israelit din Iași, 14 pag. Format I, cap. I-VIII. Acest statut a fost aprobat la 31.03.1901 cu modificările introduse C.B. Pennescu, Moritz Gilbu, I.G. Mihăileanu, S. Rapaport.
- Buletinul primei societăți „Fraterna - Israelită”*. Iași (1.IV 1910-1.IV.1916; 1922). Apariție neregulată.
- Buletinul Comitetului Federațiunei Zioniștilor din România* (15.I-X.1904). Galați.
- Buletinul Comunității Israelite din Brăila* (sept. 1907-sept. 1915) (24. VI 1916; VII. 1919). Lunar. Seria a II-a, august 1929 – decembrie 1939 (anul XXII) – (1941).
- Buletinul Uniunii Evreilor Pământenii*. Iași. Gazetă săptămânală (III 1912 – 3 1916, 1918). Colaboratori: M. Schwarzfild, H. Gherman, dr. Sigfrid Fridman - Bârlad.
- Buletinul Uniunii Evreilor Pământenii*. Iași, 14 și 28 octombrie 1918, Săptămânal cu orientare integraționist - politică.

Buletinul Uniunii Comunităților Israelite din România (1901-1902). Iași. Apărut în 1903. Număr unic. Cuprinde: circulare și decizii ale Congresului din 1901, dare de seamă și gestiunea pe exercițiul 1902, documente istorice. Nr. 1, Iași 1903. Sumarul: 1. Circulară cuprinzând sumarul deciziunilor Congresului din 1901 (25-27-XII 1901 Iași).

Buletinul nr... al secției „Macabei - dr. Theodor Herzl (1904-XI 1905). Brăila. Apariții neregulate; total 7 numere. În noiembrie 1905 suprimă din titlu „Nr... A1”.

Buletinul Comunității Israelite din Piatra Neamț III-XII 1909. Lunar. În pag. 40, titlul apare în idiș. Unele numere au text paralel în limbile română și idiș; altele, cu text predominant idiș. Câteva numere cu text în idiș. N-a apărut în lunile apr., aug., oct. 1909. Colaboratori: N.M. Gringhel, L. Haffner. Dr. Leon Juster, Osias Nadler, A. Pascal, M. Rigler, Ușer Rottman.

Buletinul Asociației Generale a Corpului Didactic Israelit din România (ianuarie-august 1912). Botoșani. Director: Scarlat Albrecht, Tip. „Reînvierea”, Segalet Marcu, fost director al școlii de băieți „Hillel Kahane” din Botoșani. Colaboratori: Scarlat Albrecht, M. Jacoby (Bacău), dr. Nestorian (Brăila), 5 numere.

Buletinul Bibliotecii Ateneului Popular „Anuar” (1935-1936). Galați.

Buletinul Cercului Cultural „Menorah” (1933-1937). Galați.

Buletinul C.D.E. Timișoara, 1948

Buletinul Colectelor Sioniste. Iași, 1919. Comisariatul Fondului Național Evreesc din România. Federația Sioniștilor din România.

Buletinul Asociației Culturale a Femeilor Evreice. Secția Brăila, 1928.

Buletinul Alegătorului Evreu. Anul I. 14. VII. 1927 Brăila. Organ de îndrumare cetățenească și propagandă politică pentru alegerile de la Comunitatea din Brăila. Grupul de candidați în frunte cu dr. Max Cohl.

Biblioteca „Știința Evreească” (1919-1937). Iași. Lunar. Cuprinde note literare, istorice, științifice și biografice întocmite de Șmil Sfemmer, director la Talmud-Thora din Iași. În aprilie 1919, *Bibliotek der idische wissenschaft*.

B'hirei Zion – Publicație festivă a organizației sioniste din Buzău. Septembrie 1920 (Tișri 5681). Președinte: Lazăr Mayer; Vicepreședinte: Avram Iulius. Secretar: Nathan Charas.

Buletinul Comisiunii Centrale Sioniste din România. Nr.1 – 1.II.1920. Săptămânal, apoi bilunar; 25.III.1921 – nr. 1 Anul II. De la 15.III.1922, sub denumirea IERUSALIM. Bilunar. Ediția din 1922 apare sub conducerea unui comitet. Colaborează: B. Bercoff, A.H. Solomon, A. Rindmann, B. Moscu, dr. A. Stern.

- Buletinul Fondului Național Evreesc*. Anul I, nr. 1 (4 X-1929) Iași, Comisar F.N.E. Komrofsky; secretar M. Tversky.
- Buletinul Fondului Național Evreesc* (1935-1936). Bacău.
- Buletinul Organizației Sioniste* Ploiești 1936-1937.
- Buletinul Organizației Zioniste* din Vaslui (10.IV-4.IX 1920; 22.I.-27.VIII.1921)
- Buletinul Tineretului Sionist* din Brăila. 1931.
- Buletinul Trimestrial al Comisiunii Fondului Național Evreiesc* din Iași. 1919.
- Buletinul Cercului Baruch Kahane*, Ploiești.
- Buletinul Comunității evreilor* din Iași. Mai 1930, apare periodic, Anul I, nr. 1, publicație bilingvă română-idiș. „Evrei, acest buletin apare pentru edificarea Dv. Și este plătit din banii Dv... cetiți-l cu cea mai mare atenție”. (Anul I, n.n.1).
- Complex* (3.IV.1927-IV 1928). Iași. Revistă literară și artistică. Director G. Spina
- Cotidianul* (1.III-26.VII 1925). Brăila. Ziar de informații. Director Al. Anestin și L. Calafeteanu, prim redactor Iosef Kleckner
- Creditul Mărunt* (1928). Fălticeni. Ziar ocazional tipărit de Banca Cooperativă de Credit Mărunt din Fălticeni cu prilejul săptămânii cooperației.
- Cronica* (28.VII.1922). Brăila. Săptămânal. Director: Lazăr Margulies.
- Cupa Literară* (noiembrie 1929-februarie 1930). Iași. Revistă bilunară. Director: Maur Săveanu.
- Creditul Mărunt*. Galați, 28.X.1928, în română și idiș. Foaie de propagandă cooperatistă a Băncii de Credit Mărunt din Galați.
- Calendar Român-Evreesc* 1949-1950. Iași.
- Calendar Israelit* (1912/1913; 1914/1915). Botoșani. Editor H. Grinspan. Obiceiuri, poezii, snoave, în ebraică și idiș, apare la Iași 1914.
- Chamuca* (22 Noiembrie 1904) Galați. Număr festiv cu ocazia sărbătorii macabeilor din secțiile sioniste „Sam Pineles”, „Kadimah” și „Max Nordau”. Publicat în trei limbi: română, germană și idiș.
- Chamuka* (1912 Decembrie 1905). Galați. Număr festiv. Ziar festiv al secțiilor „Sam Pineles”, „Kadimach” și „Dr. Nordau”.
- Chamuka* (15 decembrie 1913). Tecuci, 29 Kislev 5674. Număr unic, festiv, gratuit. Redactat de Comitetul cercului sionist, dr. Th. Herzl: Tecuci.
- Calendarul pentru Israeliți* (1877/78; 1897/1899). Bacău. Editor: A.L. Löbel, redactor: M. Schwarzfild. Colaboratori: N. Fränkel, dr. K. Lippe; Elias Schwarzfild.
- Civilizațiunea*. Botoșani, februarie 1868, Redactor-editor: M. Weissmann, consemnat în *Steluța*, foaie literară, Botoșani 3 martie 1868.
- Controlul*. Ziar al Comunității Israelite din Brăila (20 iulie 1897).

- Circulară* (IV-V: 1900). Focșani. S. Ilovici din Focșani anunță astfel sosirea în localitate a grupului de emigranți bârlădeni pentru ziua de vineri 5 mai 1900.
- Curentul Nou* (15-XI 1905-III 1906). Galați. Revistă lunară, seria a IIa, februarie 1920. Redactor: H. Sanielevici. Colaborator redactor St. Antim. „Egalitatea” anunță: director și fondator H. Sanielevici și St. Antim.
- Cronica Dorohoiului*. Dorohoi, 15.XI.1910 – 26.III.1911. Ziar economic și de informații; bilunar. Proprietar: David Wechsler. Tip. I.L. Bercovici. Publicație cu numeroase știri referitoare la evrei.
- Comunitatea Noastră*, 1940. Cluj. Știri comunitare.
- Creditul Mărunt* (1929, 1933, 1934). Bârlad. Buletin de educație al Băncii Cooperative de Credit Mărunt din Bârlad. Numărul din 1929 publicat cu ocazia Zilei cooperăției. Redactor, B. Șechter. Se adresa populației evreiești pentru a o convinge de foloasele cooperativei de credit mărunt.
- Creditul Mărunt*, octombrie 1928. Botoșani. Apărut cu ocazia Săptămânii cooperăției din 1928 și al celui de al 4-lea an de activitate al cooperăției de credit Botoșani.
- Credit Mărunt*, noiembrie 1937. Tg. Frumos. Buletin festiv la 10 ani de la înființare (1927-1937). Președintele consiliului de administrație: M. Klifer; director L. Allerovici.
- Credit Mărunt*. Anul I, nr. 1, 14 octombrie 1928, Huși. Foaie ocazională a Băncii de Credit Mărunt din Huși. Redactor: A. Frucht.
- Cugetul Evreu*, 5 martie 1923. Galați. Revistă bilunară a cercului Hatalmid, Galați. Printre colaboratori: Israel F., dr. D. Pasmanik, Silberman, Bernard Solomon.
- Cuiburi de lumină*. Revistă literară sub conducerea unui comitet, Podul Iloaiei - Iași, 1938.
- Cumpăna* (10.XI.1929-VII/VIII.1930). Buzău. Publicația tineretului evreu din România. Director: Eliahu Meitus.
- Curentul Evreesc*, 1929. Iași. Publicație independentă. Săptămânal.
- Curierul* (An I nr. I-16 iulie 1921). Râmnicu-Sărat. Director: Rubin Finkelstein.
- Căminul Evreesc*, 7.XII.1929-14.III.1930. Iași. „Organ săptămânal independent”. Colaboratori: I. Belfert, prof. I. Botez, I. Bronfman, Beno Cușanski, dr. W. Filderman, I. Loewensohn, K. Ornstein, Oswald Racoviță, dr. H. Solomovici.
- Cuvântul Nostru*. Anul I, nr. 1 aprilie 1936, Bolgrad. Organul cercului studenților sioniști, Bolgrad. Bilunar. Sub conducerea unui comitet. Responsabil: I. Urman.
- Cuvântul Nostru*. Anul I, nr. 1-8 iunie, 1936. Moinești. Publicație bilunară a cercului cultural Dr. B. Zelig, Moinești. Apare sub conducerea unui comitet.

- Cuvinte Literare*, mai 1930 – ianuarie 1932. Iași. Bilunar. Director Maur Săveanu.
- Foiaia Cooperăției*. Botoșani. I. VIII. 1929 – VII. 1930.
- Cooperăția Liberă*. Lunar. București. Editura Cooperativei de Credit mărunț.
- Deșteptarea*, 1927. Galați. Organ pentru apărarea intereselor evreiești.
- Darea de seamă*, și Bilanțul pe anul 1930 al „Azilului israelit de bătrâni”. Roman. 14 pagini.
- Darabana*, 18 iulie 1898. Iași. Un singur număr. Își propunea: „Să aperse cauza evreiască prin toate mijloacele posibile”, să facă „propagandă pentru realizarea ideii zioniste”, de asemenea, să militeze „pentru înlăturarea tuturor nedreptăților ce se petrec pe seama sărmanului popor evreu”. Fiind, probabil, scos de tineri, promitea să se ocupe și de „nedreptățile” ce se vor face elevilor evrei în școală.
- Doliul Nostru*, 5 februarie 1912. Piatra Neamț. Număr unic (48x33). Patru pagini. Publicat pentru cinstirea memoriei lui Leo Tărcănanu. Redactat de prieteni. Tip. Leopold Steinberg. Printre colaboratori: Jean Adelesberg, Luță Engelberg, dr. D. Fruhling - Iași, Leon Goldner, H. Kissler - Bacău, Libitza Sig. Rabinovici, Carol Weinberg, A.L. Zissu etc.
- Dorința*, 7 iunie - 9 august 1897. București, apoi Iași. Șapte numere. Programul avea în vedere revendicarea cetățeniei pentru evreii născuți și crescuți în România, punând în evidență drepturile și datoriile lor. Primele trei numere la București, redacția și administrația, str. Academiei 19; ultimele, la Iași.
- Drepturile*, 30 octombrie 1904, 10 aprilie. Galați. Săptămânal cu orientare U.E.P. Girant responsabil: Tl. Vasiliu.
- Dorul*, 8 iunie 1900. Botoșani. Număr unic al grupului de emigranți din Botoșani.
- Drepturile*, 12 iunie 1 martie 1897. Focșani. Săptămânal. Redactor: M. Botoșeanu (de la 8 III, prim red. și propr.). De la nr. 9 își schimbă numele în *Pământeanul* și apare la Galați. Promotorul apariției: „Asociația rezerviștilor” din Focșani. Orientare combativă, curajoasă vădește în scopul propus: „Deșteptarea masei la luptă pentru revendicarea drepturilor ei, apărarea celor apăsați și nedreptățiți, iată misiunea organului nostru”. Din titlurile articolelor: „La luptă, pentru căpătarea drepturilor politice”; „La război”; „Trăiască lupta noastră”. Colaboratori: Pincu Schwartz (Iași), I. Rosenzweig (dr. Șotec-Leteanu – Brăila), I. Fermo; gazeta este scrisă, totuși, în cea mai mare parte de M.B.
- Dreptatea*. Focșani. 1897.
- Dreptatea Noastră*. Anul I, nr. 1, 24 februarie 1929. Galați. Organ al grupării populare evreiești. Apare sub conducerea unui comitet (Marcu Birnberg, Pincu Eizin Gherș, Solomon Nadler). Redacția și administrația, str. Ganulea 10, tip. „Cultura Poporului”.

- Drumul Nostru*, 1930. Săveni. Organ național evreiesc independent. Apare ocazional, sub conducerea unui comitet.
- Emanciparea*, 4 martie 1922. Iași. Publicație scoasă de un grup de intelectuali evrei; a apărut un singur număr, sprijinind alegerea dr. Ghelerter în Constituantă, Colaboratori: Carol Drimer, M. Elias, Iosif Schneibach.
- Evreul*, 1934-1937. Săptămânal. Iași. Gazetă informativă.
- L'Echo Polyglotte*, 1909. Iași. Journal festive en honneur du mariage de monsieur Berthold Margulies avec mademoiselle Sophia Wohlfeld. Număr unic în limbile franceză, română și germană.
- Ecoul obștei*, 30 martie-25 aprilie 1909. Piatra Neamț. Ziar pentru apărarea intereselor comunității din Piatra Neamț. Trei numere. Printre colaboratori: Pincu Zissu, ceilalți, anonimi.
- Ecoul Zionist*, februarie 1904, Iași. Redactor: A. Kandel.
L'Echo Danubien, 1 septembrie 1865-august 1867, Galați, bilingv.
- Ecoul Tinerimii*, 2 mai 1885, Iași. Săptămânal. Au apărut trei numere. Orientarea publicației se voia asimilistă, dar era mai curând confuză. Articolele erau semnate cu pseudonime și inițiale.
- Evenimentul*, 3. II. 1893. Iași. Cotidian național-liberal. Fondatori: Al. Honigman și Jaques Lewin.
- Făclia*, 1. VI. 1935. Piatra Neamț. Organ pentru promovarea intereselor muncitorilor, meseriașilor și funcționarilor particulari. Sub conducerea unui comitet. Colaboratori: S. Jahoslovitz, Herman Șapse.
- Foaia Cooperăției*, 1 august 1929 – 1 februarie 1931. Nouăsprezece numere. Botoșani. De la 25 februarie, Iași. Organul central al Uniunii Băncilor Cooperative de Credit Mărunt, continua apariția buletinului *Credit Mărunt*, București, sub titlul „Purtătorul de cuvânt al nevoilor și speranțelor maselor evreiești, lunar.
- Frontul Păcii*, 23 octombrie 1932. Iași. Foaie festivă editată cu prilejul sărbătoririi dlui. Eugen Relgis din inițiativa și sub îngrijirea dlor. Dr. Iacob Bacalu și L. Streissfeld. Colaboratori: Henri Barbusse, Enric Furtună, Ionel Teodoreanu.
- Farul*, 3 martie 1919. Brăila. Organ independent, redactor Rodisi Roman.
- Femeia Bas-Ami*, 16 iulie 1900. Bârlad. Nr. unic. Publicat de emigrantele, soții și surori, ale bărbaților din grupurile anterioare. Publică un desen reprezentând grupul emigranților bârlădeni „Bas Ami”; cântecul emigrantului (pe arie populară) de L. Fridman; epigrama „Dumnezeu” de Sigfrid. Colaboratori: dr. Fridman, Herscu Sin, Betty Weinzwieg.
- Gragărul*, 24 martie 1923-5683. Dorohoi. Organ al poporului reunit la balul din 24.03.1923. Ediție specială, Purim 5683. Direcția: Centrul regional al studenților evrei din Dorohoi.

- Gazeta Renașterea Evreiască*. Redactor: S. Strulovici. Iași 1934.
- Glasul Evreiesc*. Anul I, nr. I, 16.V.1920. Galați. Organul blocului evreiesc din Galați. Colaborează: Dr. M. Weinstock, Kphen Zadik, B. Zasmeh.
- Gazeta Balului*, 11 decembrie 1932. Roman. Organ humoristico-distractiv. Director-proprietar: Iosepa Leventer. Colaborează: Leonaș Katz, Avram Scharovici.
- Gazeta Balului*, 28 noiembrie 1933. Roman. Număr special cu ocazia balului organizat de Comunitatea Evreilor din Roman.
- Gazeta Evreiască*, 1932. Iași. Colaborează: Idov Cohn, P. Lichtenștein, Felix Rosen.
- Die Genossenschaft*, 1 ianuarie 1931. Organul Băncilor israelite de Credit Mărunt din Bucovina. Și în limba română.
- Ghidilă mit Grivn*. Revistă cubistă, dadaistă, futuristă, Tîrgoviște, 1921.
- Gazeta Română-Evreiască*, literară, comercială și industrială, 12 martie – 12 mai 1855. Iași. Apărea de două ori pe săptămână (lunea și joia). Redactor responsabil: M. Feldman Cîmpeanu. Tip. Goldman. Publicație bilingvă în română și idiș. De la 28 aprilie 1859, o dată pe săptămână. Au apărut 11 numere în românește și idiș; textul român cu semi-chirilice, textul idiș cu caractere ebraice. În ciuda subtitlului și acuzațiilor aduse s-a ocupat și de chestiunile de acută actualitate ale obștii. E. Schwarzfild reproduce referatul din 7 VII 1858 al primului ministru D. A. Cantacuzino privind întemeierea școlilor româno - israelite.
- Habimah*, 1 iunie 1929. Tecuci. Apare sub direcția unui comitet.
- Hadaș*, nr. 1, mai, nr. 2 august 1933. Galați. Buletin pentru educarea masei în spiritul religiei mozaice și în dogmele credinței evreiești. Apare sub conducerea soc. „Tomhe-Hasdaș”.
- Haschachar* (Luceafărul), 1 august 1937. Darabani, jud. Dorohoi.
- Hașomer Hațair*, 1935. Iași.
- Hatchia* (Renașterea), 2 aprilie 1925. Dorohoi. Număr festiv cu ocazia inaugurării Universității Ebraice. Girant responsabil: I. Croitoru. Colaboratori: Dr. Bindea, A. Rappaport, J. Rappaport.
- Hatchia*, 1 octombrie 1932. Râmnicu Sărat. Organ național evreiesc. Comitetul de conducere: Filip Rosenstein, Tully Rosenthal, dr. ing. F. Hirsch.
- Hazair*, 1925. Botoșani. Publicație bilunară.
- Hehaluț Lanoar*, 1947. Iacoveni. Un supliment pentru țofim. Editat pentru colonia de vară a tineretului din Hașomer Hațair.
- Dr. Theodor Herzl*, 1920, iulie. Piatra Neamț. Sub direcția comitetului cercului cu același nume. Colaborator Leon H. Herșcovici.
- Haletz*, 26 septembrie, 1909. Dorohoi. Revistă scrisă de Busola pentru apărarea asistenței de... plictiseală la balul soc. zioniste „Karmel”. Deși era o apariție

ocazională, purta indicația anul XXI, nr. 1-7560. Tipografia nu este indicată, paginile 3-4 în idiș, cu caractere ebraice.

Herzl. Nr. unic. Editat de Comisia Centrală Sionistă din Botoșani cu ocazia comemorării lui Herzl. Patru pag. în românește, cu un singur articol în idiș.

Hejeled Haibri. Copilul Evreu, 8 iulie 1916, Thamez 5676. Galați. Revistă lunară pentru copiii evrei. Anul I, nr. 1. A apărut ca supliment gratuit al publicației *Hatikvah*, nr. 2, anul II.

Dr. Th. Herzl, iulie 1905. Galați. Publicație a cercului cultural zionist „Francisc Montefiore”.

Hatikvah (Speranța), 29 octombrie 1914-martie 1915; nr. 1-5. Galați. Lunar. Titlul în ebraică, cu litere latine și ebraice. Textul în limba română. Din decembrie 1914 „Organ al cercului Zionist dr. Th. Herzl”. Continuată de *Hatikvah*, publicație sionistă bilunară. Galați. 31.V.1915 (1 Thamez 5676 anul I, nr. 1) – 26 iulie 1916 (5676 anul II, nr. 3), 1.III.1919 (29 Adar, anul III, nr. 1) – 22.III.1919 (20 Veadar 5679, anul III, nr. 4). Sub direcția unui comitet. Editura Asociației Tineretului Intelectual Evreiesc din România. De la 12.VIII, tip „Moldova”; de la 8.V.1916, tip. „Versuri și proză”, Iași. Numerele din 19.VI.1915 și 8.VII.1916 închinare memoriei lui Th. Herzl.

Idealul, 10 august 1910 (18 Ab 5670) 25 august 1910 (9 Elul 5670). Revistă național-evreiască. Buzău. Apare de două ori pe lună. Orientare sionistă generală. Colaboratori I.H., S.B., Ns. FB.

Idealul Nostru, septembrie 1928 – ianuarie 1929. Buzău. Publicație a cercului Tineretului Sionist „Lazăr Maier” din orașul Buzău.

Ideia Revizionistă, 29.III.1930. Iași. Organ al sioniștilor revizioniști. Colaborează: Iosef Braverman, Lupu Maiman.

Ierusalim. Anul III, 15 martie-15 mai 1922. Roman. În total patru numere. În locul lui și cu subtitlul *Buletinul Comisiunii Centrale Sioniste din România*. Bilunar. Programul enunțat în primul număr din 1922: să prezinte „faptele strămoșilor în vremurile cele mai grele”, „geografia țării la care râvnim”, „arta, literatura și muzica evreiască atât de puțin cunoscută”. Buletinul continua apariția unui alt buletin cu același nume care apăruse la 1.II.1919, dar avusese o apariție neregulată. Colaboratori: B. Bencoff, B. Moscu, A. Rindmann, A.H. Solomon, dr. Ab. Stern.

Încercări (Dror Habonim), 1945. Arad.

Informatorul, aprilie 1926. Brăila. Organul organizației sioniste. Apariție neregulată. Gratuit, sub conducerea unui comitet.

Institutorul Evreu. Revistă școlară, martie 1906, 20 aprilie 1906, București. Mai 1906 – dec. 1909. Botoșani. Lunar. Comitetul de redacție: Heinrich Rosenbaum,

dr. M. Beck, dr. L. Ghelerter (martie), dr. A. Steuerman, dr. Isac Leon, dr. M. Cusiner și Scarlat Albrecht. Însărcinat cu redacția: S. Albrecht. Din ianuarie 1907, sub conducerea Comitetului Presei al Uniunii Culturale a Evreilor din România compus din: H. Rosenbaum, dr. M. Beck, dr. I. Niemirower, M. Braunstein-Mebașan, S. Albrecht, dr. M. Cusiner, Em. Iacob. Din ianuarie 1908, sub conducerea Comitetului Presei... Lista membrilor indică: fondator H. Rosenbaum, director S. Albrecht. Programul, așa cum rezultă din „Cuvântul înainte” semnat Comitetul (Nr. 1) arată că publicația se va ocupa de institutorul evreu din toate punctele de vedere: moral, material, al organizării pentru a-l îmbunătăți situația morală și materială; pedagogic, problemele „cari trebuie să intereseze în special pe institutorul evreu ca evreu și educator de viitori evrei”... căroră „le este încredințată școala tinerilor generații evreiești din această țară”. În nr. 1, anul III, S. Albrecht anunță că publicația încetează a mai fi a „Uniunii Culturale a Evreilor din România”, încât *Institutorul Evreu* devine o revistă de specialitate a întregului corp didactic evreiesc, propunându-și să lupte „în prima linie pentru consolidarea asociației institutorilor evrei”, acționând ca „tribună de luminație și cultivare reciprocă prin studiile speciale de pedagogie și metodică spre a ridica nivelul cultural în școala evreiască”. Colaboratori: Rab. S. Abeles, Leon Abramovici, Scarlat Albrecht, I.D. Bally, I.B. Baronen, A. Braunstein, M. Braunstein-Mebașan, Ebraim Cohen, Sabina Chiva, Mina Cusiner, Fainsilber-Rusu, L. Gaigher, dr. M. Gaster, Rev. J.K. Goldbloom, S. Goldenbaum, S. Grunberg, Mayer Herșcovici, Emil Iacoby, I.E.R. institutor, Janette Kahane, dr. I. Katznelsohn, S. Labin, I.D. Leizerovici, Isac Leon, Leon Leventer, A. Levy-Ivela, dr. K. Lippe, H. Nacht, dr. I. Nacht, dr. I. Niemirower, dr. Olivenbaum, dr. Theol. L. Rabinovici, A.D. Rosen, B. Samsony, M. Schachter, Gustave Scheid, Schonn, I. Schwefelberg, Moritz W. Selten, R. Stern, Iosef Sufrin, S. Surfin, Ana Wechsler, Augustin Wechsler.

Israel, octombrie-decembrie 1908. Brăila. Foaie populară sionistă a Cercului Cultural Sionist de Propagandă „Israel”. Lunar. Din „Un cuvânt înainte” (semnat „Israel”), „ne-am propus o luptă contra celor mai aprinși dușmani ai neamului nostru de aci; „Resemnarea” și „Desinteresarea”. Să-l facem să-și îndrepte privirile asupra gloriosului trecut și după ce-l va cunoaște, va putea cu mai multă siguranță să privească viitorul”. Colaboratori: dr. Filderman - Paris, dr. Frühling - Iași, prof. R. Gotheil, leader al sioniștilor americani, S. Grossman, dr. Lippe Iași, M.S. Nepton, N. Sokolov.

Izbînda, 10 decembrie 1927. Iași. Organ independent pentru apărarea intereselor tuturor funcționarilor. Girant responsabil: Adolf Horovitz. Colaboratori: L. Brockler, L. Herșcovici, J. Nadler.

Înainte, joi 12 noiembrie 1925. Iași. Ziar (sionist-revizionist) național evreesc independent-ziar de avangardă al noului curent.

Înfrățirea. Anul I, nr. 1 1931-1935. Iași. Săptămânal. Ziar al Uniunii Evreilor Români. Red. responsabil: Isac Popper.

Înfrățirea, 1927-1933. Galați. Organ pentru apărarea intereselor evreiești. Apare sub conducerea unui comitet. Director: Phoebus Lazăr. În septembrie 1929 își schimbă titlul în *Înfrățirea noastră*. Prim-redactor (în 1927) D. Alperin.

Jidovul Rătăcitor, nr. 1, 18 mai 1900. Bârlad. Patru pagini, periodic. Redacția și administrația la tipografia „Progresul”. Publicat de emigranții evrei. În prima pagină este reprodus un clișeu reprezentând 72 de emigranți pedestri. De fapt, în urma protestelor provocate de titlu, publicația a fost difuzată numai în câteva sute de exemplare cu acest titlu, restul până la 3000, intitulat „Emigranții”, a apărut cu același conținut, la 20. V. 1900.

Jubileul, iulie 1910. Piatra Neamț. Nr. unic. Publicație apărută cu prilejul inaugurării școlii izraelito-române din Tg. Neamț și a serbării nunții de argint a doamnei și domnului Arnold Weinnauch. Redactat de Leon Goldner. Fără semnătura colaboratorilor.

Jubileul, aprilie 1921. Piatra Neamț. Număr unic, festiv, dedicat de un grup de administratori și prieteni.

Junimea Zionistă, 1 ianuarie 1910. Bârlad. Un singur număr. Organ de propagandă zionistă. Colaboratori: Milu Abramovici, Nathan Grunberg, Iehuda ben Iacob, Sol. Mendelovici, Lupu I. Singher, Bennhard Steinberg, L. Issac Zissu.

Keren Hayesod, 5 februarie 1922. Iași. Foaie periodică a comitetului pentru Keren Hayesod din Iași.

Lacrimi de despărțire, 28 mai și 6 iunie 1900. Brăila, Două numere. Publicație a emigranților pedestri evrei.

Lumea Israelită, octombrie 1902 – septembrie 1903. București-Craiova, ian. 1904. București. Revistă pentru cultura poporului evreu. Redacția la București. Lunar. Redactor: S. Grosman (în 1905: director și proprietar). Editura tip. Ralian și Ignat Samitca (Goian) (până în sept. 1905). „Apare cu năzuința de a contribui la dezvoltarea intelectuală a evreilor din România și în special la trezirea conștiinței lor naționale”. Printre colaboratori: A. Axelrad, S. Cerbu, E.I. Critzman, dr. L. Filderman, A.S. Gold, S. Grosman, J. Kaufman, S. Labin, B. Librescu, dr. K. Lippe, A. Magdes, dr. I. Nacht, dr. I. Niemirower, M. Schwarzfeld, dr. I. Șotec, dr. A. Stern, A. Steuerman, dr. L. Stronginger, dr. I. Taubes, Adrian Vereea. Din ian. 1904, tip. Eminescu; din iulie 1904, tip. A. Beci, iar în 1905, tip. „Speranță”.

Lumina, iulie 1895 – 15 octombrie 1897. Iași. Au apărut 27 numere. Organ al cercului de propagandă social-democrat „Lumina”. Lunar. De la primul număr, redacția declară: „respingem de la noi cu cea mai energică indignare orice bănuială măcar a unei pretinse solidarități a noastre cu vreunul din ziarele ultra-democrate sau socialiste fără de partid. N-avem de gând să cochetăm cu nimeni: „Lumina” e o social democrație și se adresează exclusiv muncitorilor”. Totuși, la împlinirea unui an de existență, prezentându-și din nou programul – acest organ, de fapt, al socialiștilor evrei – declara: „În ce privește lupta pentru drepturile politice, am afirmat că înțelegem pentru toți evreii din țară. Având interese și țel comun cu burghezia evreiască, care însă nu și-a îndeplinit menirea istorică ce o are în țara românească, proletariatul evreu se va găsi deci prea ades alături de ea”. Inițiatorii cercului „Lumina” și ai ziarului, și principalii colaboratori: Max Wechsler (I. Gentilicus, Germanicus), L. Ghelerter (Mihai Văleanu, Păcurariu) și Leon Gheller (L. Gh.). Dintre ceilalți: B. Braunștein–Brănișteanu, M. Botoșăneanu, K. Lippe, S. Stîncă. (În 1895, a fost redactat aproape în întregime de primii trei).

Lumina, 28 iulie – 11 august 1912. Focșani. Apare regulat în fiecare sâmbătă. Publicație pentru apărarea intereselor israelite. Sub direcțiunea unui comitet, director responsabil: I. Abramoff. Ziar de apărare a intereselor evreiești, dar și parte în lupta din lăuntru al comunității locale. Printre colaboratori: A. Abramoff, pictor, Iosef Fischman, H. Lupu Simion.

Luptătorul, 14 martie-12 aprilie 1915. Focșani. Săptămânal. Organ al Evreilor Pământeni din Putna. Apare sub îngrijirea unui comitet. Printre colaboratori: F. Bernard; pseudonime Iris, Pelican, Cronicar.

Lumina, 1922. Iacobeni (Câmpulung - Bucovina). Organ independent al cantorilor iacobeni.

Luz de la Pasiensia. El Zuzero de la Paciencia, revistă a Rab. Elia M. Crespin. A apărut începând din 1886.

Macabi (1917-1937) (1921-1930). Chișinău. Număr festiv – jubiliar, în 32 pagini. Membrii comitetului Macabi: președinte, Simion Weisman, vicepreședinti A. Max Sohn, I. Feidel.

Macabi, 1932-1937. Roman.

Macabi, 1928. Huși. Doză numere ocazionale: 5.III.1928; 1.IV.1928. Redactor responsabil; B. Schapira. Tip. „B” Huși. Colaboratori: M. Railea, A. Frishoff,

Macaby, 1920, Iași. Număr festiv al societății de gimnastică, sport și muzică Macaby. A apărut cu ocazia primei aniversări.

Makabi, 1928. Iași.

Makkabi. Cernăuți.

- Masacrarea Evreilor*, martie 1905. Galați. Publicație festivă a Cercului Cultural Zionist „Francisc Montefiore”.
- Mângâierea Mare*, 19 mai – 16 iunie, 1 septembrie 1913. Galați. (Apariție neregulată). Publicația a societății de ajutor reciproc și mariaj.
- Menora*, 26 ianuarie 1903. Iași. Periodic. Director: Max Cauffman. Tip. „Dacia”, P. Iliescu și dr. Grossu, Publicația se înscria în lupta pentru încetățenire. Printre colaboratori: Max Cauffman, dr. I. Niemirower.
- Menorah*. Roman. 1920.
- Menorah*, 1920. Botoșani. Organ al Blocului Regional Evreiesc.
- Menorah*, nr. 1 ianuarie 1922. Buzău. Sub îngrijirea unui comitet. Printre colaboratori: Iancu Braffman, Jean Charas, Nathan Charas, Enric Furtună, Monica Glasman, S. Rosenberg, Leon Rosenberg, M. Rosenstein, L. Schneller.
- Menorah*, 26 iulie – 4 august 1928. Galați. Trei numere. Organ sionist de luptă pentru alegerile la Comunitate. Sub conducerea unui comitet. Numere de 4 și 6 pag. Redacția: „Organizația Sionistă Galați”. Fiecare număr avea și câte un articol în idiș. Colaboratori: M.L. Klein, av. M. Sehchter, M.A. Schein.
- Menorah*, 15.VIII.1922. Piatra Neamț. Periodic. A apărut sub auspiciile lojei B'nei Brith „Menorah”. Numărul din 15.VIII.1922, dedicat ratificării mandatului palestinian de către Liga Națiunilor. Printre colaboratori: dr. A. M. Beck, A.S. Gold, Iosef Kaufman, dr. A. Stern, av. L. Weintraub.
- Mischpoche*, 21 iulie 1909. Galați.
- Moineștii de mâine*, decembrie 1926. Gazetă anuală cu ocazia carnavalului de la 1.I.1927 a lojii Concordia. Redactor: Duțu Wexler. Tip. Jean Gutenberg - Moinești.
- Moledat Schwath*, 5691 Tișri 5692 (1930). Bacău. Publicație a organizației „Hanoar Hazioni” (C.T.S.) din România. Lunar.
- Maghen David*, iulie 1928. Galați. Organ pentru apărarea intereselor evreiești. Foaie ocazională scoasă de candidații listei cu același nume, pentru alegerile la Comunitate.
- Noutatea*, 1932. Podul Iloaiei. Publicație consacrată chestiunilor evreiești.
- Opinia Evreiască*, 11 septembrie 1933. P. Neamț. Organ independent sub conducerea unui comitet. Colaboratori: B. Causansky, M. Horowitz, I.R. Rosen, M.F. Șaraga.
- Opinia Noastră*. Galați. 1927. Organ sionist săptămânal.
- Opinia Romanului*, 30 octombrie 1932. Roman. Tribună cetățenească liberă. Apărut cu ocazia alegerilor de la Comunitatea din Roman (30.X.1937). Girant responsabil: av. M. Solomon.

- Opinia Sionistă*, 9 septembrie (1927-1928; 1935). Galați. Săptămânal. Sub direcțiunea „unui comitet care urmărește să unească toți sioniștii de toate nuanțele” într-o singură grupare. Printre colaboratori: Rudolf Abramovici, Carol Drimer, A. Lovis, Sam. Pineles, Nathan Schwartz, Max Wind.
- Or Zion*, 15 iulie 1908 – 15 iunie 1909. Iași. Organ zionist lunar. De la 15 aug. 1908, sub titlul: „Organ lunar al cercului zionist Or Zion dr. Max Nordau”. Sub direcția unui comitet: dr. Frühling, W. Goldstein, M. Grunberg, S. Lazăr, I. Rosenthal, Noel Schwartz, H.L. Zelțer. Alți colaboratori: B. Askenazy, A. Axelrad, Rab. Hubscher, Maxim Iossop, Leon Saventca – Moinești, Masch Klugman, dr. I. Niemirower, N. Schucher, M. Schweig - Buc., Hanima Șmil.
- Palestina*, 27 septembrie 1935. Brăila. Organ independent de informațiuni pentru strângerea relațiilor comerciale și financiare dintre România și Palestina. Director: Jaques Wilderman. Redacția și administrația: Haifa-Palestina P.O.B. 751. Secretariatul pentru România. Brăila, str. Călărași 11. Tip. „Tiparul”.
- Pământeanul*, 8 martie – 10 septembrie 1897. Galați. Organ al Asociațiunei Drepturilor Evreilor care au satisfăcut legea recrutării. Continuă activitatea începută de *Drepturile*, care a apărut la Focșani la 31.V.1897 și devine „Organ oficial al Asociațiunei Drepturile, a Evreilor care au satisfăcut legea recrutării”. După congresul sionist de la Basel (1897), Botoșeneanu se apropie – din motive tactice – de sionism și publică discursurile rostite de Th. Herzl, în traducerea dr. Șotec. Încetarea apariției ziarului este legată de expulzarea lui Botoșeneanu în dec. 1897.
- Pessach*, aprilie 1904. Brăila. Număr festiv, sub direcțiunea unui comitet.
- Pessach*, aprilie 1905. Galați. Ziar festiv al Cercului cultural zionist „Francisc Montefiore”.
- Pessach*, (10 aprilie 1913) 16 Nisan 5673. Tecuci. Foaie de propagandă sionistă; vezi *Spre răsărit*, organ al Centrului cultural sionist „Dr. Rh. Herzl Tecuci” al cărui supliment este.
- Petreceți și dați bani*, 3 martie 1923 (15 Adar 5688). Brăila. Număr unic. Buletin al Purim - Balului Comunității Israelite Brăila. Red.: Iosif E. Kleskner.
- Presa Israelită*, 4 iulie – 21 august 1911; 23 aprilie – 11 octombrie 1913. Brăila. Organ bilunar. Sub direcțiunea unui comitet. Tip. Const. Ștefănescu. Cu orientare sionistă, luptând în același timp pentru drepturile cuvenite evreilor. Împotriva antisemitismului, „prin ridicarea conștiinței drepturilor și îndatoririlor de conștiință națională”. În 1913 suprimă subtitlul și apare neregulat. Printre colaboratori: I. Adar, Samy Bleicher, A. Cîmpeanu, Em. Duckler, Iosef Grumberg, Miriam Katra, Andre H. Mandelbaum, dr. Max, Anastase N. Petrescu, Albert Wechsler.

Presentul, 16 sept. 1876– 9 febr. 1818. Bacău. Săptămânal. Director: A. Löbel. „Ziar consacrat oarecum intereselor generale, dar în special dedicat chestiei evreiești”... gazeta nu e „a nimănui personal, doar al dreptului și al legalității”, va „primi binele ori și din ce parte”, va combate „răul chiar și de la amicii lui”, astfel încât să respecte „adevărul și imparțialitatea” și „justiția să devină o adevărată putere în stat pentru toți locuitorii țării”. Urmărea unirea „populațiilor ca în comun să lucreze pentru prosperitatea statului”. Ziarul a avut o mare contribuție la lansarea listelor de subscripție printre evrei în cursul războiului 1877-1878. Redactor – poate unicul – I. Rozenzweig (ulterior dr. I. Șotec-Leteanu). Colaboratori: I.H. Fior, A.S. Gold, B. Labin, Elias și M. Schwarzfeld, rabin A. Taubes.

„*Primul Ambulatoriu*, 10 dec. 1905. Brăila. Publicație ocazională. Număr unic.

Pro Palestina, 16 mai 1922. Huși. Organ ocazional al organizației sioniste. Articolul de fond semnat: F. Fererstein.

Propășirea, 12 august 1884, 22 octombrie 1889 – februarie 1891. Iași. Lunar, de la 15 august 1892. București. Bilunar. Redactor: Max Caufman. Cu orientare spre probleme general-democratice. Accente deosebite, unele preocupări ale comunităților evreilor din Iași. Poziție net ostilă asimilării (direct împotriva grupului de la „Asimilarea” București). Colaboratori: Ștefan Cruceanu, I. Filotti, B. Giordano (Goldne), H. Gutman, Albert Honigman, dr. Loebell, Ilie Ighel, A. Șaraga, W. Schwarzfeld (pseud. Lupu).

Purim, martie-iulie 1905. Galați. Apare neregulat (patru numere ale Cercului cultural „F.M”). Publicație festivă a Cercului cultural sionist „Francisc Montefiore” din Galați. În aprilie „Pessach”, cu același subtitlu; nr. 23 „Masacrarea evreilor”, în iulie „Th. Herzl”. Cuprindea și articole în idiș cu caractere latine.

Purim, 14 Adar 5764 (27 februarie 1914). Tecuci, 1914. Foaie festivă. Redactată de comitetul cercului sionist „Dr. Th. Herzl”. Tip. „Munca”, Avram Zilberman.

Pacea. Revistă cu caracter umanitarist și literar. Sub conducerea lui L. Segal. Vaslui.

Racheta, 24 martie 1923. Brăila. Publicație umoristică cu subtitlul „Cotidian săptămânal, apare bilunar o dată pe an”. Un singur număr. Redacția: S. Schafferman. Motto: „Dacă-i bal, bal să fie”.

Raport al comitetului de administrație al afacerilor Templului Israelit din Focșani, 1907/1908.

Raport lunar al Comunității evreilor de rit occidental, 1938. Cluj.

Răcnetul Nostru, 9 ianuarie 1926. Anul I, nr. 1. Focșani. „Organul răgușiților”, editat de „Cercul regional al studenților evrei putneni”. Director: Burăh Copta, red. șef: Idel Heisarig. *Răcnetul Nostru* este răcnetul stomacului studențesc și

răcnetul supei de fasole fără pic de grăsime”. Din 1926 (Anul I, nr. 7) și unul din 1927.

Rămas Bun, 30 aprilie 1900. Bârlad. „Foaie volantă scoasă de un grup de 30 drumetei bârlădeni”.

Rămas Bun, 9 iunie 1900. Buzău. „Manifest al grupului de 50 emigranți pedestri buzoieni, apărut în ziua plecării din oraș”.

Răsăritul, 1 august 1922. Iași. „Publicație lunară a Organizației sioniste din Iași”. 12 pag. Printre colaboratori: D. Grünberg-Sarkoni, D. Herșcovici, Alfred Hefter, Abraham Kahane, L. Kuperman, J. Pineles, av. Schachter, Rachel Schoenberg, dr. H. Solomovici, dr. M. Weinstock.

Răsăritul, 1926, Huși. Publicație a asociației tineretului sionist.

Rătăcitorul Evreu, 1907. Botoșani. Revistă populară lunară.

Realitatea, 1 februarie 1935. Bolgrad. Număr dedicat lui A.D. Gordon. Colaboratori: Moise Blatt, av. Gh. Iagolnitzer, dr. I. Niemirower, Iosif Unman, Leopold Werner.

Realitatea Evreiască, 1933. Dorohoi. „Ziar săptămânal sub conducerea unui comitet”. Orientare sionistă. Printre colaboratori: A. Cohn, S. Fichman, E. Rabinovici, H. Rappaport.

Reclădirea, 1924-1925. Galați. Publicație național evreiască.

Redeșteptarea, 2 dec. 1923. Iași. Săptămânal. Organ evreiesc cu motto-ul „Reclădirea Palestinei va soluționa chestiunea antisemită”.

Renașterea, 1 ianuarie 1915, Tewet 5675, Panciu. Organ al secțiunii sioniste „Bnei Zion”.

Renașterea, 8 august 1921. Piatra Neamț. Ziar național evreiesc. Girant: A. Renert. Printre colaboratori: D. Ieșeanu-Buc., Ion Pribeagu, Singer-Buc., dr. Stein.

Renașterea din 16. XI. 1929. Anunțând apariția primului număr, afirmă: „condițiuni tehnice satisfăcătoare, literatură îngrijit aleasă, studii serioase despre problema tineretului evreu, revista promite să concentreze în jurul său cei mai de seamă publiciști și ziariști din țară”.

Revista Masonică, (iunie 1887). Botoșani. Lunar. Organ al intereselor masoneriei în România.

Revizionismul, 31. X. 1929. Brăila. Publicație sionistă-revizionistă.

Revista Israelită, 31 mai 1874 – 1 ianuarie 1875. Iași. Săptămânal, ulterior de două ori pe lună. Redactor: Elias Schwarzfeld. Din editorialul „Către cititori”: „Jurnalele ce până mai în timpul din urmă au apărut în interesul israeliților, au fost toate de caracter politic; pe când nimeni nu se gândea deloc la binele ce am putea produce evreilor cu o foaie destinată pentru cultură”: în acest scop se popularizează marile figuri ale iudaismului și viața populației evreiești din întreaga

lume; documente privind trecutul evreilor din țările românești. În nr. 15, articolul „Cronica” afirmă: „Politica nu e scopul nostru; cultura, iacă aceea ce voim” ... În acest sens, revista discută situația comunităților și, mai ales, a școlilor și culturii populației evreiești din București, Iași, Bacău etc. Dintre colaboratori: N. Frenkel, A. Grunberg, Max Grunberg, Emil Wasserman, M. Schwarzfeld.

Săptămâna, (19. V.1920-1922). P. Neamț. Săptămânal, „politic și economic, organ democrat independent”. Director: Peter Weissman. Din program: „o tribună de luptă, întotdeauna gata de luptă când interesele cetățenilor acestui oraș, indiferent de naționalitate sau religia lor erau lezate”. Printre colaboratori: Luță Engelberg-Luțescu, Iosef Kaufman.

Shevono, 18 mai 1914 (6 Sivan 5674). Tecuci. Foaie sionistă festivă. Redactată de comitetul cercului „dr. Th. Herzl”, Tecuci.

Scopus-Haratořim, 1925. Iași. Editată de studenții evrei cu prilejul inaugurării universității din Ierusalim.

Sfătuitorul cooperației, editat de domnul M. Weinstock. Galați, 1933.

Sinai. Iași, 1926-1927.

Sionistul, 23 aprilie 1906-iulie 1907. Galați; din 28. V.1906, Brăila. Organul oficial al Federațiunii Sioniștilor din România. Bilunar (neregulat). Primul număr la Galați, de la nr. 2 la Brăila. 13 numere în 1906, 8 în 1907, în total 21. Colaboratori: Blima Barad, I. Blumer, M. Braunstein-Mebașan, doctorand D. Frühling, A. Hornstein, Leon Leventer, I. Morgenstern, dr. I. Nacht, dr. I. Niemirower, Carol Reinhorn.

Solidaritatea, 22 mai 1920. Roman. Organ independent pentru apărarea intereselor evreiești. Apare sub conducerea unui comitet.

Somech Noflim, 3 decembrie 1933. Galați, Număr unic, festiv, închinat dlui. M. Wedmedeu, la jubileul de zece ani de președinție neîntreruptă. Colaboratori: A. Bercovici, S. Brill, M. Wortman.

Sport. Organ de propagandă al primei societăți israelite de gimnastică „Macabi”. Apare bilunar. Redactor: S. Mutiteanu-Rusu. Brăila, 1933.

Sportul Nostru, 17 ianuarie 1925. Brăila. Număr festiv. Organ săptămânal al primei societăți israelite de gimnastică. Apăruse și înainte de 17 ianuarie, dar dactilografiat.

Sportul Nostru, 26 aprilie 1931. Brăila. Număr festiv. Organ de propagandă al primei Societăți Israelite de Gimnastică din Brăila. Comitetul societății: W. Leibowitz președinte, S. Militeanu-Rusu și I. Weissbrod secretari, I. Israilovici director sală.

Spre Răsărit, martie 1915 martie-aprilie 1916. Tecuci. Lunar. Organ al Cercului cultural sionist „Dr. Th. Herzl” Tecuci. Acesta a mai publicat înainte de apariția

regulată a gazetei *Spre Răsărit* foile ocazionale: Pessach (10.IV.1913), Chanuka (15.XII.1913), Purim (27.II.1914), Schewoth (18.V.1914). Colaboratori: A. Axelrad, C. Drimer, L. Calmanovici, H. Edelstein, Sieg. E. D'Elpierim, H. Heldy, H. Israel Ben-Iosef, Ben-Pinhas, dr. Steuerman.

Steaua, 10 octombrie 1925. Galați. Organul candidaților listei „Steaua”. Colaboratori: M. Insler, Carol Rohrllich, Sam Pineles.

Steaua Sionului, 15 septembrie 1905 – 10 iunie 1906. Galați. Bilunar. Foaia Cercului cultural sionist „Francisc Montefiore”, Galați. Ziar sionist care... „vrea să pătrundă în masele poporului evreiesc”. Printre colaboratori (evident multe pseudonime): Carol H. Agatstein, Antracit, D. Blau, F. Braunstein, David, Dolph Dwy, J. Feier, Henry, Ben Hug, Isac Leon, Leon Leventer, L.L., H. Libanon, Maur, Maur-ici, Eva N. Marcus, Pedro, Sam Pineles, B. Rabinovici, S. Rosenfeld, I. Schoenberg, dr. Sotek, M. Strulovici, H. Steinbruch.

Stindardul, 18 octombrie 1882 – 15 octombrie 1883. Focșani. Săptămânal. „Organ pentru încurajarea emigrării israelite din România”. Comitetul de redacție: Adolf Steinberg (redactorul ziarului), Adolf Nertzler. „Stindardul nostru este stindardul umanității, stindardul binelui și al adevărului. Este stindardul dezmoșteniților și al prigoניților care, însuflețiți în fine de o idee liberatoare și mântuitoare, doresc a o vedea cât mai curând realizată, idee care, tradusă în fapt, va oferi lumii cel mai frumos spectacol ce i-a fost vreodată dat a contempla: spectacolul reabilitării uneia din naționalitățile cele mai glorioase de pe fața pământului”. ... „Națiunea israelită, sfărâmată și risipită în țandări de un răstimp de două mii de ani, e sătulă de amarul acelu chip groaznic care se numește exilul... nu mai vrea această existență de paria”... „Chestiunea emigrării, însă, nu e nicidecum o chestiune religioasă, ci curat și simplu scrisă și economică”. Printre colaboratori: K. Lippe, I. Rosenzweig (dr. Sotek-Letcanu) traduce *Autoemanciparea* de Leon Pinsker – publicată în ziar.

Stindardul Evreu, 29 septembrie 1907. Galați. Revistă săptămânală sionistă. Deși se proclamă „având ca țință a muncii lor Palestina”, programul reflectă puternic îngrijorarea ca pogromurile din Rusia să nu fie sursă de „influențe nefaste... asupra popoarelor învecinate”. Colaboratorii, toți cu pseudonime.

Speranța, 25 iulie 1899. Galați. Lunar. Organ oficial al Soc. „Speranța junimei” din orașul Galați. Sub direcțiunea unui comitet.

Straja Vashuiului, 6 septembrie 1924. Organ de apărare a intereselor evreiești. Apare sub îngrijirea unui comitet. Printre colaboratori: Aron Fischman, Isac Herscovici.

- Sulamith*, 26 iulie 1916 (Ab 5676). Galați. Revistă lunară pentru femeia evreică. Un singur număr. Supliment gratuit la revista *Hatikva* (anul II, nr. 3). Printre colaboratori: I. Botoșansky, Rab. Max.
- Sulem*, 2 august 1928. Galați. Ziar pentru apărarea intereselor evreiești. Scos de grupul de candidați la alegerile Comunității.
- Tânărul Evreu*, aprilie 1906. Brăila. Revistă literară lunară.
- Thikwas Israel*, iunie 1903. Iași. Un număr, sub conducerea unui comitet. Foaie bilingvă, română-idiș.
- Tinerimea Evreiască*, februarie-iulie 1908 (5668). Brăila. Revistă literară lunară. Din iunie 1908, sub titlul: *Revistă sionistă lunară*, februarie-iulie 1908, continuă *Școlărul evreu*.
- Torța*, 17 februarie 1923. Focșani. Organ periodic pentru luminarea opiniei evreiești. Sub conducerea unui comitet.
- Tribuna Evreiască*, 1926. Galați. Săptămânal de informații și critică.
- Tribuna Evreimii*, 5 mai 1934. Iași. Organ național evreiesc. Sub conducerea unui comitet.
- Tribuna Evreiască*, 1932, 15 decembrie 1940, suprimat. Iași. Săptămânal. Organ sionist independent. Comitetul de redacție: dr. Isac Avram (director), Victoria Atidi (ing. Scheinberg), ing. Belfert, Beno Caușanski, D. Komarowsky, av. Beno Marcus. Începând cu nr. 187 (an. VI) redactor (director) C. Barzilay (Eisenhändler). Din editorial: „Fără a fi organul oficial al partidului evreiesc, această gazetă va fi o tribună a ideii de cinstită și sinceră expunere a nevoilor și doleanțelor populațiunii evreiești din țară în conformitate cu tradițiile și marile idealuri ale iudaismului”. Numeroase corespondențe din țară, articole politice, informații din viața evreiască (mondială, în special Israel), reportaje cultural-artistice. Din 1937, două pagini în idiș; de la nr. 230 (an. VII) format mare. Printre colaboratori: S. Benari, G. Berghiner, I.I. Burstein, Solomon Cristian, Carol Drimer, Moses I. Duff, dr. Mayer Ebner, Iacob Gropper, Grunberg, dr. M. Helman, D. Jarryny, Naum Kitzler, dr. Th. Loewenstein, Moldovan, av. B.M. Negru, dr. Emeric Peckelman-Furtună, J. Pineles, Felix Rosen, dr. J. Rosman, av. M. Rubin, dr. Iosef Safran, dr. H. Solomovici, D. Wertenstein Doxin.
- Timpu*, 4 februarie 1872. Iași. Câteva numere, bilingve în română și ebraică. Redactor (director) M. Hurwitz (profesor de ebraică, decedat în 1910 la New York). Din articolul de fond al primului număr: „Vom începe revista noastră din numărul întâi prin a ne împlini o datorie de recunoștință către guvernul actual, de la venirea căruia coreligionarii noștri au încetat a fi victima persecuțiilor și a brutalităților de tot felul... cu toate acestea soarta bieților israeliți din România este departe de

a fi satisfăcătoare. Nu ne îndoim, însă, că în curând un guvern și niște Camere care n-au suferit a se feri de obligațiuni vor ști a face ca nici coreligionarii noștri să nu mai fie lipsiți de un drept natural, de dreptul de a lua parte la lucrările țării în care trăiesc și plătesc contribuțiuni ca și oricare locuitor... se vorbește mult că, chiar în sesiunea actuală, guvernul va supune Camerelor un proiect pentru darea de drepturi civile și politice Israelitilor născuți în România. Era și timpul ca guvernul să se gândească la aceasta; spiritul secolului în care trăim nu mai permite ca oamenii să se deosebească între ei prin religie, ci prin avere, merite și capacitate”.

Unirea, 29 februarie 1924. Focșani. Publicație de propagandă pentru alegerile comunității din Focșani. Redactat de un comitet. Atelierele grafice „Învățătorul Român”, Focșani.

Veghetorul, (1920-1925). Galați. Organ independent. Săptămânal al intereselor evreiești. Director-proprietar: Henri Grünberg.

Viața (Das Leben), 1971. Craiova.

Viața Evreiască, 1928. Iași.

Viața Evreiască, 31 ianuarie. Iași. Ziar informativ evreiesc. Colaborează: Z. Desmond, Carol Drimer, A. Iosif, dr. E. Wartenberg.

Viața Evreiască, 1.IX.1932-1934. Piatra Neamț. Lunar. Director: Em. Horn.

Viața Nouă, 19 ianuarie. Tighina. Gazetă pentru apărarea libertăților cetățenești. Săptămânal. Director: G. Cahane.

Viața Pașcanilor, 12 aprilie 1931. Pașcani. Ziar independent, sub conducerea unui comitet. Colaboratori: B. Handelman, B. Kaușansky, farmacist D. Marcus, av. Leon Wanilower.

Viitorul Evreu, 15 octombrie, 1932. „Organ poale zionist”.

Viitorul Nostru, 1914. Pașcani.

Voința, 1919. Iași. „Organ popular evreiesc”. Colaboratori: Isac Weissbuch, ș.a.

Vocea Poporului, 11 octombrie 1925. Galați. Foaie de propagandă a candidaturii Mugen David. Sub conducerea unui comitet. Colaborează: dr. Morgenstein, Jacques Zaharia.

Vocea Apărătorului, 24 septembrie 1872 – 20 septembrie 1873. Iași. De la nr. 3, *Vocea Apărătorului*, ziar literar, politic și comercial sub deviza „libertate, fraternitate, patriotism”. De la 28.X.1872 lipsește subtitlul; de la 3.IX.1873 apare cu subtitlul *Foaie*. Prim redactor: Marcu Feldman-Cîmpeanu; de la nr. 6, Marcu Rosenfeld, directorul școlilor israelite din Iași. De la nr. 5 (22.X.1872) M. Feldman – proprietar (de fapt un singur număr, căci de la nr. 6 se retrage). Colaboratori: I. Brociner (student la Berlin), M. Brociner (student la Leipzig), S. Goldenthal (student la Bruxelles), S.I. Grosman (viitorul lexicograf), Jean Ianolescu (Huși),

B. Labin (Botoșani), dr. K. Lippe, Elias Schwarzfeld (licean – Iași). De la 5.I.1873, de două ori pe săptămână, de la 3.IX.1873, o dată pe săptămână.

Zeirei Zion, martie 1910 13 Adar 1840 după exil. Piatra Neamț. Organ al secțiunii „Zeirei Zion” Piatra Neamț (Tinerii Sionului). Bilingv. Titlul în lb. ebraică, cu caractere latine, subtitlu și text în limba română; subtitlu și articole în ebraică (caractere ebraice). Redactori D. Samsony și A.L. Zissu. Articolul de fond semnat de A.L. Zissu.

Zion, 16 noiembrie 1897-1899. Brăila. Total 12 numere. Foaie săptămânală pentru propagarea ideilor sioniste. Sub direcțiunea unui comitet. Proprietari și fondatori: H. Lubisch și A. Guttmann. Tip. „Universală” Const. P. Nicolau. Program: Problemele sionismului politic, mergând până la ignorarea realităților din țară în favoarea problematicii sioniste generale: „reclădirea statului evreiesc”; „Zion” propunea tuturor evreilor: „Să ne punem pe lucru, să propagăm această idee sfântă, singura noastră mântuire, printre straturile neamului nostru, vecinic prigonit și pretutindeni hărțuit, fie prin bogați sau săraci, tineri sau bătrâni, bărbați sau femei”. Printre colaboratori: dr. Lippe, dr. I. Sottek.

Foi volante ale emigranților

Adio, (4.VII.1900). Botoșani. Număr unic. Organul grupului de funcționari comerciali emigranți. *Egalitatea* (14.VII.1900 pag. 212) afirmă: „conține articolașe plăcute și două poezii cam exaltate scrise de Bubi Lazarovici (Barbu Lăzăreanu). Colaborează și Charles Eighes”.

Adio, România, (11 iulie 1900). Piatra Neamț. Redactată de Iosef Kaufman. Publicată pentru ajutorarea grupului de emigranți familiari „Haim Faibiș”, alcătuit din 56 de familii. Sursa: *Almanahul Evreiesc 1943-1944*, București 1943, nr. 100.

Adio, România, 30 mai 1900. Piatra Neamț. Foaie volantă a grupului „Lew-Echod” condus de M. Wahrman. Sursa: *Almanahul Evreiesc 1943-1944*, pag. 100.

Adio, România (1900). Piatra Neamț. Redactat de grupul celor 62 de emigranți. Sursa *Almanahul Evreiesc 1943-1944*, București 1943, pag. 100.

Apel către coreligionarii din localitate, (mai 1900). Din partea grupului de 40 de emigranți pe jos. Sursa: *Almanahul Evreiesc 1943-1944*, București 1943, pag. 98.

Apel al celui de al doilea grup de emigranți pedestri, (iunie 1900). Dorohoi. Din partea unui grup de 40 de persoane. Sursa: *Almanahul Evreiesc 1943-1944*, București 1943, pag. 98.

- Apel al unui grup de emigranți pe jos*, (mai 1900). Piatra Neamț. Redactat de Iosef Kaufman, cronicar. Apelul a fost reprodus în ziarul Răsăritul. Sursa: *Almanahul Evreiesc 1943-1944*, București 1943, pag. 100.
- Dați Ajutor*, 22 aprilie 1900. Bârlad. Număr unic. Publicație a unui grup de emigranți. Scris în întregime de dr. H. Friedman (ps. Emigrantul Siegfried); publică și o poezie „Doină a emigrantului”. După alte surse, colaboratori, în afară de dr. H.F., mai sunt și A. Axelrad, dr. Filderman, Herșcu Haim.
- Dați ajutor drumeților pedestri*. Număr unic. 1900, P. Neamț. Publicat de un grup de 62 de emigranți, din grupul emigranților pedestri din Piatra Neamț. Sursa: D. Wertenstein. Publicații ocazionale / *Almanahul Evreiesc 1943-1944*, pag. 100.
- Drumeții*, aprilie 1900. Bârlad. Număr unic. Publicat de emigranții evrei. Tipografia „Progresul” S. Gross. Redactat de dr. H. Friedman-Siegfried. Mai semnează: A. Axelrad Luca și alții. În prima pagină poezia „Drumeții” de A. Axelrad.
- Drumeții din Iași*, 20 iunie 1900. Iași. Număr unic. Publicat de un grup de emigranți din Iași. Pagina a IV-a: „Ietzias România” (Die Auswanderung Rumänien), idiș. Motto: „Murim de foame”, „Plecăm pentru a ne căuta pâine”. Vezi: B. Lăzăreanu, *Știri din lumea evreiască*, 5.XII.1925. În pagina întâia, un apel „Frați evrei cuprinși de cea mai neagră mizerie și cu inima sfârșită de durere, întindem mâna de a implora mila de la cei care sunteți frații noștri de sânge și de suferinți, pentru a putea parcurge drumul pe jos până la locul unde bunul Dumnezeu își va întinde mâna ocrotitoare asupra noastră și a nenorocitelor noastre familii”.
- Ecolul Pribegilor*, 1 iulie 1900. Piatra Neamț. Publicație ocazională a grupului II Montefiore al emigranților din Piatra Neamț. Număr unic. Prețul după voință.
- Emigrantul Fix*. Craiova, iunie 1900. Număr unic. Publicație a grupului fix 40 Craiova, Publicat de emigranți evrei. *Almanahul Evreiesc 1933/1934*, pag. 98.
- Emigranții Buhușeni*, întâiul grup familial 9 iulie 1900. Număr unic. Publicat de emigranții evrei.
- Emigranții*, 18 și 20 mai 1900. Bârlad. Număr unic. Publicat de emigranții evrei. Două ediții. Câteva sute de exemplare purtau titlul „Jidanul rătăcitor”. În fața de protestelor ridicate, restul de tiraj (până la 3.000) a fost intitulat „Emigranții”. În pag. întâia o fotografie reprezentând 72 de emigranți pedestri. Colaboratori: Iacob Braunștein (semnat B), A. Axelrad, Mauriciu Kofler (semnat M.K.), Șmil Emilian și dr. Friedman (Herman).
- Emigranții Romanului*, 4 iunie 1900. Roman. Număr unic. Publicat de emigranții evrei. În prima pagină, un manifest bilingv (română-germană) intitulat „Frați coreligionari”.

- Ecoul Emigranților*, mai 1900. Galați. Număr unic, 4,10 (40x28). Publicat de emigranții evrei.
- Frații Evrei*, mai 1900. Iași. Apel al emigranților din Iași prin care își luau și rămas bun. B. Lăzăreanu, *Știri din lumea evreiască*, 5.XII.1925. Apelul aparține unui grup care se intitula „Pribegii”.
- Frații Evrei*, 1900. Piatra Neamț. Manifest redactat de un grup de 62 de emigranți.
- Înfrățirea*, iulie 1900. Botoșani. Număr unic. Publicat de emigranții evrei constituiți în grupul cu același nume. Comunicat de *Egalitatea*, 14 iulie 1900 și de *Apărarea Națională* (P.IV.724), 12.VII.1900.
- Jos Trădătorul*, (iunie 1900). Iași. Două numere. Comunicate de B. Lăzăreanu: *Știri din lumea evreiască*, 5.XII.1925.
- Manifest*, iulie 1900. Ploiești. Al „nenorocitului grup al meseriașilor din Ploiești”. Editat de un grup de emigranți alcătuit din 55 de familii (270 suflete). Sursa: *Almanahul Evreiesc* 1943/1944, pag. 100.
- Plecăm*, iunie 1900. Constanța. Număr unic. Publicat de emigranți evrei. Comunicat de *Epoca*, Buc., 13 iunie 1900 și de *Egalitatea*, Buc., 16 iunie 1900.
- Primirea drumeților la Iași și Podul Iloaiei*, 1900. Iași. Număr unic. Editat cu ocazia trecerii „drumeților” bârlădeni. Redactat de comitetul de primire. Conține un discurs al lui I. Nacht și altul al dr. Filderman (Bârlad).
- Pedeștrii*, 11 iunie 1900. Botoșani. Număr unic. Publicație a grupului de emigranți familiari, în folosul familiilor și copiilor rămași acasă. Comunicat de *Egalitatea*, 30 iunie 1900 și B. Lăzăreanu: *Știri din lumea evreiască*, 5.XII.1925. În subtitlu s-ar spune că ziarul aparține „emigranților meșteșugari”.
- Rămas Bun*, 4 iulie 1900. Piatra Neamț. Manifest redactat de grupul de emigranți pedestri „Montefiore”; 58 de tineri sub conducerea lui Carol Friedman.
- Rămas Bun*, 1900. Galați. Număr unic. Publicat de grupurile de evrei emigranți pedestri – Fusswanderer. Comunicat de Barbu Lăzăreanu în „Pentru o istorie contemporană a evreilor din România”, publicat în *Știri din lumea evreiască*, Buc., 1925.
- Societatea Pribegilor „Lew-Echod”*, iulie 1900. Iași. Număr unic. Publicat de emigranți evrei.
- Speranța*, iunie 1900. Vaslui. Număr unic. „Jurnal ocazional al societății de emigrare”. Publicat de emigranți evrei. Comunicat de *Răsăritul*, Iași, 2/15 iunie 1900 și de B. Lăzăreanu în *Știri din lumea evreiască*, 5.XII.1925.
- Spre o viață nouă*, 2 iunie. Buzău. Număr unic. Publicat de emigranți. Comunicat de: *Egalitatea*, 30.VI.1900.

- Steaua Israelită*, iunie 1900. Piatra Neamț. Număr unic. Publicat de emigranți evrei.
Comunicat de: *Egalitatea*, 23.VI.1900.
- Strigăt de Disperare*, iunie 1900. Roman. Număr unic. Publicat de emigranți evrei.
Comunicat de: *Epoca*, Buc. 13.VI.1900 și de *Egalitatea*, Buc. 16.VI.1900.
- Trăiască România*, (aprilie 1900). Bârlad. Publicat de emigranți evrei, Titlul este inspirat de conținutul manifestului care zugrăvește, deopotrivă, durerea de a se despărți de locurile natale și mizeria care-i izgonește. B. Lăzăreanu, *Știri din lumea evreiască*, 5.XII.1925 arată că foaia a fost scoasă de un grup de 60 de emigranți.
- Vestitorul*. Dorohoi.
- Vocea Pășitorului Râmnicean*, 18 iunie 1900. Râmnicu-Sărat. Număr unic. Publicat de emigranții evrei din grupul „Pășitorii Râmniceni”. Comunicat de: *Egalitatea*, 30 iunie 1900.
- Vocea Pribegilor*, 22 iulie 1900. Piatra Neamț. Număr unic. Publicat de Iosef Kaufman în folosul grupurilor de emigranți „Don Isac Abarbanel”.

Un Purim de acum 55 de ani

Cine vizitează muzeul „Din istoria comunităților evreilor băcăuani” poate viziona câteva vitrine care cuprind aspecte din viața copiilor și tinerilor evrei din oraș.

Printre altele, luarea aminte a vizitatorului este atrasă de două mici brațe din lemn sculptat pe care e înfășurată o bandă din hârtie pergament după modelul „Meghilei Ester”.

Este reproducerea miniaturală a programului oferit cu prilejul spectacolului dat de elevii școlilor evreiești care au funcționat în perioada celui de al doilea mondial.

... Așadar, să ne transpunem în anul 1943. Spectacolul de Purim cuprinde mai întâi intonarea Imnului Regal, interpretat de corul Liceului evreiesc. După un cuvânt introductiv este prezentat „Poemul Esterei”, autor profesor L. Iosif, cu următoarele tablouri:

- 1.a. Ospățul regelui Ahașveros;
- b. Capriciul regelui;
- 2.a. Alegerea reginei;
- b. Haman;
- 3. Mordehai și Estera;
- 4. Uciderea lui Mordehai;
- 5.a. Ospățul reginei Ester;
- b. Un rege nestatornic.

Iar pentru a dovedi că am asistat la un spectacol adevărat sunt prezentate și câteva fotografii reprezentându-l pe Mordehai într-o ipostază îngândurată; scena demascării lui Haman; alegerea Esterei și, în sfârșit, ansamblul autorilor și colaboratorilor spectacolului.

Ca orice program, el cuprinde și numele protagoniștilor. Îl reproducem, pentru că unii dintre acești „mici actori” au ajuns nume cu rezonanță în viața cultural-

artistică pe plan mondial. Deci, în rolurile principale apar: eleva Schuller, clasa a VIII-a = Regina Ester; elevul Brandes, clasa a VII-a = Regele Ahașveroș și elevul S. Solomon, clasa a VIII-a = Mordehai; dansatoare au fost elevele M. Wolf, clasa a V-a și Silvia Marcovici, clasa a IV-a, iar în rolul unei cântărețe sclave, eleva de clasa a V-a Blanche Adelștein (cântăreață de operă).

În final, prin glasul lui Mordehai spectacolul a exprimat speranța salvării evreilor și din al doilea război mondial.

De altfel, muzeul din Bacău mai păstrează și alte aspecte ale activităților școlare, culturale, din cadrul învățământului evreiesc local. Primele două școli evreiești au fost înființate în anii 1893 (școala de băieți „F. Klain”) și 1894 (cea de fete „Cultura”). Intrate în suferință în perioada războiului (rechiziționarea localurilor) ele și-au continuat, totuși, stăruitor activitatea; mai mult în aceeași perioadă li s-a alăturat Liceul teoretic și gimnaziul evreiesc. Iar Corpul didactic de specialitate a fost completat cu ingineri, arhitecți, rabini, medici și alți intelectuali.

Parcă în pofida măsurilor discriminatorii, activitatea în învățământ și cultură a continuat astfel cu și mai mare intensitate, cum relevă documentele epocii.

O seamă de mărturii oglindesc și alte aspecte ale acestei activități: spectacole artistice (cel de Hanuca 1943), spectacolul cu „Regele David în peșteră” după H.N. Bialic, „Haloimes Melodii”, fantezie umoristică-muzicală de N. Kanner, „O călătorie de vis” o incursiune în trecutul poporului evreu sau o vizită la „Peștera dublă” (a patriarhilor) la Zidul Plângerii, într-un kibuț etc.

M. CAROL

Lexiconul evreilor din România: autori și texte de referință

Preocupările istorice, literare, artistice ș.a. privind evreii din România au reșit, în timp, atenția câtorva sute de oameni ai scrisului și s-au concretizat în câteva mii de scrieri (cărți, studii, articole, monografii ș.a.m.d.) care se referă și la personalitățile acestei obști, la creația lor în cele mai diferite domenii: economie, cultură, cult, viață socială și comunitară ș.a.m.d.

Sarcina întocmirii unui *Lexicon* al evreilor din România – în care să fie adunate numele prestigioase ale „tribului” evreo-român – ar fi trebuit de mult împlinită de înaintași: urmând ca noi, cei de azi, să nu avem de făcut decât completările inerente și „aduceri la zi”. Dar n-a fost să fie așa: un atare *Lexicon* s-a mai încercat: el nu a depășit, însă, primele litere ale alfabetului, iar aria sa de cuprindere s-a redus aproape exclusiv la... literați. Dar evreii din România n-au fost atât de circumscriși sub raportul creației, al operelor de cultură și civilizație încât să nu merite un *Lexicon* pe toată întinderea alfabetului și pe întregul eșichier al formelor de creativitate – de la economie și până la filosofie și teologie! Un prim demers demonstrativ, în acest sens, l-a constituit o recentă lucrare colectivă, de amploare, intitulată *Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație* (Buc. 1996), apărută sub egida Comisiei Naționale UNESCO și a F.C.E.R., și în care sunt evocate sute de personalități creatoare în toate domeniile de activitate. Dar dacă în această lucrare accentul cade pe schișarea a ceea ce au făcut în comun evreii din România și personalitățile lor creatoare, menirea *Lexiconului* este de a arăta cine sunt cei care au dinamizat prin voința, gândurile și faptele lor diversele tărâmuri de activitate prin care etnia se legitimează valoric.

Deschidem, în acest sens, în *Buletin* o rubrică specială de *Medaliaoane* în care vom insera bio-bibliografia de creatori evrei în diferite domenii, însoțite, în cazul unor scriitori, publiciști etc., de texte (studii etc.) antologabile din opera lor.

Incluzând asemenea texte în *Buletin* ne gândim la realizarea, în timp, ca anexă la *medaliaoanele* ce vom performa, a unei reale antologii alcătuită din contribuțiile cele mai valoroase ale înaintașilor noștri în diversele domenii ale umanisticii, iudaisticii ș.a.m.d.

Începem cu decanul ziaristicii evreiești din România (creatorul gazetei cincuagenare *Egalitatea* și a celei mai prestigioase reviste, *Anuar pentru Israelii*) respectiv Moses Schwarzfild*, prezentându-l de astă dată doar ca om, filolog și folclorist.

*

În numărul trecut al *Buletinului* cuprindeam Anexa [*Evreul în literatura populară universală* – tablou comparativ] studiului *Evreii în literatura populară română*, publicat de M. Schwarzfild, cu mai bine de un secol în urmă în *Anuarul pentru Israelii* (an XIV, 1891, 1892)

* Moses Schwarzfild (1857-1943). S-a născut la Iași și a murit la București, la venerabila vârstă de peste 85 de ani, consacrați constant culturii evreilor din România.

A debutat cu schițe în *Revista Israelită*, redactată de Elias Schwarzfild, la Iași, între 1874-1875, colaborând apoi la *Buciumul Român*. Între 1877-1879, a publicat *Analele Societății Istorice Iuliu Barasch*, iar între 1877-1893 a redactat *Anuar pentru Israelii*, dedicat istoriei evreilor și culturii iudaice, în care a publicat nuvele, studii de folclor, cercetări istorico-biografice și retrospective anuale privind situația evreimii române. A adunat cărțile de practică și apropouri ale lui Cilibi Moise, tipărind în 1881 lucrarea

și pe care am reprodus-o considerând-o semnificativă atât pentru folcloristica din România, cât și pentru aplecarea folcloristică a autorului ei. Date fiind dimensiunile mari ale întregului studiu (76 de pagini), nu am reprodus decât *Anexa*, care ne-a dezvăluit, însă, în M. S. un comparatist de luat în seamă, alături chiar de un Gaster, Tiktin și Șăineanu. De altfel, consider că în studiul *Evreii în literatura populară română*, completat cu *Anexa* amintită, autorul a oferit și un model de sistematizare a unor elemente folclorice subordonate unei teme date. Astfel, autorul și-a împărțit materialul folcloristic în patru capitole mari:

1. Răsunetul istoriei și al religiei.
2. Starea morală și socială a evreului.
3. Caracterul, calitățile și aptitudinile evreului.
4. Caracterul dominant al evreului.

1. E foarte interesant cum prezintă el originile urii contra evreilor. E o frumoasă pagină aceea în care el face această expunere. Iat-o:

„Creștinismul nu-și stabilea atotputernicia, infinita-i autoritate asupra spiritelor într-o singură zi. O luptă înverșunată precedă victoria. Aceasta trebuie să înlăture multe din cale și, înainte de toate, autoritatea judaismului. Pe când încă în secolul al II-lea creștinismul se simți, în mod intim, legat de Sinagogă, în al treilea veac sciziunea e deja profundă, căci începe a predomina gnosticismul, cea școală care emite erezia că creștinismul este născut în mod sporadic și n-are absolut nimic comun cu judaismul. Originea-i evreească se tăgăduște fără scrupul. Școala Alexandrină, ce-și însușește această doctrină, influențează spiritele creștine în rău. Judaismul se vede condamnat și cu el Evreul, purtătorul acestei credințe. Și unul și altul fură tratați în mod nedrept, nedemn și prejudicios. Sub Constantin, când creștinismul ia un caracter oficial (313 d. Chr.) ca religie de stat, ruptura e definitivă între Biserică și Sinagogă. Marile soboare (concilii) bisericești – începând cu cel dintâi din Ierusalim (a. 51) – săpară drumul; siliră pe credincioșii Bisericii a se depărta tot mai mult de Evrei; a nu se mai întâlni în aceeași sinagogă, a nu mai sărbători aceeași zi în onoarea Domnului; a nu mai mânca la un loc; a nu se mai atinge unul de altul și a nu mai contracta legături desânge. Aceste decrete ale Capilor Bisericii, însă, nuerau așa ușor de pus în practică; obiceiurile contractate, legăturile de rudenie și amiciție le sta cu putere în cale. (Faptul că aceste canoane se reînnoiesc în continuu, sunt o puternică dovadă că le lipsea autoritatea necesară. Biserica nici azi nu le-a revocat: uzul însă le-a tocit de tot. Toate ritualurile și le-au însușit în mod egal. Ele se regăsesc și în canoanele Bisericii creștin-ortodoxe și în special în vechile codice românești)...”

Spre a da decretelor o autoritate legală, trebuia provocată ruptura și pe alte căi, trebuia a se inspira desgust și groază împotriva Evreilor. Spre a ajunge aci, se recurse la superstiții și legende.

Arma cea mai puternică în o luptă nedreaptă este – și nu poate fi – decât *necinstea*, *calomnia*. Evreul – lipsit fiind de botez – fu înfățișat ca fiindă impură, dominată de diavol și cu o sumă de defecte naturale, ca consecvență a blestemului dumnezeesc, ca o pedeapsă meritată

intitulată *Cilibi Moise, vestitul din Țara Românească*. A publicat, de asemeni, studii critice, combătând modalitatea de prelucrare a poeziei populare de către Vasile Alecsandri.

În aprilie 1890, a întemeiat săptămânalul *Egalitatea*, pe care, l-a redactat până în anul 1940, când a fost suprimat de cenzură.

Cercul *Libertatea* i-a editat, în 1914, o vastă monografie dedicată vieții și operei lui Iuliu Barasch. Colaborări:

Ziarele și revistele: *Fraternitatea*, *Prezentul*, *Egalitatea*, *Curierul Israelit*, *Buciumul Român*, *Revista Israelită*, *Perdaful*, *Arhiva Societății literare și științifice din Iași*, *Analele Societății Istorice Iuliu Barasch*, *Șezătoarea*, *Contemporanul*, *Revista Olteană*, *Lumea Israelită*, *Pessah*, *Lumea Evree*.

Opera:

Practica și apropourile lui Cilibi Moise, Samitca, Craiova, 1881, ed. a II-a, Cucu, 1901, ed. a III-a, Biblioteca pentru toți, 1936.

Ochire asupra istoriei evreilor din România, Wiegand, 1887.

pentru crucificarea Domnului. Nu-i vorbă, aceste erezii nu prinseseră rădăcină, așa lesne; probă repetatele decizii ale conciliilor; dar nici că-i posibil ca în spațiu de decenii să se transforme, în mod radical, vederile, credințele și sentimentele unei mase imense, unei lumi întregi; a se provoca resentimente vii și puternice acolo unde înaintea dominau simpatii și legături intime. A trebuit înscenarea unui întreg aparat de mișelii pentru ca prăpastia socială să se deschiză, ca ruptura între creștinism, între Evrei și Creștini, să fie definitivă, prin resentimente vii și puternice”...

Deci ura religioasă este adevărata explicație a urii împotriva evreului. În lungul evului mediu, numai religia a fost puternicul resort al urii și prigoanei și tot ce se indică drept fapte sunt niște nenorocite pretexte, motive fantastice.

Iată și *exemplificările* prin expresii din literatura populară:

- a) E vorba de exemple care arată pe evreu în legătură cu Necuratul;
- b) Exemple de proverbe, în legătură cu trebuința de sânge a evreului;
- c) Exemple cu privire la blestemul Maicii Domnului;
- d) Exemple cu privire la lipsa de noroc a Evreului”.

*

Tot atât de interesant este și celălalt studiu etnico-psiologic, *Evreii în literatura lor populară* – pe care-l inserăm în cele ce urmează. În 38 de pagini mari, pe care le citim cu un deosebit interes, sunt grupate, în șase grupe, proverbele din folclorul evreiesc despre evreii înșiși:

- I. Credința evreului.
- II. Înșușirile evreului.
- III. Soarta evreului.
- IV. Ocupațiile evreului.
- V. Solidaritatea evreiască.
- VI. Caracteristica evreului.

Fiecare din aceste capitole se subîmparte într-o serie de subgrupe, exemplificate cu o mulțime de proverbe pline de vioiciune și de interes. Le vom expune aici; ele constituie o frumoasă și instructivă lectură, chiar și pentru nespecialiști.

Dacă în Anexa anterioară, evreul – real sau imaginar – era privit din perspectiva „opiniei folclorice” din literatura populară română și universală, în acest din urmă studiu suntem confrunțați cu self-percepția evreului.

Oricâte obiecții de amănunt – sau chiar de orientare – pot fi aduse la cele ce urmează, nu vom zăbovi asupra lor aici și acum cu convingerea că este mai util să folosim redusul spațiu tipografic al *Buletinului* pentru reproducerea paginilor ce urmează, decât pentru obiecțiile pe care le-am avea de formulat: de aceea le amânăm pentru alt prilej.

Hary KULLER

1. Evreii în literatura lor populară

- Studiu etnico – psihologic -

de M. SCHWARZFELD

Într-o lucrare specială, publicată în 1892¹, am tratat despre proverbele române cu privire la evrei și le-am comparat cu proverbele popoarelor europene; în acest chip am constatat modul de a vedea și de a înțelege pe evreu prin prizma urii și a prejudecăților, prin prizma străinismului și a preferințelor religioase. Și concluzia ce ni s-a impus fu că *altul e evreul realității și altul evreul literaturii populare*; în unul pulsează ființa vie, în altul se reflectă o ființă legendară.

Cercetările noastre au dovedit că motivul religios a provocat ura și legenda, care au continuat și continuă a trăi, deși pentru mulți primul motiv a putut să dispară.

Părerile asupra unui popor se schimbă cu greu și, deci, prima direcțiune prezintă un deosebit interes; trecutul hotărăște prezentul și viitorul, a-l neglija și tăgădui ar fi o eroare vădită.

Din acest punct de vedere ne-au interesat părerile lumii creștine cristalizate în literatura populară; însă spre a complecta opera începută e necesar a urmări și părerea ce evreul o are asupra sa. Aceasta ne va fi cu atât mai lesne, cu cât evreii în literatura lor populară ne oferă, în mod surprinzător, o bogată colecție de proverbe, zicale și reflexii din care se răsfrânge, în mod clar, părerea ce o au ei înșiși asupra lor.

*

În genere, orice popor, în afară de unele expresii ce-i indică capacitatea și puterea sau superioritatea asupra altora, nu se mai ocupă direct de caracterizarea vieții sale intime, de manifestările sale sufletești, nu-și formulează părerii asupra activității și situației sale. Evreii formează o excepție în astă privință. Și de ce formează evreii o excepție în acest punct? Simțit-au nevoia de a-și opune opiniile proprii aceluia ce domină în lumea creștină, înconjurătoare? Sau sunt rezultatul unei mari forțe de expansiune, a unei vieți pline de sbuciumări ce are nevoie a se manifesta în afară, a se concretiza în formule anumite în contactul zilnic?... Destul să constatăm că evreul, mai mult ca orice alt popor, a ținut a se caracteriza singur, a indica ideile, sentimentele și vederile sale în câteva formule directe; destul că avem mijlocul de a știu cu siguranță cum evreul se judecă și se înțelege pe sine.

Dinainte putem spune că evreul e un judecător foarte aspru față cu sine însuși, mai aspru chiar decât cu cei ce-l înconjoară și-l judecă cu patimă; că își căinează viața tristă și face un tablou fidel al mizeriilor sale sociale.

Dar după cum n-am putut admite opinia altora asupra evreilor fără a o supune unei analize critice, tot astfel nu vom admite opinia evreilor asupra lor înșiși, fără a proceda la o

¹ Evreii în literatura populară română. Cu un anex: Evreii în literatura pop. universală, în «Anuarul pentru Israeliți», XIV și în broșură separată.

analiză strictă, deși, necontestat, ne aflăm pe un teren mai pozitiv. Altminteri e știut că nu totdeauna omul își poate da seama în mod corect, în mod deplin despre cele ce se petrec în sufletul său; nu întotdeauna își poate aprecia în mod just actele sale, mai ales când îmbrățișează un tot. Vom căuta dar să grupăm materialul, să studiem de aproape fiecare grupă aparte și să constatăm valoarea ei.

*

Proverbele, de care mă servesc, le-am cules mai toate personal, în țară, din gura poporului, mai cu seamă în anii 1874-1884 și aparțin mării mele colecții, de vreo 7-8000 proverbe, pe care am studiat-o în trăsuri mari și în mod general în «Literatura populară israelită ca element etnopsihologic» (în Anuarul XII, p. 41-51). O parte a materialului ce vom utiliza aci l-am transmis în 1887 d-rului Adolf Jellinek, un bărbat ilustru, fost predicator la Viena, care azi nu mai e între cei vii și care l-a utilizat în broșura III a studiului său, compus din schițe izolate: «Der jüdische Stamm in nicht jüdischen Sprichwörtern» (Wien 1885).

*

Proverbele, *judeo-spaniole* le datorez amabilității d-lui H. Bejarano, din București; cele din Moravia sunt extrase din opera d-lui Abr. Tendlaw «Sprichwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit», Frankfurt am Main (1860) și le indic prin *T.* și numărul curent al proverbului din astă operă. Cele din Polonia și Rusia le-am extras din indicata broșură a lui Jellinek.

În ce privește ortografia proverbelor din graiul evreo-român, am urmat un sistem mixt, adică, pe cât cu putință, ortografia germană fără alterarea pronunției evreiești. Am preferit acest sistem ortografic pentru înlesnirea cititorilor. La cele reproduse am respectat ortografia originalului.

În studiul de față îmi propun a trata materialul de care dispun în mod sistematic numai în ce privește părerea evreului asupra sa însuși, rămând a utiliza în alt studiu, de mult proiectat, părerile evreilor asupra altor popoare, în care vom regăsi, în parte cel puțin, aceleași erori grosolane ce le-am constatat în părerile reciproce ale tuturor popoarelor, dar aceste sînt menite a intra în cadrul unui alt studiu, despre «Egoismul național».

I

CREDINȚA EVREULUI

1. VEDERILE ȘI SENTIMINTELE LOR RELIGIOASE

Neclintita credință în D-zeu, evreul o exprimă în mod plastic:

«Gotis Isruels Schoimer» sau «Got is a Schoimer Isruel» = «D-zeu e păzitorul lui Israel», și măcar că îndură mii de chinuri tot nu-și pierde credința în Atotputernicul, tot îl crede păzitorul său. Credință mare, credință demnă de admirat; căci alta e să crezi în D-zeu și să-l adori cînd trăiești în bine și în norocire sau și cînd nevoia te-a ajuns pentru un scurt timp; alta cînd veacurile curg, cînd vremile se schimbă și se înouiesc și soarta tot dureroasă este, tot jalnică este și tu tot rămâi tare și tot statornic în credința ta!

Și această tărie devine caracteristică nu numai pentru credința evreului, ci și pentru puterea sa de rezistență. Un om, cu cât e mai slab, cu atât își pierde mai iute cumpătul și cade în prostrație; cu cât e mai tare din fire, cu atîta își continuă speranța, își urmează drumul înainte.

Dar și un alt sens se poate aplica zicalei «D-zeu e păzitorul lui Israel». D-zeu, deși nu protejează pe Israel, dar îl păzește de peire, de stingere și cînd furtuna pare mai mare, evreul mai

aproape de răpă, i se ivește un mântuitor de undeva și un refugiu sigur și liniștit – cel puțin pentru un timp. Această indicațiune o regăsim des în literatura noastră, în istoria suferințelor noastre, căci e un fapt ce frapează și se împune vederii oricui.

Evreul, spre a designa pe un coreligionar însuflețit de credință și de simț pentru evrei, gata a se expune, a face jertfe, zice: «Dis Jidischkeit ligt ihm git in Harz» = Judaismul e adânc în inima sa» sau «Er wil vin san Jidischkeit nischt ublosen» = «El nu se lasă de judaismul său» spre a designa un om care, cu toate neajunsurile încercate, rămâne vecinic același în vederile sale, în zelul său pentru credința sa, pentru binele fraților săi.

Și acela ce s-a pătruns de știința judaică și e versat în cele sfinte e designat cu: I. «S-a teierer Jid» sau «teier Jidale» = «E un evreu de preț» II. «S-a saden Kind» = «E un copil de mătase».

Din contra, un evreu cu maniere exagerate e indicat cu: «S'a Jidlak» = «E un evreiantru» (coșgogea evreu).

Înțelepciunea populară povățuiește însă: «Si's git in Stüb a Jid, in in der Welt a Datsch» = «În casa ta e bine să fi evreu (să trăiești după datina evreiască) și în lume (în relația cu oamenii) să fi neamț (să trăiești după cerințele moderne)». Cu alte cuvinte, să fi pios, casa ta să fie după cerințele evreiești, dar să nu exagerezi, să nu treci de anume limite; în viața comună să nu fie nici o deosebire între tine și alții. Acest proverb, de un colorit modern e justificarea modernizațiilor, rămași evrei cu trup și suflet prin practica religioasă și prin alipirea de judaism.

Casa în care se respectază tradițiile religioase, în care intră și practicile umanitare: găzduirea voioasă, milostenia, ajutorarea obijduitului, etc. se indică prin: «S'isch Hous» = «Casă evreiască», și în sens ironic, se zice... «Si gonz jidisch» = «E cu totul evreiască».

Față cu acela care te surprinde prin obiceiurile sale evreiești și manierele caracteristice evreului, trăit în izolare, se aplică vorba: «S'a gonzer Jid» = «E pe deplin (în întreg) evreu», și această expresie nu se uzează numai față cu evrei, ci și față cu creștini trăiți între evrei, care știu grăi evreiește și se arată bine inițiați în ale evreilor.

*

Lupta între direcția veche și nouă, între ortodocși și moderni (habotnici și nemți, după expresia în uz), are și ea răsunet și urme importante în literatura populară israelită.

Modernii, spre a împunge pe ortodocși, susțin: «Die jidische Klippe is grosser wie die goische» = «Ispita (sau și superstiția) evreiască e mai mare ca cea ne-evreiască».

În realitate, însă, dacă ne-am introduce în adâncimile vieții populare creștine din orașe – de sate nici vorbă – ușor ne-am convinge de mulțimea prejudecăților și credințelor false, care, dacă nu întrec cu mult, dar cel puțin nu sunt mai prejos de ale maselor evreiești, căci, în definitiv, omul e om și odată incult și afundat în întuneric el trebuie să fie înlănțuit de vederi false, care se moștinesc sau se nasc prin contact și prin ignoranță.

Nimic mai molipsitor ca superstiția. Și dacă e undeva condamnată cu asprime, aceasta e desigur cazul la evrei și totuși o regăsim și la dânsii până la un punct, cu tot cortegiul de mizerii. Și evreei își au zilele lor nefaste, numerele lor fatale, lucruri de rău augur și ei se tem de nenorociri dacă de dimineață îi întâmpină un popă sau le iese cineva cu sec, etc.

Cei inițiați știu că evreul din popor nu e mai superstițios ca masele populațiilor universale, ci, dimpotrivă, în multe mai puțin din cauza religiei pe care, relativ, o cunoaște mai bine și care adesea îi stă în cale când e vorba de a accepta credințe și uzuri superstițioase.

«Ispita (superstiția) evreiască e mai mare ca a altor popoare», zice evreul, căci el nu poate pătrunde și cunoaște îndeajuns ce se petrece în sânul creștinătății; de alta, zicala mai are alt sens,

perfect just, că sarcinile religioase și morale impuse evreului sunt mai grele ca cele impuse de alte religii și că duhul cel rău (Klipe) ce ademeneste pe evreu pe căi rătăcite e astfel mai primejdios ca duhul cel rău ce induce în eroare, în ispită, pe creștin.

De aci și vorba: «Si's schwer a Jid zi san» = «Greu e să fii evreu», adică a împlini în mod riguros toate prescripțiile religioase care, fiind numeroase și pătrunzând în toate manifestațiile vieții sociale și morale, trebuie a luneca câteodată, în orice caz e greu a fi evreu în mijlocul popoarelor care te urăsc, care caută a te evita în toate și-ți pun și piedici vădite în existența zilnică. E greu a fi evreu, căci trebuie să suporti multe ce lovesc în onoarea și demnitatea ta, să biruiești greutatea multe spre a putea trăi cu cinste și demnitate.

Dar nu toți evreii o iau prea riguros cu obiceiurile tradiționale și cu prescripțiile religioase. Despre un așa evreu, care se emancipează de uzurile tradiționale se zice: «A gonzer Jid in a halber Goi» = «D-antreg evreu și pe jumătate ne-evreu» sau cum zic evreii moravi: I. «Das is e Posche (sau: Posche Isroel)» = «E un profanator (al lui Israel), (T. 681), II «Jch geb kaan Pfenig für sein Jidischkait» = «Nu dau o para pentru judaismul său» (T. 675).

Despre cel modernizat se zice: «Er ist aus de Kutt gesprunge» = «S-a lepădat de haina sacerdotală» (T. 668).

De unul cu totul modernizat și, în același timp, emancipat de uzurile religioase se zice: «Zwischen ihm in zwischen a Goi is nor a Chilik wus er is nischt geschmad» = «Între el și un ne-evreu nu-i altă deosebire decât că nu e botezat» sau «Er hot nischt ousegbiten dus Rendl, water is gur kin Chilik (oder water is er alz a Goi)» = «N-a schimbat galbenul, încolo nu-i nici o deosebire (altminteri tot nu-i evreu)» dar: «A bie is Rendl sol er nischt ousbaten» = «Numai să nu schimbe galbenul» căci: «Bis min is nischt geschmad heist min alz a Jid» = «Până nu te botezi tot numele de evreu îl porți».

Și, în adevăr, față cu spiritul de toleranță ce domină azi în cercurile evreiești, la ce bun botezul? De aci vorba: «Wus darf min sech schmadin? Min ken Aldings tih in git Jidischkeit» = «La ce să te botezi? Că se pot face (și se îngăduie a face) toate în adevărat judaism».

O ironie fină ne întâmpină la adresa celor lipsiți de mijloace, care merg cu curentul modernizator: «Bi dai a Kapzen a bie a Meschimid» = «Fie și sărac, numai botezat».

*

Remarcabile sunt proverbele cu privire la calitatea de evreu, proverbe ce le auzi egal în gura ortodoxilor, ca și a modernilor:

I. «Besser a Jid un a Burt eder a Burt un a Jid» = «Mai bine evreu fără barbă, decât barbă fără evreu».

II. «Besser a Jid un a Hitel, wie a Hitel un a Jid» = «Mai bine evreu fără șapcă, decât șapcă fără evreu», ceea ce denotă că se preferă pe cel ce simte pentru evrei, pe cel ce are o credință pură, decât pe cel care ține la obiceiuri fără importanță și în fond n-are inima, n-are cugetul de evreu.

Mai există un principiu tolerant, demn de remarcat, indicat prin: «A bie sie heist Hendel meg ech essen os, ihr Fendel» = «Odată ce o cheamă Hendel pot să mănânc din tingirea ei», căci câtă vreme cineva nu e încă botezat și încă evreu, nu sunt dator a cerceta cum își gătește bucatele și de și-i ia pe conștiință pot să stau la masa lui și mânca din tingirea lui».

Acest proverb are un caracter mai general în: «Ba a Jiden meg min essen» = «La evreu se cade să mănânci». Același proverb îl au și evreii de rit spaniol. Ei zic: «lo como de judio» = «Eu mănânc la evreu».

Modernizații au câteva caracteristici pentru evreii rămași credincioși tradiției, care ignorează transformarea operată în societate în cursul vremilor. Luând în derâdere obiceiul clătinării continue la rugăciune (obicei mai ales «hasidic») ei zic: «Wie soi derkent min a jidisch Kind? As er schokelt sech bam Dawenen» = «Cum cunoști că-i copil de evreu? Că se clatină la rugăciune». Spre a arăta alipirea evreului de credința sa, de obiceiurile sale religioase, evreul morav zice: «Und wenn's nur zwaa Iehudim get, kloppt aaner Schule un aner geht» = «Dacă sunt numai doi evrei, unul cheamă la sinagogă și celalt se duce într-acolo» (T. 917).

Spre a indica pe un habotnic care trăiește în strâmtul său cerc și în înguste sale vederi, se zice: «A Jid vin Kigel in vin Tschulint» = «Evreu de guglă și cialenb» (mâncări conservate pe sâmbătă în cuptor) sau «A jid vin Kidisch in Awduli» = «Evreu de Kiduș și Avdala» (recitații de vineri seară și sâmbătă seară); iar despre o femeie de aceeași categorie se zice: «S'a koilitsch Jidene» = «E o evreică de cozonaci (care nu ține la nimica ca la cozonacii de sâmbătă)».

Dintre toți, evreii lituani au cea mai rea reputație între coreligionarii lor, sub punctul de vedere religios. Cei din România, ca și din alte centre israelite, zic: «A Ludwak is a Zelemkop» = «Lituanul e cap de cruce» cu gândul la cruce, la creștinism, în acelaș timp și în sens de rafinat și «A Ludwak geht arof zim Galech in lost schmaden of darwal» = «Lituanul se duce la popă și se lasă botezat... pentru deocamdată». Această părere, cam exagerată, o credem provenită prin faptul că evreii lituani au început a fi mai liberali în un timp când alți nici nu visau a se deștepta.

În genere, e fapt că nu toți evreii sunt la fel sub punctul de vedere religios și că dispute și neînțelegeri există la ei tocmai ca la creștini, deși evreii sunt priviți de aceștia ca mai religioși, dominați de un spirit de disciplină care ar fi propriu evreului și care nu ar fi existând la creștini.

În o frumoasă zicală, evreii, care se cunosc pe sine și cunosc și pe cei în mijlocul cărora viețuiesc, zic: «Wie soi si kristelt sech, a soi jidescht sech» = «Cum se practică creștinismul (sau cum trăiesc creștinii între ei) tot astfel se practică și judaismul (sau tot așa trăiesc evreii între ei). Moravii zic identic: «Wie es sich jidelt so christelt's sich» (T. 697).

Astă vorbă se aplică când cineva se plânge că evreii sunt mai puțin credincioși ca creștinii, ori că evreii prezintă prea multe diferențe între ei, ori țin prea mult la minuțiozități. Și dreptate au aceia; oamenii sunt toți la fel; «Wie soi si jidisch sech asoi kristelt sech».

Evreul spaniol are un principiu mai riguros: «O judio o no» = «Sau evreu sau nu».

Evreul care ține la legea sa, povățuiește: «San Glouben zi halten is kein Schand» = «Nu-i rușine să ții la legea ta» sau «Min darf sich vor keinin nischt schemin san Glouben zi halten» = «Să nu te rușinezi de nimeni, că ții la legea ta», «Leder sol halten san Glouben» = «Fiecare să ție la legea lui» sau «Leder sol gleben in dem Glouben wus er is geboiren» = «Tot omul să ție la legea în care s-a născut», «Tener bueno con buen judesmo» = «Să avem bunuri în bun judaism».

Dar în afară de aceste povețe tolerante și mai mult sau mai puțin interesate, avem o profesiune de credință mișcătoare care sună: «A Jid bin ech geboiren, in a Jid wil ech weren verloiren» = «Evreu m-am născut și evreu voiesc să pier», «Judio nossi, judio quero murir» = «Evreu m-am născut evreu o să mor» sau «Mejor muero judio y no turco» = «Mai bine să mor evreu decât turc».

Parcă auzi martirii evului mediu în vâlvătaele flăcărilor de pe rug!

Cu toate aceste, poporul recunoaște: «Wus is a Chilik a Jid oder a Goi, siz a Mentsch» = «Ce deosebire de-i evreu sau ne-evreu, tot om e».

Și spre a accentua mai mult acest mod de a vedea, evreul afirmă:

«Ale Mentschen senin glach» = «Toți oamenii sunt la fel (deopotrivă sau egali)».

Toți oamenii sunt la fel, iubiți și protejați de aceeași putere conducătoare. Și această idee evreul o exprimă, în mod plastic, așa: «Ein Sin balaacht die gonze Welt (ale Mentschen)» = «Un soare luminează toată lumea (întreaga omenire)».

Iată o observație simplă, dar în același timp adâncă; iată un cuvânt mare, născut dintr-un spirit larg și o inimă largă!

«Un soare luminează toată lumea (întreaga omenire)» - un soare, unul singur, și totuși câte sentimente dușmane nu clocotesc în inimi!

Un soare și totuși oamenii nu se îngăduie, de parcă n-ar încăpea în lume, de parcă soarele nu i-ar putea încălzi pe toți!

2. PĂRĂSIREA CREDINȚEI

Botezul și botezații

Părăsirea judaismului este un eveniment în lumea judaică și totdeauna obiectul unei emoțiuni. În trecut, se înțelege, evreii erau mai impresionați de un botez, căci trecerea la creștinism sau mahomedanism însemna mai des un act de trădare decât acum; apoi s-au mai obicinuit cu dezertările și s-au convins că botezul nu face decât să dispară un individ din mijlocul lor, fără să se sdruncine judaismul care, cu toate zguduiri, stă tare și neclintit.

Cel ce părăsește judaismul e numit: «Sak» = «Sac» sau «Torbe» = «Torbă» sau și «S-a ibergekerter Sak» = «E un Sac întors», sau «S-a ousgebitin Rendl» = «E un galben schimbat».

Evreul din Moravia aplică în acest caz vorba: «Er hot den Kittel umgekehrt» = «A întors (pe dos) haina mortuară» (o haină albă în uz și la unele serbători mari). (T. 668). Germanii au o expresie analogă: «Er hatt umgesattelt» = «A schimbat șeaua».

Tot în Moravia se mai zice de un botezat: «Er hot sefn Arowes uigebe» = «S-a lepădat de solidaritate» (T. 690) sau de-i în fața unui evreu prejudicios contra evreilor, cu ură contra neamului său, îi dă povața: «Gib dein Arowes uf» = «Te leapădă de solidaritate» (T. 683) sau «Steig aus und schmad Dich» = «Părăsește (corabia) și te botează» (T. 682).

Situația neclară, disprețul de care e înconjurat botezatul îl face pe evreu să se întrebe: «Wus-er Punem hot a Meschimid? – Wie Choisik» = «Ce aspect are botezatul? – De măscărici (de Păcală)» sau, mai drastic: «A Meschimed hot a Punim wie a schwarz Iur» = «Botezatul are aspectul unui an de doliu» (posomorît, negru, prăpădit).

Situația botezatului e mai critică, mai neplăcută într-un orașel mic, unde fiind un obiect mai rar e arătat cu degetul; de aci vorba - «Er hot a Punim wie a Meschimid in a klein Stetil» = «Are aspectul unui botezat într-un orașel mic».

În ce privește situația religioasă a botezatului, evreul zice:

I. «A Meschimed is nischt kin Jid in nischt kin Goi» = «Botezatul nu-i nici evreu, nici ne-evreu». (Cf. T. 683).

II. «A Meschimid hot kin Glouben» = «Botezatul n-are credință».

III. «A Meschimid halt vin gur nischt» = «Botezatul nu ține la nimic (la nici o lege)».

Aceste sunt părerile în genere bine întemeiate asupra religiozității apostaziilor. Dacă se întâmplă că vreunul se botează din convingere sau simulează aceasta cu oarecare succes, atunci evreul zice: «Er is a soi varkaschift (varkaschiwit)» = «E așa fermecab» sau: «Er ret vin der Klipe» = «Vorbește din (inspirația) duhului rău» sau «Nischt er ret, es ret os ihm (oder: vin ihm) die Klipe» = «Nu el vorbește, ci duhul rău vorbește din el».

Și când nu-i chip a-l scoate din ideile sale, se zice: «Got sol ubhüten var a sa Klipe (oder Klipnik)» = «D-zeu să ne păzească de așa duh rău (de un om cuprins în așa chip de duhul rău)» sau «Die Klipe hot in ihm Matzliech (oder: noisse Chein) gewein» = «Duhul rău a avut noroc la el)» (a isbândit, l-a biruit, sau: «a găsit bar în ochii săi»).

Se mai zice: «Die Klipe hot a soi wat (stark) ba ihm Mazliech gewen as er varsteht nischt wus mi red zi ihm» = «Duhul rău într-atâta l-a luat în stăpânire că nu te pricepe ce-i vorbești».

E tonul compătimirii, al disperării, e ultimul refugiu al nemângăiatei familii.

Dar că botezatul, în cele din urmă nu-i considerat decât ca om venal, care își părăsește pe ai săi numai din interes, rezultă din zicalamoravă: «Wodurch hastu'n geschmad?» = «Cu ce l-ai botezat?» la care se răspunde: «Cu bani» și se aplică în caz de mituire.

O variantă sună: «Den hastu auch geschmadt» = «Și pe acesta l-ai botezat» (de te-a servit). (T. 671).

*

Caracteristica principală a botezatului e că-i plin de cusururi și năravuri rele, așa că despre un copil cu aplecări nenorocite, de un copil nesățios, se zice: «Er hot a geschmaten Haltz» = «Are gâtlej (de) botezat» «Er wachst (of) a Meschimid» = «Crește un botezat» (un rău, un om fără inimă, fără lege, fără caracter).

A permite unui copil să facă ceea ce vrea el, a-i satisface toate capriciile, înseamnă: «Min git-ihm nuch (a file) die Schmad» = «Îi se îngăduie (până și) botezul», adică e alintat până dincolo de marginile permise și e menit să iasă un rău.

Când e vorba de un botezat, în cursul discuției se înșiră toate defectele sale, toate relele ce va fi făcut și atunci urmează ca concluzie sentința ascultătorilor: «A Rechts schmad sech nischt» = «Unul cum se cade nu se botează».

Iar evreii moravi zic: «Was ligt dran! kaan Arowes mehr» = «Ce ne pasă (ce atâta vorbă), scăpăm de solidaritate (cu un rău)» (T. 690) sau: «An Dem hewe mir nix verlore un sie nix gewunne» = «În asta noi n-am pierdut nimic și ei n-au câștigat nimică» (T. 693).

Se mai zice de un rău cu sentimente ne-evreiești că: «An Dem is die Schmad verloren» = «La acesta s-a pierdut botezul» (T. 692), adică păcat că nu-i botezat, căci are toate însușirile potrivite unui botezat.

Răutățile unui individ evreu nu numai că-l fac copt pentru botez, dar e și păcat că nu se botează, căci prin ticăloșiile sale: «Der kaan aan zur Schmad bringe» = «Poate împinge pe cineva la botez» (T. 384); «Der stelt die Kille of a Nadelspitz» = «Pune comunitatea în vârful unui ac» (T. 383); «Der kann e ganze Kille vesindigen» = «E în stare să bage în păcat o întregă comunitate».

Când cineva a îmbătrânit în rele sau e marcat prin ireligiozitate, i se aplică vorba: «S'an alter Meschimid» = «E de demult botezat».

*

În ce privește calitățile și defectele, botezatul e pus cu copilul din flori, care în calități și defecte e considerat ca o excepțiune.

«A Meschimid in a Mamzer is glach» = «Botezatul și bastardul sunt la fel». Și spre a-și completa mai bine ideia evreul zice: «A Meschimid is a Mamzer» = «Botezatul e un bastard». «A si kimt vin a Goi geht-is zi'n a Goi» = «Dacă vine (derivă sau se coboară) de la un ne-evreu, la un ne-evreu se duce» (se face iar creștin sau turc), «A goischer Kop ziht zirik» = «Cap de ne-evreu trage îndărăt» (la originea sa) și aceste se zic în convingerea intimă că fiecă botezat e în

adevăr un bastard și în înțelesul că e pișicher și necorect ca un bastard. Evreii spanioli exprimă aceeași idee prin: «Ijo de judio no se asse turco» = «Fiul de evreu nu se face turc».

«Mamserbilbil» sau «Mamserbilbulim» = «Năpastă de bastard» rezumă ca un ecou trist din evul mediu. Și această vorbă se aplică în special botezaților, care au evocat atâtea nenorociri pe capul evreilor prin calomniile ce au inventat în sarcina lor, care de atâtea ori au provocat mii de morți prin năpastele iscodite de ei.

Botezatul considerat ca copil din flori e privit, ca și acesta, drept deștept, rafinat și întrepred. Și se zice: «A Meschimid a Jng» = «Un voinic de botezat», unui om care dă dovezi de o inteligență vie, unită cu îndrăzneală în afaceri.

Dar în considerația apucăturilor sale cele rele, de care e responsabil ca om deștept, când e vorba de pățaniile și suferințele unui om, se urează: «Of ale Meschimudim gesugt geworin» = «Fie zis de toți apostatăii (cele rele și pățanii)».

Dar nu e trist și rușinos numai a fi botezat, ci și a aparține unei familii în care se află vreun membru botezat. O rudă a unui botezat va auzi în bațjocură: «Er ligt inter die Glokn» = «Șade subt clopote».

*

Botezatul e reprimat în sânul judaismului când se căiește de fapta făcută, dar reprimirea, în cercurile ortodoxe are loc în condiții neplăcute și grele pentru pocăit. De aci vorba: «Er wit huben san juidisch (ehrlech) Ouskiminisch» = «O va păți ca cel care revine la judaism».

Evreii moravi zic de un pribeag de nevoie: «Der fahrt herum wie der Baal-tschuwe» = «Pribegește ca un pocăit».

Pocăința sinceră a inspirat pe mulți poeți. Vom pomeni cu deosebire frumoasa poemă a lui Chamisso: «Baal-teschuba».

Nu totdeauna, însă, avem în fața noastră pocăiți sinceri; sunt de acei care din interes sunt gata a se face creștini și tot din interes a trece la judaism și nu odată numai, ci ori de câte ori li se pare practic a o face. În vederea acestora, se zice: «Zim dritin mul Jidischkeit geht nischt» = «Nu merge (să te convertești) pentru a treia oară la judaism» și se aplică unei persoane ce te lovește mereu cu propria ta vorbă.

În fine, ajungem la categoria acelor care jignesc sentimentele religioase ale mulțimii și care sunt caracterizați prin «Meschimid zilaches» = «Botezat în ciudă», de fanfaronadă, cum și sunt și au fost de fapt atari botezați. În ciuda comunității care, în trecut, opresa pre cei liberi în vederi, în ciuda unui socru sau femei nu un ușurel numai a trecut în tabăra opusă...

Despre categoria de evrei care trec peste toate prescripțiile religioase în fața mulțimii, fără nici o necesitate aparentă, se zice: «Das is e rechter Meschumed Iehachis» = «E un adevărat botezat în ciudă» (T. 691), «Das is e Goj gomur» = «Ăsta-i un ne-evreu d-a-ntreg» (T. 676), «Das is e Goj, kaan lontev un kaan Schabes» = «Ăsta-i un ne-evreu, nuștie nici de sârbătoare și nici de sâmbătă» (T. 673). Și pentru alde aceștia poporul are povața: «Schmad Dich lieber gleich» = «Mai bine te botează îndată» (T. 679), «Schlunad Dich un wer Tambour» = «Te botează și te fă tambur major» (T. 1052), adică te procopsește, cată de ajunge, ca cutare botezat, vreun fleac între creștini, cum e rangul de tambour-major.

Capitolul botezaților e cel mai interesant din punctul de vedere al psihologiei sociale, cel mai negru în istoria poporului nostru în cursul lungului exil... în evul mediu, ca și în epoca modernă. Din rândul botezaților a ieșit mulțimea spionilor, denunciatorilor și trădătorilor, care azi ne întâmpină și între cei nebotezați, dar demni de a fi înșirați alături cu aceștia.

II ÎNSUȘIRILE EVREULUI

1. VIAȚA FAMILIARĂ

Religiunea a avut o influență mare asupra evreilor și le-a imprimat obiceiuri demne de pizmuit. Între altele, ei îi datorează castitatea și trăinicia vieții familiare și intrarea în căsnicie la o vârstă potrivită, moravuri care, din nenorocire, au început să sufere sub influența mediului înconjurător, de care evreii se sustrag din ce în ce mai greu.

Cu adevărat fals, care însă nu merită nici un reproș, evreul zice: «A Jid hot a Tatin» = «Evreul are tată» sau: «A Jid is a Tatins a Kind» = «Evreul e copilul unui tată» în sens că știe cine i-a dat viață și în sens de tată care reprezintă ceva, care aparține unei familii bune.

Ceea ce a contribuit mult la viața castă și morală a evreului e, desigur, în parte și principiul că: «A jidischer Kloister is nischt tu» = «Mănăstire evreiască nu-i» și, nefiind, toate evreicele trebuie negreșit să se mărite. Această zicală servește ca o mângâiere pentru fetele care au intrat în vârsta măritişului și încep să dispereze sau cele care umbă cu gândul de a nu se mărita. E fapt că mănăstire pentru evrei nu-i și că încă astăzi se prezintă foarte rar cazul unor fete evreice rămase nemăritate și în această considerație viața morală persistă. Evreii spanioli susțin și ei «Hija de judio non queda sin cazar» = «Fata de evreu nu rămâne nemăritată». De bărbat nici vorbă.

2. GROAZA DE SÂNGE

Puterea moralei judaice, obiceiurile blânde impuse evreului, interzicerea de a omori animalele, fie ele cât de infime și impunerea acestei misiuni neplăcute unor sacrificatori cu un caracter religios și în o formă umanitaro-religioasă, nu a putut lipsi să imprime evreului obiceiuri mai blânde și să-l facă să aibă oroare de sânge.

Pornit de la principiul milei pentru ființele create de D-zeu, el respectă viața în orice împrejurare, mai ales viața unui om.

Cu o mândrie, în mare parte justificată, evreul se întreabă: «Is fran a Jid a Gaslin» = «Există ucigaș evreu?» Și tot el își răspunde cu o siguranță neșovăită: «A Jid is a Ganif (ober) nischt kin Gaslin» = «Evreul poate fi hoț, dar nu ucigaș!» Și adaugă: «A Jid a Gaslin hot min nischt gesehn» = «Evreu ucigaș nu s-a văzut» sau: «A Jid a Gaslin seht min nischt» = «Evreu ucigaș nu se vede!».

Și ceea ce desigur contribuie la aceasta e lipsa patimei de a bea, căci în beție omul multe face de care nu-și poate da seama apoi. «Maschke Israel» = «Băutura evreului» (T. 972), nu-i nici spirtul, nici vinul, nici altă băutură spirtoasă, ci - «cafeaua», dar aceasta nu-i adevărat numai pentru Moravia, ci pretutendeni unde se află evrei.

Prin excepție, se înțelege sunt și evrei dedați beției; spectacolul ce oferă acei ce își au uitat astfel demnitatea omenească îi face să exclame: «Si gur nischt fran miessers wie a schikerer Jid» = «Nimic mai urât ca un evreu beat».

Frumoase vorbe, care dovedesc cât de adânc e desgustul pentru un bețiv evreu. Sobrietatea e o însușire a evreului care nu o datorează unor prescripții religioase, ci unei aplecări firești și, mai ales, unei educații făcută în acest sens în lungul veacurilor.

Evreul, de obicei, bea, dar cu măsură, cu toate că în țara sa originară și în țările în care a trăit sau trăiește în număr mai mare vinul și spirtul sunt în belșug.

Evreul are o inimă bună. «A jidisch Harz» = «O inimă de evreu», «Alma de judio» = «Suflet de evreu», însmnă o inimă care se înduioșează la durerea altuia. Și nu-i lucru de mirare, căci acela ce o duce în chinuri și suferințe amare în lungul veacurilor, acela înțelege ce-i durerea și nu poate sta nesimțitor în fața ei. «A Jid derkent min nuch'n Harz» = «Pe evreu îl cunoști după inimă» inimă care se manifestă nu prin lacrimi, ci numai prin generozitate, prin jertfe pentru cel lovit de nenorociri.

Din generație în generație, cultivând simțul carității evreii au ajuns a fi considerați ca cei mai milostivi:

I. «Jiden B'nei rachmunim» = «Evrei, fii de milostivi».

II. «In Rachmunis derkent min im Jid» = «În milosârdie recunoști pe evreu».

III. «Er hot in sech a jidisch Harz» = «Poartă (în sine) o inimă de evreu».

Bunătatea, mila ce le e proprie, munificența multora pentru consângenii lor așa de crud încercați, a făcut pe mulți să creadă în solidaritatea evreiască, în o solidaritate specifică, intensă. Compătimirea și milostenia, ce-i dreptul, se datoresc simțului solidarității umane, dar nu e expresiunea solidarității propriu zise. Aceasta cere un sprijin reciproc, continuu, pe toate căile, în toate direcțiile, un sprijin totdeauna eficace, ceea ce e poate un vis, un ideal la evrei, ca și la alte popoare și confesiuni religioase... dar e departe de a fi realitatea.

*

Cu toate că evreul își proclamă inima bună evreiască, nu voiește să generalizeze aceasta, s-o admită în mod absolut și s-o tăgăduiască altor oameni, altor popoare. În adevăr, iată cum sună un proverb: «A giter Jid is besser wie a giter Goi» = «Un evreu bun e mai bun ca un ne-evreu bun».

Îl pune dar pe evreu numai cu un grad mai sus.

Un alt proverb spune dimpotrivă: «A giter Goi is besser wie a giter Jid» = «Un ne-evreu bun e mai bun ca un evreu bun», adică că unul de alt neam de-i bun, e un model de bunătate. Cu toate aceste se zice și: «A schlechter Jid is arger wie a giter Goi» = «Un evreu rău e mai rău ca un ne-evreu bun», expresiune care se justifică de o parte prin egoismul național, de alta prin modul în care creștinii îi tratează pe evrei – de parcă n-ar fi oameni.

«Lass mir mein Ruh mit dem Goj sein Rachmones!» = «Lasă-mă în pace cu mila ne-evreului!» (T. 680) – exclamă oțărit bietul evreu din Moravia și se vede că nu degeaba a luat o formă așa dureroasă, un protest așa energetic, tăgăduirea compătimirii creștinești. Cum voiți ca evreii să recunoască bunătatea ne-evreului, și încă în mod necondiționat, când rar dă de unul care să se poarte cu el cu milă și dreptate.

În schimb, însă, evreul proclamă *sans gêne*:

«A schlechter Jid is arger wie a schlechter Goi» = «Un evreu rău e mai rău ca un ne-evreu rău».

E mai rău, se-nțelege, pentru că, în contrast cu ceilalți, răutatea lui e mai în evidență și pentru că cel ce se depărtează deja de mediu trebuie să aibă o fire rebelă – și distanța între el și ceilalți trebuie să fie accentuată. Afară de aceasta, un creștin nu știe să te lovească, să te doboare ca cel de un neam cu tine! Se zice: «A Jid a Musser» sau «A jidischer Musser» = «Un evreu denunciant» sau «Un denunciant evreu» în sens de periculos. Vorba veche: Coada de topor! Toată ura, tot disprețul îl acopere pe un atare evreu, aducător de nenorociri ca și un botezat.

Evreul înțelege că nu tot ce-i evreu poate fi bun și se întreabă cu drept cuvânt: «Is der Galge nur für sie gebaut?» = «Spânzurătoarea făcută-i numai pentru ei?» (T. 1053) adică numai creștini răi să fie și nu și evrei? Toți fiind oameni, trebuie să aibă defecte omenești.

«Er hot (gur) nischt kin jidisch Harz» = «N-are (de loc) inimă de evreu», se atribuie celui care nu simte compătimire, fiindcă, în genere, în țările în care evreii mai sunt hărțuiți, creștinul e nepăsător la suferințele semenilor săi evrei, ceea ce îl face a crede că e fără simț.

Se mai zice: «Er hot in sech kin jidische Uder» = «N-are în sine o vână evreiască» (Cf. T. 680), nici urmă de simț pentru evrei, nici urmă de compătimire.

«A goisch Harz» = «Inimă de ne-evreu» sau «Er hot in sech a goisch Harz» = «Are înrînsul o inimă de ne-evreu» se aplică unui evreu lipsit de simț pentru aproapele său.

De un evreu rău se zice: «Ervarlengert dis Gulis» = «Prelungește exilul (evreilor, suferințele lor)», căci, din păcate răul ce-l face un evreu îl expiă toți; sau și prin faptul că răutatea unora face pe evrei să-și continue suferința în exil spre a se purifica.

La moravi, proverbul acesta are două variante: «Davon sen mer in Golus» = «De aceea suntem în exil» (T. 926) care, după Tendlau, se uzează și în sensul că de aceea trebuie să răbdăm și să suferim, că ne aflăm «în exil»; iar a doua variantă sună: «Der kann aam Golus anthun» = «E capabil să facă pe cineva să îndure suferințele exilului» (T. 430).

Cu toate acestea, proverbul afirmă că: «Min ken nischt schatzen a jidische Kischke» = «Nu se poate aprecia un stomac evreiesc» (câte pot încapa în el), adică nu se poate aprecia pe evreu în pripă, în mod superficial; e posibil ca unul care e luat drept fără inimă să aibă și el însușiri bune, să fie chiar în fond bun și milostiv.

Acest proverb e uzat, de obicei, când unul, considerat fără inimă sau mai puțin darnic și îndatoritor, se manifestă prin bunătate, milă și dărnicie.

Proverbul acesta e foarte interesant și corespunde, în mare parte, unui adevăr, dar nu numai în ce privește pe evrei, ci pe orice om. Inima e lucru închis și nu se poate ști, din trecut, ce ascunde.

O altă calitate a inimii bune a evreului e că nu cunoaște răzbunarea, că-i îngăduitoare, iertătoare: «A Jid vargest bold» = «Evreul uită îndată!».

Bună-i și uitarea aceasta, pentru multe bună, dar și rea în multe – adevărul e că evreul uită și aceasta e asemenea un motiv pentru care e așa puțin sângeros sau fiindcă nu vrea să fie sângeros se silește să uite, își comprimă durerea și indignarea...

Să fie uitarea un semn al lașității? Dacă asta-i lașitate, primim calificarea cu plăcere, căci uitarea faptelor rele e legată cu o mărinimie și o decizie de sine de care nu oricine e capabil.

Uitarea indică pe omul bun de inimă: «Jiden B'nei rachmunim» = «Evrei, fii de compătimitori (de milostivi)» nu pot decât ierta mult!

Ei întreabă pe cei fără minte din mijlocul lor: «Is den der Goi nischt kin Mensch?» = «Oare ne-evreul nu e și el om?» nu e și el supus slăbiciunilor omenești? de ce să-l condamnăm?

Sub altă formă și în alt sens se întreabă ei: «Is den der Goi nischt kin Mensch? Far wus sol ech of ihm kin Rachmunis huben?» = «Oare ne-evreul nu-i și el om? De ce n-aș avea milă de dânsul?» E om, deci cată să compătinesc cu el, să-l ajut, fără a mă preocupa de religia și naționalitatea lui, de inima și sentimentele lui.

Iată o concepțiune sublimă, exprimată în o formă cu adevărat mișcătoare!

Și spre a confirma vederea largă ce o are de om și umanitate, evreul exclamă sentențios: «Der Goi is oich a Mensch!» = «Și ne-evreul e om!»

Câți din masele populare, în România și alte state, vor zice din convingere tot așa sentențios: Și evreul e om... O nu, căci nu a dispărut încă părerea eronată, infiltrată în evul-mediu, că evreul e păgân, fără lege, destinat diavolului și că a ucide pe evreu sau turc nu-i crimă, ci faptă plăcută lui D-zeu¹.

4. ONESTITATEA EVREULUI

Evreul se consideră eminent *onest*, contrar acușării ce planează asupra lui, acușare datorită lumii cu care se află în contact. Ar fi, poate, interesant a reproduce aci capitoul de proverbe din bogata mea colecție privitoare la onestitate, adică cum evreul o consideră în sine și în raport cu neonestitatea, cât de aspru o condamnă pe aceasta din urmă, dar am ieși din cadrul lucrării noastre.

În loc de a ne ocupa de proverbele în care evreul vorbește de onestitate în abstract, în teorie, în povețe, deși și acestea cântăresc greu, ne vom mărgini la acelea în care evreul se judecă direct, sumar; la proverbele în care tinde a se caracteriza, a se defini pe sine însuși.

«Teil mir jidisch oder goisch?» = «Împărțim noi evreiește ori ne-evreiește?», adică cu dreptate sau fără dreptate, pe parte dreaptă sau nu?

Și mai departe, spre a preciza modul cum concepe onestitatea evreiască, evreul spune clar: «Jidisch is ehrlecht, in goisch is genewis» = «Evreiește e cu cinste și neevreiește cu hoție!»

O altă vorbă sună: «Er hot a goische Nemune» = «Are cinste (cuvânt de onoare) de ne-evreu», adică n-are cuvânt, n-are onoare. Pe când «Palavra de judio» = «Cuvânt de evreu» înseamnă un cuvânt de onoare.

Iată dar pe evreu luncând în celalt extrem, ca și creștinii; iată dar pe evreu cu pretenții contra semenului său de altă lege, după cum acesta are pretenții contra sa.

Altminteri, pentru un cunoscător al psihologiei populare, nu-i un ce nou; e din contra știut că caracteristica popoarelor e de a se preamări pe sine și a desconsidera și bănuși pe alții și a le atribui, în genere, defecte mari și grave.

E interesant contrastul: «Jidisch is ehrlech, in goisch is genewis» = «Evreiește e cu cinste și ne-evreiește cu hoție». Un creștin care și-ar apropia acest adagiul, n-ar face decât să răstoarne formula și s-ar crede în perfectă concordanță cu adevărul. Ei bine nu – evreul, în teză generală, e tot așa cinstit ca oricare altul și numai prejudecățile populare îl indică drept monstru aplecat spre hrăpire; tot așa cum unele pășanii și egoismul național îl fac pe evreu să creadă că numai el are monopolul cinstei.

«Judio ne engana» = «Evreul nu înșală» este o formă deja mai blajină și sună mai mult a apărare.

Tot în același gen sunt proverbele:

I. «A Jid horiwit mit 'n blitigin Schwein» = «Evreul muncește cu sudori de sânge».

II. «Bam Jiden is jede Pare varhoriwit mit Blit» = «La evreu e fiecă ban dobândit cu munca, în sudori de sânge».

III. «El judio pena hasta la muerte» = «Evreul muncește până la moarte».

Și, se înțelege, un om care o duce în muncă e onorabil, cu cât munca lui e în sudoare de sânge. Pentru a înșela nu-i nevoie de muncă, mai ales de muncă grea, istovitoare fie cu brațul, fie cu creierul.

¹ Vezi «Evreii în lit. pop. română», capitoul: «Evreul în legătură cu Necuratul».

Alte proverbe ne arată pe evreu îndemnându-se pe calea bună, căci cea rea nu-i poate fi de folos: «A Jid of wus-er Weg er nemt sich a zoi helft-im Got» = «Pe ce cale apucă evreul așa-i ajută D-zeu», adică de apucă pe o cale morală, dreaptă, cinstită, îi ajută cum merită un om care s-a îndrumat bine; de o ia însă razna, pe o cale rea, nu are parte de bine, după cum nu-s bune nici intențiile sau faptele sale.

Evreul spaniol se exprimă tot așa: «Asigun va el judio ansi el Dio le aiuda» = «După cum merge evreul, așa-i ajută D-zeu» (pe cale bună sau rea).

O altă vorbă sună mai clar: «Al buen judio el Dio le aiuda» = «Pe evreul cel bun (drept) îl ajută D-zeu».

Aceasta nu împiedică, însă, pe adversarii evreului a-l privi ca om necorect, ca monstru preocupat numai de rele...

5. INTELIGENȚA EVREULUI

Evreul se consideră inteligent. El zice: «A jidischer Kop» = «Cap de evreu» sau «Er hot of sech a jidischen Kop» = «Are cap de evreu», spre a designa un cap care judecă sănătos, o minte ageră și pătrunzătoare. Evreul spaniol spune «Mioiu de judio» = «Minte de evreu».

«A jidische Chochme» = «Înțelepciune evreiască» înamnă o vorbă bine spusă, cu spirit, cu înțepături fine și cu un fond de idei.

Care popor nu se înalță pe sine și nu-și atribuie însușiri deosebite? Cu toate acestea, evreul conștient de inteligența sa afirmă:

«Wus min sugt of a Jiden, a Nar is er nisch» = «Orice se zice de evreu, numai prost nu e!».

Dar adaugă: «A Jid banarisch sech oich» = «Și evreul se prosteste» (comite prostii), ceea ce arată că evreul n-are o încredere exagerată în sine însuși și în darul său natural.

«A jid banarisch sech in die Chochmes» = «Evreul se prosteste (păcălește) în deșteptăciunea lui», adică, deși cu combinații deștepte, el tot cade în greșeli și trebuie să le sufere consecințele. Unui copil deștept se aplică vorba: «Copilul se prosteste în deșteptăciunea lui».

«Zie (sau: nit) ein mul nart min ub a Jiden» = «Nu odată prostesti (înșeli) pe evreu».

Cu alte cuvinte, evreul nu se consideră infailibil, ci recunoaște că e expus slăbiciunii, e expus rătăcirii și că și el poate fi prostit sau înșelat ca oricare altul. Această zicală sună ca o povață pentru evreu ca să nu aibe o încredere exagerată în inteligența sa.

Defectul omului deștept e a se crede prea deștept și prin acest prea capătă prezumția că le pricepe toate mai bine ca ceilalți, că e mai capabil ca oricare altul și deci e de prisos a se mai consulta cu cineva, a mai primi vorba sau sfatul altuia.

Proverbul popular mai crede că: «A Jid as er is klig is er klig, în as er is a Nar is er a Nar» = «Evreul de-i deștept e deștept și de-i prost e prost (de dă în gropi)».

Și această formulă nu ni se pare pozitivă pentru toți, nu are un caracter absolut, general. Și la evrei există acea infinită scară a inteligențelor, care ne întâmpină la toate popoarele. Evreul e în genere mai deștept, mai rafinat ca alții, din cauză că e de felul său orășean și cu ocupații ce de veacuri i-au cerut o continuă acțiune a creierului, afară de aceasta evreul a învățat și învățat mai mult ca orice alt popor¹, de aci mintea ascuțită, de aci ușurința de a se mișca mai liber în orice împrejurare; de aci și posibilitatea unor inteligențe ce se impun.

¹ Evreul spaniol susține că: «El hijo de judio por ir adelante va atras» = «Fiul de evreu în loc să înainteze -dă îndărăt (la învățătură)», dar numai în înțele de învățătură sacră, religioasă.

«A Jid a Lamden git sech an Etze» = «Evreu învățat știe să-și dea un sfat» (știe singur să-și ajute, să-și vie în ajutor). Se mai zice: «Bist dech a Lernkind, gib der an-Etze» = «Ești om cult, dă-ți un sfat» (vino-ți în ajutor cu știința ta).

De aci e clar că evreul lipsit de minte și cultură trebuie să cadă foarte jos în aprecierea consăngenilor săi. Și cum am arătat în a mea: «Literatură a pop. Isr. Ca element etnico-psihologic»¹: «Evreul își râde de prostie, îi arată toate părțile rele și luptă în contra-i cu toate armele critice serioase, a satirei mușcătoare, pentru că e un ce sporadic în sânul său».

Un evreu lipsit de darul natural al unei inteligențe vioaie, și care totuși voește să facă pe deșteptul, își aude la moravi: «Der Itzig ist witzig» = «Îțic are spirit» (T. 1004).

6. STATORNICIA ȘI ENERGIA ÎN VOINȚĂ

Evreul se consideră însuși ca încăpățânat. Și astă încăpățânare îl face de multe ori să isbândească. Dacă ar fi lipsit de încăpățânare, cum e lipsit de spiritul de răzbunare, din cauza uitării și a iertării ar fi în adevăr fără nici o vlagă. Odată ce intră în arenă el ține să reușească și urmează cu persistență până la izbânda definitivă.

Proverbul zice: «A Jid git nischt nuch afile as si steht-im der Chalef of'n Halz» = «Evreul nu cedează nici când îi stă cuțitul la gât»... De câte ori, în adevăr, n-au căzut mii de morți pentru a rămânea credincioși religiei, pentru a nu trece peste convingerile lor! O vorbă i-ar fi scăpat, însă el, cei tari în cuget, n-au cedat și au căzut sub sabie și foc... Slăveau pe Domnul în izbitura din urmă a fierului, în vârtoarea flacării... Un popor așa eroic, așa energic în voință, așa persistent în convingerile sale să fie de disprețuit?...

Încăpățânarea și conștiința valorii lor personale îi face să fie prea puțin supuși, prea puțin făcători față de frunțașii și conducătorii lor. Aceasta se exprimă prin dojana: «As Moische Rabeini hot nischt gikent ouskimen mit die Jiden, wet a Mensch mit sei ouskimen?» = «Dacă Moise, Domnul nostru, n-a putut-o duce la capăt cu evreii, isbândi-va un (simplu) om?». Evreii spanioli zic: «Moșe Rabenu no lo quito con los judios» = «Moșe Rabenu n-a scos-o la capăt cu evreii», mi te oameni obicinuiți!

Evreii sunt un popor cu un spirit critic, cu un spirit observator, de aci credința fiecăruia că înțelege mai bine ca alții, de aci prevalarea voinței fiecăruia, ceea ce e partea cea defectuoasă a persistenței lor, ceea ce e deja o «cerbicie», o încăpățânare în sensul cel rău.

Dar există vreun popor cu calități absolute, calități fără defecte?

III

SOARTA EVREULUI

1. NE-EVREII FAȚĂ CUEVREII

«Dim Jid hot min imidim lieb» = «Evreul e pretutindeni iubit», sună o vorbă ironică, plină de amărăciune.

«M'hot im Jiden imidim fant» = «Evreul e pretutindeni urât» sună o altă variantă a acestei vorbe, care nu face decât să constate un fapt trist, dar adevărat. E o ură moștenită care nu poate dispărea cu una cu două, o ură ce se explică prin firea imperfectă a omului, care are nevoie de urile sale, cum are nevoie de dragostile sale.

¹ În «Anuarul p. Israeliți», XI.

«Der Jid is wie a Spin in Oig» = «Evreul e ca paianjenul în ochi», adică în ochii lumii creștine, o constatare care e menită a explica ura nemotivată sau legendară împotriva evreilor. Paianjenul e o ființă prea puțin ofensivă pentru om și totuși foarte urită de evrei. E destul a spune că e singura ființă, care, după credința evreiască populară, e o «mițwa» (o faptă plăcută în ochii lui D-zeu) ca s-o ucizi. Copiii nevinovați caută să prindă paianjeni, pentru a-i omorî. Ura aceasta contra paianjenului e bazată pe legenda că la arderea Templului din Ierusalim paianjenii au adus foc în gură, pe când muștele au adus apă ca să stingă focul... Tot așa și evreii, învăluiți în legende, au ajuns un cal de bătaie în mijlocul celor mai multe popoare creștine.

Lipsa de temeii a urii se exprimă mai clar în vorba:

«M'hot-im Jiden a soi fant in a soi fant» = «Evreul e urât și așa și așa», adică oricum i-ar fi purtarea, cât de bună, cât de exemplară, oricâte dovezi de alipire ar lua, toate în zadar, căci ura e o călăuza oarbă.

«Wer si ken legt-im Jiden in der-Erd» = «Care poate îl bagă pe evreu în pământ» (îl face să sufere, să piară). Fiecare, în pornirea urei, își face o plăcere de a lovi în aproapele său, care se cheamă evreu și fiindcă evreul se vede prea des lovit și nedreptățit, crede că fiecare așteaptă numai o ocazie spre a lovi în el.

«A Jid hot genig ouszistehn» = «Evreul are destule de îndurat!».

În adevăr, multe îndură evreul în viață din cauza îngrădirilor legii și din cauza urii și disprețul suveran ce-i poartă populația creștină, începând din stratele de jos până la cele mai de sus și mai ales cele de sus.

Și deseale suferințe ce le îndură îl fac să exclame oșerit:

I. «Wus a Jid ken ousstehn» = «Ce poate îndura un evreu!».

II. Ale (kole) zures (kimen) of'n Jiden» = «Toate necazurile pe capul evreului».

III. «Zi ein mul hot a Jid a Sof!» = «Da numai odată o pățește evreul!».

IV. «Aldings of'n Jids Kop» = «Toate pe capul evreului!».

Și spre a caracteriza trista sa situație, inferioritatea lui socială și regimul nedreptățit sub care geme, înțelepciunea populară a găsit o formulă drastică, dar perfect justă pentru evreii din multe state europene și extra-europene: «A Jid is d' r-Erd mit-in Kop» = «Evreul e cu capul în pământ» (în vecinică umilință și suferință), ca vai de el umilit și înjosit.

«A Jid is klein in Wusso is grois» = «Evreul e mic și Vasile e mare!» - exclamă evreul îndurerat. Și când zice Vasile nu înțelege pe orice creștin.

Vasile reprezintă pre creștinul de rând, mojiç, tot așa cum prin: «A bade Ivan» = «Un bade Ioan» ne indică un om din popor, totdeauna un ignorant.

Interesantă e zicala: «A Puritz hot varloiren, a Goi hot gefinin, in zim Jid tschepit (leagăt) min sech» = «Un boier a pierdut, un ne-evreu a găsit și de evreu se leagă».

Aceasta e o oglindă fidelă a situației evreilor; toate se trântesc în capul său, toate se aruncă în sarcina sa, o cale comodă de a se năpusti pe om! Altminteri și românul zice: «Armeanul fură și jidanul plătește gloaba».

Un proverb evreo-rus sună: «Gott soll bahüten var jidischen Moich in var goischen Koich» = «D-zeu să păzească de mân: de ne-evreu și de cap de evreu» (J., III, p. 41); sub o altă formă, de apel, lasă să se vadă consecințele puterii superioare a creștinilor, ai căror mojiçi sar fără milă asupra evreilor: «Jiden B'nei Rachmunim seid uns mazzil vin die lewunim» = «Evrei, fii de milostivi, scăpați-ne de Ivani» (J. III, p. 14), se înțelege evreii în putere a o face, grație averii și influenței lor.

Și în durerea lui, evreul mai face spirit pe propria sa piele: «A Jiden git min nuch... mit a Strik» = «Evreului îi se face pe plac cu... ștreangul» - un joc de vorbe care însemnează că evreului îi se face o concesiune, una singură, de a i se pune ștreangul de gât.

*

Prigonitorii au diferite porecle: I. «S' a Humen» = «E un Haman»; la moravi: «Das is a Homen» = «Acesta-i un Haman», «Das Risches von Hömen» = «Răutatea lui Haman», «Das is a Waschti» = «E o Vaști» (prima femeie a lui Ahașveroș, tot așa fără inimă și cu ură contra evreilor, după legendă); «Das is a Tites» = «E-un Titus», «Der stammt noch von Amalek» = «Acesta își are obârșia de la Amalek», «Kann Jidde Blut trinken» = «Poate bea sânge de evreu» (T. No. 36, 38, 41, 35), «Jidischer Blitsauger» = «Sugător de sânge evreiesc», «Er saugt jidisch Blit» = «Suge sânge de evreu».

Când se aruncă o năpastă pe capul evreilor, moravii zic: «Homens Mesires» = «Trădarea lui Haman» (T. 38) și unui om rău i se urează: «Er sol huben Humens Mapule» = «Să aibe soarta lui Haman!».

Când evreul morav aude de suferințele coreligionarilor săi exclamă: «Davor sen mir Jehudim» = «De aceea suntem evrei» (ca să suferim).

Iar în țara românească se aude ca un cântec de jalnic: «Schwer a Jid zi san!» = «Greu să fi evreu!».

Cu toate acestea românii, ca și alte națiuni, vorbesc de binele ce-l a u evreii, de libertățile de care se bucură. Ia ascultați-i însă pe evrei, ia auziți însă ce zic ei (T. 1054): «Un wie frei... Vogel-frei!» = «Și cât de liberi... liberi ca pasărea», în care oricine poate da nepedepsit!

2. EVREII FAȚĂ CU NE-EVREII

Un contrast remarcabil prezintă proverbele în care se constată purtarea evreilor față cu ne-evreii.

I. «A Jid dartschepet keinim nischt» = «Evreul nu se leagă de nimeni».

II. «Der Jid fangt mit dem Goj an» = «(Cică) evreul se leagă de ne-evreu». (T. 373).

III. «Mit a Goi tur min nischt dartschepin» = «Nu trebuie să te legi de un ne-evreu» (căci o pățești) sau:

IV. «Er sicht sech mit a Goi» = «Își caută (de pricină) cu un ne-evreu» (las-că o pățește el!).

V. «Judio nu aharva turco» = «Evreul nu bate pe turc».

VI. «A Jid hot moire var san eigener Schan» = «Evreul se teme de propria sa umbră!».

VII. «A Jid hot moire far san Pelz!». Se teme de cojocul său.

VIII. «Wus min tiht ub a Jiden is varfalen» = «Ceea ce se face unui evreu rămâne bine făcut!».

Și de aceea el stă pasiv, el nu se amestecă la nimic, de aceea el nu provoacă, căci știe consecințele ce pot decurge în mijlocul unor oameni ce te văd cu ochi răi.

«A Jid lad aldings in stiln» = «Evreul supoartă toate în tăcere» - în tăcere, adesea de nevoie, dar pare totuși o rămășiță a indolenței și a fatalismului oriental, ceea ce-l abține de a para loviturile și a le suferi cu o resignare mută. O prudență elementară, însă, îl povățuiește a nu se opune cu forță și astă prudență i-a câștigat stigmatul de fricos... cu toate că evreul e departe de a fi ceea ce se înțelege prin fricos, adică laș. Această chestie, altminteri, am tratat-o pe larg în al meu: «Evreii în lit. pop. română» («Frica evreului», p. 34-43).

Proverbele înșirate mai sus după seria precedentă, nu mai au nevoie de un comentariu prea întins, ele vorbesc de sineși cu o voce puternică, ele spun mai mult ca foliantele mari; întocmai ca acele ființe mici dintr-un chihlimbar care reînviază în noi o lume ce a trăit și s-a agitat!

3. NOROCUL EVREULUI

I. «A Jid un a Pekl is nischt faran» = «Evreu fără belea nu se poate».

II. «Jeder Jid hot san Pekl» = «Fiece evreu își are belea sa».

Așa sună proverbul, iar o anecdotă glumeață îl completează în acest mod: Odată unul susținea că fiecare evreu are belea sa și altul îi spuse că nu-i așa. Spre a se convinge de adevăr, chemară pe primul evreu ce le veni înaintea și-l întrebară: «Ce-i cu belea ta?» - Care?. Întrebă omul. - «Vezi, îi zise celalt, are mai multe...»

«A jidisch Glik» = «Noroc de evreu», un noroc ciudat, specific, care se caracterizează prin un *noroc in nenorociri*. Un proverb mai lung, explicativ, sună:

«A jidisch Glik: A Glik wus er is gestorben im Rischchoidisch Nissen verspurt min ilun zi mischpiten; Er hot sich ousgebrochen a Füs, a Glik wus er hot nischt ousgebrochen beide; A Glik wus man Tatä is an-Uriman, verspurt-er Mas zi zulen», etc. = »Norocul evreului: Noroc că a murit în luna Nissan, scapă de judecata (cerească); Și-a rupt un picior... noroc că nu și-a rupt amândouă; Noroc că tata e sărac, că scapă de bir», etc.

Moravii zic: «E jüdischer Gam-su-letooewe» = «E un noroc evreiesc»... (T. 987).

Dar nu numai că norocul evreilor e ciudat, e șugubăț, ci și *bucuriile*: «Jidische Gedilis» = «Bucuriile evreiești», sunt sni-generis.

Un proverb sună:

«Wen hot a gite Schu? En er zieht sech. wen si zerbrecht sech ihm a Top, wen dis Wab geht-im zi Kind, in wen der Sihn werd Balmitzwe... Min winscht-ihm un: In a giter Schu» = «Când are evreul parte de ceas bun?... Când se mută, când i se strică o oală, când îi face nevasta și când fiul ajunge *Bar-mitzwa* (la majorat)... i se urează: Într-un ceas bun».

În fine, mai avem un alt proverb plin de ironie fină: «A Jid hot kein mulkin giten Donerstig» = «Evreul n-are niciodată parte de o joie bună...»

Acest proverb face aluzie la copii care, de mici, fac joile repetiție în «cheder» de le curg sudori și mânăncă bătăi; la gospodării, unde joile e muncă și zăpăceală în vederea pregătirilor de sâmbătă...

Până și «A jidische Ierische» = «O moștenire evreiască» e ceva semnificativ: nu e un moment de întremare, ci înseamnă o nouă eră de griji, plăți de datorii, întreținere de orfani, măritare de surori, susținerea unei mame bătrâne, etc., etc. Se mai zice: «A jidische Ierische is of gurnischt» = «Moștenirea evreiască e bună la nimic». Și moravii zic: «A jidische Ierusche» = «O moștenire evreiască» (T. 770) în același sens.

Un singur cuvânt bun, o singură vorbă mângăioasă nu ne întâmpină în zicalele din astă serie, căci prea tristă e realitatea pentru cea mai mare parte a acestui popor oropsit. El n-are parte de bine, de noroc, de veselie în plinul sens al cuvântului – doar că-și face din nevoie drag!

Invocațiunea evreului față de toate câte le suferă și pățește e: «Dios garde carne cușer» = «D-zeu să păzească carnea pură» (pe evreu).

Și singura-i speranță e: «Ki loo almon Iisroel» = «(Și scris e) Israel să nu văduvească» (T. 918), ca Israel să nu rămâie părăsit. În adevăr, abea dispare un om de bine, un om influent din mijlocul lor, gata a se sacrifica pentru binele general, că un altul îi ia locul.

4. AVEREA EVREULUI

În cercurile creștine domnește credința că evreii ar fi posedând comori; în genere, se ia buna-stare a câtorva duzini de favorizați ai soartei drept o stare de prosperare generală. Un evreu sărac... ia auzi frate! Evreu și sărac! E cum ai zice vară și frig; boală și deplină sănătate. O imposibilitate cu un cuvânt. Și când un creștin se convinge de starea adevărată a mai multor evrei, în cele mai multe cazuri acel creștin e convins că se află în fața unor excepții, iar regula e tot bogăția, de nu, cel puțin buna stare. Și toată lupta e dusă pe temeiul acestei credințe false, a unei bogății ce nu există.

Evreul, însă, care se cunoaște afirmă că: «As a Jid hot in as a Goi hot nischt, is noch nischt glach» = «Dacă un evreu are avere mare și un ne-evreu nu are, tot nu se potrivește» sau «As a Jid hot a sach (Geld) in a Goi hot gur nischt is noch nischt glach» = «Dacă un evreu are avere mare și un ne-evreu nimic, încă nu se potrivește», adică tot e mai de pizmui creștinul, căci acesta, liber în societate, în mișcărilor sale, poate oricând găsi un mijloc de existență, ba chiar a-și dobândi vază și influență; mai are și sensul pozitiv că un creștin cât de sărac, tot e mai bine situat, mai bine înzestrat ca un evreu care pare avut.

Din aceeași considerație, proverbul zice: «A Jid as er hot a sach Pares in a Goi as er hot a Bissel (Vëning) lebt er sech alz besser wie der Jid» = «Dacă evreul are bani mulți și ne-evreul puțin, tot își petrece mai bine ca evreul», «Si's besser an-urimer Goi wie a racher Jid» = «Mai bine ne-evreu sărac decât evreu bogat», căci acesta e totdeauna copleșit de griji.

Și regula indicat al acestor proverbe reiese clar din uz și din alăturarea cu alte proverbe din aceeași grupă și din aceeași categorie.

«As a Jid is schoin gur rach wus hot er den?» = «Evreul de-i chiar bogat, la adică ce posedă?».

În adevăr, averea evreului constă în genere din marfă de un preț variabil, legat de șanse care din zi în zi îl pot delăsa; din bani în număr pe care e silit a-i specula și fiind în mâna altora sunt totdeauna în primejdie, așa că e expus la mari pierderi. Că ici colo reușește câte un evreu, asta înseamnă lucru puțin; cei mai mulți negustori, bancheri, cămătari sfârșesc prin sărăcie și chiar mizerie; nu mai vorbim de speculanți, de antreprenori, de arendași ai căror capital e mai în rizic și care mai des se văd căzuți din înălțimi aparente.

«A Jid hot Makes in B'choires» = «Evreul are parte de (plăgile egiptene) buboiaie și moartea primogeniților», adică numai de nevoi și necazuri ca regulă generală și pentru excepțiile aparente soarta finală dovedește justețea acestei zicale.

«A Jid is of n Hessebet rach» = «Evreul e bogat pe Hessebet» (pe patul moale de Paști) – da, atunci, căci e rege, mare în închipuire, dar nu în realitate.

«A Jid bis er horiwit nischt hot-er nischt» = «Evreul până nu muncește nu are», «A Jid arbit (horiwit) of n Toid» = «Evreul muncește pentru moarte» (spre a-și petrece zilele până la moarte), încolo munca lui n-are nici un rost, n-are nici un spor... căci nu se alege cu nimic.

«A Jid is a Dales» = «Evreul e Nea sărăcilă», zice proverbul pe șleau, în teză generală. «A Jid a Dales» = «Un evreu sărac» se răspunde de întrebări de un evreu mai arătos.

Deprins în sărăcie, evreul crede că: «A Jiden past der Dales» = «Evreului îi șade bine sărăcia» sau «Dim Jiden past a soi der Dales wie a roite Rois zin-a Ferd» = «Evreului îi șade sărăcia, ca un trandafir roșu unui cal».

Aceasta e o variantă a unei vorbe talmudice¹ care a intrat în gura poporului și care nu se generaliza de nu corespundea unei stări speciale.

*

Evreul ce posedă avere se află în o situație puțin demnă de pizmuit: «Der Jid steht tumit in d'r-Erd mit san Vermeig'n» = «Evreul stă vecinic îngropat (prost) cu averea sa».

«As a Jid hot Geld hot der Riech vin is (davin) a Nuve» = «Dacă evreul are bani, dracu se bucură de ei», el e adică acela care trage folosul, în laba lui cad ei. Posesorul banilor abea își îngăduie o plăcere, dar diavolul dă mereu tribut, păgubi peste păgubi.

«E jidisch Aschires is wie a marciowy Schnee» = «Averea evreiască e ca zăpada de Marte» (J. III, p. 5) care se topește iute.

«A Jid mis sech barechnin wie a soi es geht im mit der Pare» = «Evreul trebuie să bage de seamă cum umblă cu paraua», căci el nu are afaceri solide; el nu are averi nemișcătoare în belșug, moștenite din tată în fiu; el nu trăiește din rente, din funcții, din pensii, ci din muncă, din afaceri și nefiind cumpătat e în pericol a-și zdruncina poziția. Dar de multe ori, cu toată cumpătarea nu e capabil a-și conserva averea și o jelește pe ruinele iluziilor sale prea des sfărâmate... Și totuși, el nu trebuie să treacă dincolo de acest principiu conducător, ca să nu-și poată imputa că viața-i dezordonată a cauzat zdruncinul său material. Și acest percept, așa just, așa la locul său, care altminteri începe a fi în multe uitat sau neglijat, a câștigat evreului epitetul de zgârcit.

Merită, însă, acest epitet batjocoritor? Desigur că nu. Căci evreul – și cel mai sărac – când dispune, nu-și face economie la hrană, îmbrăcăminte sau căutarea sănătății, ci economia lui începe de la distracții și lux.

E cumpătat – întru cât e – căci așa o cere condiția sa socială, poziția sa nesigură. Abeam zguduie puțin poziția sa și sărăcia îi bate la ușă:

«A Jid dekt zii dim Dales» = «Evreul acoperă sărăcia» (o ascunde pe cât poate), cu toate aceste: «Bam Jiden seht sech un der Dales (seht sech arous der Dales)» = «La evreu se vede (se trădează) sărăcia», căci începe imediat greua luptă pentru existență ce-l doboară. că-l face a fi vecinic îngrijorat și umil.

Când evreul vorbește de un bogat, creștin sau evreu, urează: «Of ale jidische Kinder gesugt geworin» = «Fie zis de toți copiii lui Israel», «So soll's kol Israel gehen» = «Așa să meargă la întregul Israel» (T. 602), cum se vede o năzuință patriotică, dar numai o năzuință, căci acolo unde buna stare e generală, o urare de atare natură ar fi de prisos.

În fine, avem vorbe caracteristice: «Der Jid mis san zifrieden mit san Bissale wie an-Anderer mit a Sach» = «Evreul trebuie să se mulțumească cu puținul ce-l are, ca altul cu mult».

Alt minteri, cine are ochi să vadă și urechi să audă și nu știe de sărăcia grozavă ce domnește în cel puțin 70 la sută din populația evreilor în România, Galiția, Polonia, Rusia, Maroc, etc., adică în cel puțin 50 la sută din întreaga populație evreiască din univers?

În rezumat: Soarta evreului e din cele mai jalnice, din cauza poziției sale sociale și politice; din cauza lipsei sale de avere și de ocupații solide. E sărac, dar nu e zgârcit; e nenorocit și nu de atacat pentru o suprație imaginară prin o bogăție ce nu posedă.

¹ Iată cum sună pasajul în «Chagigah» 9 b, Ialkut Bechuk 670: «Sărăcia șade bine evreilor ca frâul roșu pe capul unui cal alb». Dar *Raba* observă: «Sărăcia șade bine *fetei* lui Iacob (neamul lui Israel) ca frâul (roza) pe capul unui cal alb». În altă parte: «ca ornamentele roșii pe gâtul unui cal alb».

Evreilor li se atribuie o mare putere ocultă din două considerații diferite: Una se poate rezuma în averea – ce știm că n-o au – și al doilea în spiritul de solidaritate, care va fi obiectul unui capital special.

Acea influență legată cu o mărire personală, n-o găsim confirmată în literatura-i populară: «A Jid is Balbus ba sech in d`r-Heim» = «Evreul e stăpân la el acasă», tot așa cum zice «Jeder Hind is grois of san Mist» = «Tot câinele e mare pe gunoiul său».

Dacă vr-un evreu îl face pe marele, își dă aere, în loc de a fi simplu și modest, chiar când e mare, poporul observă cu finețea ce-i e proprie: «A Jid meg take san grois» = «Evreul are pe ce fi mare!»

«Wen hot der Jid Chutzpe? Wen er kaan Geld hot» = «Când e îndrăzneț evreul? Când n-are bani (e sărac)».

Când e vorba de puterea unui evreu influent sau a unui laudăros că poate ceva, evreul în scepticismul său, în fața rezultatelor ce-i e dat să vadă, zice clătînând din cap: «Wus a Jid ken schoin gur!» = «Și la adică ce poate evreul, de poate!»...

Ca explicație la aceasta poate servi zicala: «Ken den der Jid ousfirin wus er wil?» = «Poate parcă evreul să izbândească ce voiește?»

Și fiindcă evreul nu poate decât rar izbândi pe deplin ceea ce dorește, ceea ce i-ar fi necesar să izbândească, cu toată dreptatea cauzei sale – mult cântata-i influență se reduce la proporții mai mult ca modeste. «Der Jid mis zifrieden san mit dem Bissel wus-er ken» = «Evreul trebuie să se mulțumească cu puținul ce poate».

Dacă ici-colo sunt în adevăr evrei cu vază și influență, lasă că nu toți aceia o uzează sau o pot uza în beneficiul fraților lor – dar câțiva nu înseamnă mulți, nu înseamnă lucru mare, nu dau dreptul a se vorbi de o putere formidabilă a unui neam întreg...

Evreul lipsit de influență și autoritate în lumea mare, ar voi să se bucure cel puțin de onoare și autoritate în sânul comunității.

Un proverb indică această goană după onoare și influență în sânul comunității prin: «Jeder Jid wil huben Misrach in san Schülechin» = «Fiece evreu voiește să aibă *Mizrach* (un loc în rând cu altarul, loc de frunte în sinagogă) în bisericuța sa», în care se închină.

Iată o dorință foarte modestă, s-ar zice, dar această râvnă de mărire e foarte dăunătoare intereselor comunității, deși foarte explicabilă prin lipsa altor satisfacții sufletești.

IV.

OCUPAȚIILE EVREULUI

1. MUNCA ȘI CAPACITATEA EVREULUI

I. «A Jid toig sech ous» = «Evreul se pricepe (e vrednic)».

II. «A Jid darf sech nischt lernin» = «Evreul n-are nevoie să învețe»...

III. «A Jid west wie er stelt a Füs (wie er tret)» = «Evreul știe unde pune piciorul» (cum calcă).

IV. «A Jid west wus er hot zi tih» = «Evreul știe ce-i rămâne de făcut».

Ită vorbe care denotă o siguranță de maestru, de om experimentat. Veacurile care au curs negre pe capul evreului, l-au călit la suferință și făcut deștept și cu aplicațiune la lucru. Nevoile zilnice l-au format pentru întreprinderi, pentru branșele comerciale și industriale, și îi au însușit o dexteritate care se transmite din generație în generație.

Și secretul acestei dexterități?

«A Jid is nischt kin Schlimisalnuk» = «Evreul nu-i neglijent (nu-i leneș)», dimpotrivă el e cu ochiul atent, cu mintea preocupată și dedicat carierei sale cu trup și suflet; neglijența sau lenea n-o cunoaște – în mare vorbit – și acesta e misterul capacității sale, căci fiind atent nu-i cu puțință să nu înveți, să nu-ți agerești mintea.

Dar evreul nu numai că nu e leneș, nu numai că în genere nu cunoaște neglijența, dar: «A Jid is gewoint (hot lieb) zi horiwin» = «Evreul e deprins (îi place) să muncească».

Da, ceea ce prejudecata nu va admite niciodată, ceea ce legenda o atribuie mai mult evreului, că fuge de muncă, nu numai că e departe de adevăr, ci e chiar negarea adevărului.

Când evreul proclamă că-i place, că-i deprins să muncească nu proclamă decât un adevăr. Însă pentru mulți numai munca câmpului e muncă, pe când în realitate muncă e orice îți încordă mintea, ca și tot ce-ți pune brațul în mișcare. Rar o muncă intelectuală la care brațul e de prisos; rar însă acolo unde brațul e totul, inteligența să aibă importanță. E știut azi că creierul nu lucrează fără forța vitală; că munca lui obosește tot atât, de nu mai mult ca munca brațelor. Apoi evreul e, oare, numai comerciant, numai industriaș, numai antreprenor?... Și așa de ar fi cazul, nu trebuie să uităm că munca lui nu e reprezentată numai prin inteligența în mișcare, ci și prin emoțiunile la care e continuu expus.

Dar e știut că evreul exercită și meserii pe o scară întinsă, meserii fine la care mintea e legată de braț și brațul de minte; meserii grele și greoaie, cum și profesiuni ordinare și doborâtoare ca hamalăcul, căratul, etc. Sunt aceste o dovadă că evreul fuge de muncă, că evreul nu muncește?

«Der Jid is nebech ubgemitschit (ubgehoriwit)» = «Evreul, sărmanul, e stors (de muncă)» e o zicală că se repetă foarte des, o zicală care constată o stare fizică ce nu poate fi tăgăduită. Omul istovit de muncă cade sub observația oricui are ochi să vadă – decât nu e orb mai rău ca acel ce nu voește să vadă. Nu rar ne întâmpină evrei îmbătrâniți de tineri; gârbovi și sensibili, de parcă ar fi numai nervi, atunci când ar trebui să fie încă plini de vigoare.

«S`a zerbrochener Jid» = «E un evreu doborât (zdrobit)», designă pe un coreligionar bolnav, prăpădit, istovit nu din excese, nu din boli, nu din o lovire a soartei, ci care poartă urmele unei munci excesive, unei prea mari încordări a forțelor sale.

Și spre a se pricepe mai bine că evreul nu-și petrece timpul cu nimicuri, cu jocul și cu vorbe ușoare, el accentuează: «Wus hot (wot) der Jid getihn un dem Stikl Schabes?» = «Ce se ar face evreul fără bucățica aia de sâmbătă?»

Nu spune aceasta îndeajuns? Căci cine nu muncește din greu, nu râvnește atâta după puțină odihnă, nu apreciază atâta odihna ce i se oferă. Și sâmbăta nu-i zi de distracție, ci de odihnă și evlavie.

Se găesc negreșit și evrei neapți și dedați lenei; pentru aceștia, evreul are o vorbă aspră, drastică: «A Jid a Parech» = «Evreu chelbos» (cu chelba în cap), adică incapabil a se prezenta în lume, între oameni; «A varstinkiner Jid» = «Evreu puturos», leneș, ce inspiră desgust.

Și pe când proverbele universale dau același epitet evreului și-l denotă chiar cu miros rău, evreul singur nu se sfiește să înfligă astă insultă consăngeanului său datat la «dolce farmiente» sau nu îndestul de activ.

Ar fi posibil să-ți califici astfel un consăngean, dacă n-ar forma o excepție?...

2. SPIRITUL DE ÎNTREPRINDERE

I. «A Jid nemt sech inter zi Alemin» = «Evreul se apucă de toate» (întreprinde orice).

II. «A Jid warft sech zi Alemin» = «Evreul se hazardează la toate» (întreprinderile).

III. «A Jid git Milech vin die Bristn in git segen a Kind» = «Evreul dă lapte din țâțe și alăptează un copil»... adică e vrednic, face pe dracu în patru.

IV. «A Jid is of Alemin a Balaskin» = «Evreul e amator de toate».

Iată vorbe mari, dar perfect adevărate și singurele care explică cum de evreul nu pierde după atâtea hărțueli și dușmăanii, după atâtea piedici ce-i se opun la fiecde pas. E volubilitatea lui, e capacitatea lui de a face salturi, de a trece repede de la o ocupație la alta.

Se-nțelege, dacă aceasta e o calitate când nevoia te mână pe dinapoi, devine însă un procedeu regretabil și reprobabil când e luat ca normă. De aci vorba ironică:

«A Jid meint er mis aldings kenin (Aldings varstehn)» = «Evreul crede că trebuie să le priceapă toate», căci, bineînțeles, omul cu viața și experiența-i limitată nu poate cuprinde și înțelege deodată.

Nemiloasa satiră urmărește pe acei care se cred atotștiutori pentru că sunt evrei: «A Jid koift sech a Kaften werd er a Mewin of Tüch» = «Un evreu își cumpără un caftan, se face cunosător de stofă».

În schimb, însă, destoinicia e confirmată în teză generală prin: «Dus ker nischt zin-a Goi, dus ker zin-a Jid» = «Astă (treabă) nu privește pe un ne-evreu, ci pe un evreu» sau mai scurt: «Dus ker zin-a Jid» = «Asta privește pe un evreu», adică destoinicia, experiența și zelul unui om încercat în afaceri, cum e evreul.

*

Una din calitățile esențiale ale unui om capabil în afaceri e că-i prevăzător, e că nu merge orbește înaintea. Această calitate o confirmă proverbele: I. «Nar ub a Jid (as die kenst)» = «Păcălește pe evreu (dacă poți)». II. «A Jid lost sech nischt narin» = «Evreul nu se lasă a fi păcălit».

Ca chestie de tactică, evreul se preface naiv, neînțelegător, pentru a simți mai bine intenția aceluia cu care e în relație: «A Jid lost sech ubnarin» = «Evreul se lasă a fi păcălit», II. «A Jid lost sech anredin» = «Evreul se lasă a fi convins», adică se face a primi argumentele persoanei interesate, ceea ce aparține unei strategii inteligente.

Românii, ca și alte popoare, au fost în trecut mai mult în contact de afaceri cu evreii și prea puțin sau mai deloc în contact intelectual, în relații familiare sau de prietenie, de aci lesne de înțeles cum tactica lor comercială a putut da naștere la ideea eronată că evreul ar fi *naiv*, deși nu-i pot tăgădui deșteptăciunea și iscusința (vezi despre «Inteligența evreului» în al meu: «Evreul în lit. pop. roin.», p. 45-6).

Afară de tactica comercială a evreului, credem că și *curiozitatea* sa va fi contribuit la formarea părerii eronate că e naiv, căci aceasta îl face a adresa întrebări peste întrebări din care multe trebuie să pară neserioase și dictate de lipsa unei inteligențe reflexive.

O altă zicală va explica și mai bine ceea ce pretinsa naivitate a evreului: «Ba a Jiden poilt min Aldings (ken min aldings poilen)» = «La evreu poți obține toate (orice)», căci el face pe plac, spre a nu-și înstrăina simpatiile și a putea mai lesne ajunge la un rezultat practic».

Atâta a putut învăța evreul în cursul veacurilor, că contrazicerile sunt o piedică serioasă și mai ușor îl câștigi și-l convertești pe om, când te arăți convins de părerile sale, înțeles cu dorințele sale. «Zin-a Jid mis min sech oustoigen» = «Față de un evreu trebuie să fi vrednic», căci evreul nu cade așa lesne în cursă, nu se dă așa lesne bătut.

«Mit a Jiden is nischt zi handlin» = «Cu evreul nu-i de negociat». Și cauza? («A Jid hot lieb a sach zi handlin (zi redin)») = «Evreului îi place să negocieze (sau să se ciorovăiască) mult». «Mit a Jid ken min nischt ouskimin») = «Cu evreu n-o scoți la capăt (cu târguiala)».

Aceste vorbe, însă, privesc mai mult negocierile între evrei. Când unul e subtil ca și celălalt, se înțelege că-i greu de a o scoate la capăt după dorință. O vorbă glumeață sună: «Mit a Jid is nor (git) Kigl zi essen (ji dusersol nischt chapen)» = «Cu evreu (e bine) să mănânci numai guglă (dar cu condiție să nu-ți ia înainte)».

Și ca corolar avem vorbele: «Vin a Jid ken min nischt rach weren» (sau: werd min nischt rach). «De la evreu nu te poți procopsi» (sau nu fac avere) sau: «Wus min ken schoin gur rach werin vin a Jid» = «Și la adică ce bogăție să faci de la evreu!» când el singur e cunoscător și om cu avere limitată. Afară de aceasta, evreii ca oameni de afaceri își stau în cale ca concurenți, pe când creștinii – în anumite țări mai ales – nefiind negustori și oameni de afaceri, trebuie să se adreseze pentru toate la evrei și ei au deci prilej a câștiga mai mult de la dânșii.

Spiritul de concurență ce domină între evrei se indică în Moravia prin vorba: «Stosst Itzikche rüber, stosst Schmueleche nüber» (T. 1020), adică cu cât Isac dă mai mult, cu atâta Șmul dă și mai mult.

Dorința cea mare a evreilor de a face afaceri, proverbul o exprimă în mod plastic: «A jidische Kischke» = «Stomah evreiesc», în care încap multe, în care multe mai ales ar vrea să vâre.

«A jidische Kische ken min nischt unstopen» = «Un stomah evreiesc nu se poate îndopa».

Tot cu privire la nesașiul, la zelul său pentru afaceri avem vorba: «Waas a Jiden a Finger wil er die gonze Hand» = «Arată evreului un deget, că cere toată mâna» - e destul adică să-i indici ceva, să-i oferi ceva că nu mai are astâmpăr și cu mintea lui scornonește mai departe, mai adânc, spre a avea mai mult, spre a dobândi tot ce-i cu putință. Un proverb identic în privința nesașiului îl avem pentru ne-evreu: «As min git a Goi a Finger wil er die gonze Hand» = «Dacă dai unui ne-evreu un deget, el îți cere toată mâna». Deși evreul *pare nesățios*, cu toate acestea el nu trece de anume limite:

«A Jid sücht nischt Jenem imzibrengin, a Jid sücht puscht san Toiwe (Parnusse)» = «Evreul nu caută răul (nenorocirea) altuia, ci numai binele său (sau: numai traiul zilnic)».

În privința negocierilor, evreul morav observă: «Mer kann dem Jid nit meher thun, men get'm was er fordert» = «Nu poți face evreului un rău mai mare decât să-i dai cât cere» (T. 903), căci își închipuie că ar fi putut lua și mai mult. O anecdotă care circulă între evreii din țară sună: Într-un rând intră un mușteriu în prăvălia unui evreu în ajunul sâmbetei mușteriu fiind galant îi dete cât îi ceru. De necaz, negustorul n-a mai putut să mănânce și să se odihniască toată ziua sâmbătei... Ar fi putut cere un preț mare și n-a cerut!

Altă anecdotă sună că un creștin se duse odată la un negustor evreu, în ajunul sâmbetei, cu gând de a-i strica liniștea sufletească, tocmai când evreul ține mai mult la ea. În acest scop, cât îi ceru pe marfă îi dete imediat. Păcăleala reuși pe deplin... Evreul avu o sâmbătă foarte rea.

Se înțelege, aceste sunt anecdote, dar de fapt un mic regret nu poate lipsi în atare caz și observatorul spiritual a știut săi găsească nota tragi-comică. Tot evreul morav afirmă faptul că:

«Der Jid (und der Bauer) mus handele» = «Evreul (și țăranul) trebuie să stea la tocmeală». (T. 903).

Cu privire la aceste tocmeli, evreul spaniol spune: «Judio non piede» = «Evreul nu pierde».

*

Pe temeiul situației existente, poporul zice: «Der Goi ken un im Jid nischt san» = «Ne-evreul nu poate fi fără evreu»; în orice afacere el trebuie să recurgă la capacitatea, experiența, zelul, hărnicia și dorința lui de lucru. Dar de ar fi numai atât! În ardoarea sa pentru lucru, evreul scornește fel de fel de combinații și stăruie pentru realizarea lor, așa că dă prilej de muncă și câștig la creștini și evrei și scapă pe unii și alții de situații precare; de aci și convingerea evreului că concetățenii săi ne-evrei nu pot fără de dânsul. convingere ce o regăsim la multe popoare europene. (Vezi: Ocupațiile evreului, în al meu: «Evreii în lit. pop. rom»). De fapt, evreul e un element important în mișcarea economică a unei țări, un element spornic social; un ferment, o forță motrice, care, utilizată, nu poate aduce decât faloase unei țări.

V. SOLIDARITATEA EVREIASCĂ

I. ÎN TEORIE

I. «Kol Isruel Acheim» = «Toți evreii sunt frați».

II. «Ale Jiden senin eins» = «Toți evreii sunt una» (de un sânge).

III. «Ale Jiden keirin sech un» = «Toți evreii se rudesc».

Aceste denotă un fapt, cel puțin așa precum se prezintă lucrurile la origine și prin fuziunea elementelor noi intrate în judaism în diverse epoci, care, prin încuscriri continue și-au pierdut urna și au provocat din nou o înrudire, o înfrățire a tuturor elementelor ce compun judaismul.

«Ein Jid zim Ondern» = «Un evreu trage la celaltu».

Aceasta e o concluzie logică a înrudirii. Și nu sunt numai așa evreii, ci orice popor. Și de mirare nu-i aceasta, ci ar fi contrariul. Totuși sunt evrei pe care masa îi consideră pierduți pentru judaism și când, la ocazie, se manifestă cu sentimente evreiești, atunci exclamă: I. A Jid is alz (fort) a Jid» = «Evreul tot evreu», II. «A Jid blabt alz a Jid» = «Evreul tot evreu rămâne», III. «Dus Pintale Jid blabt alzin Harz» = «Scânteia de evreu tot rămâne în inimă», IV. «Er hot in sech a jidische Uder» = «Are în sine o vână de evreu».

Această zicală din urmă se aplică și botezaților și creștinilor care se arată cu interes și bunăvoință pentru evrei.

Sentimentul solidarității – în teorie – face pe evreu să exclare:

I. «Got sol ale Jiden helfen, in mir oich» = «D-zeu să ajute pe toți evreii, asemenea și mie».

II. «Got sol gebin ale Jiden in mir oich» = «D-zeu să dea (belșug) la toți evreii, asemenea și mie».

2. PRACTICĂ

Dacă teoria ni se pare frumoasă, deși n-are nimic exagerat în ea, - și e de remarcat că poporul nu și-a însușit vorba talmudistului: «Evreii sunt solidari» - apoi practica e cu totul

diferită, ne arată pe evreu uitându-și sângele, când interesele sale sunt în joc, tocmai cum se petrece la toată lumea, în sânul tuturor popoarelor.

I. «A Jid meint min is ihm a Chiev (oder schuldig a Toiwe zi tihn)» = «Evreul crede că îi ești obligat (că ești dator a-l îndatora)», iată o vorbă care înlătură toată ideia solidarității frățești. Dar mai departe:

II. «Ein Jid vergint nischt dim Ondern» = «Un evreu pizmuește pe celălalt».

III. «Ein Jid lost nischt zu dim Ondern» = «Un evreu nu îngăduie celuilalt (să câștige, să facă afaceri)».

IV. «Ein Jid nemt arous dem Ondern die Oigen (far a stikl Broid)» = «Un evreu scoate ochii celuilalt pentru o bucățică de pâine (o afacere)».

V. «A Jid sol kenin dem Ondern arousnemin die Oigen hot er-is awode getihn» = «Un evreu de ar putea scoate ochii celuilalt desigur că ar face-o».

În mod ironic se zice de un evreu cu fapta și intenția rea: «S`a Mitzwe a Jid a Toiwe zi tihn» = «E fapt plăcut lui D-zeu să faci bine unui evreu», de aceea își fac unul altuia rău, servicii reprobabile.

Pe același ton și cu aceeași intenție moralizatoare se zice:

I. «S`a Mitzwe a Jid in d`r-Erd (aran) zi legin» = «E fapt plăcut lui D-zeu de a băga pe evreu în pământ».

II. «S`a Mitzwe a Jid zi bagrubin» = «E act plăcut lui D-zeu să îngropi un evreu», adică să lovești în interesele sale, în onoarea sa, să-l omori moralmente și materialmente.

III. «S`a Mitzwe a Jid schlecht zi tihn» = «E fapt plăcut lui D-zeu să faci rău unui evreu»...

Și în ton serios și direct evreul constată același lucru:

«Die Jiden essen sech Eins is Ondere of» = «Evreii se mănâncă între ei», adică își sapă singur existența, poziția, etc.

«Wer bagrubt sech mehr wie der Jid allein?» = «Cine îl îngroapă pe evreu mai mult ca el însuși?» (adică cine îi cauzează mai mult rău ca el însuși?) Și aceasta, bineînțeles, prin pizmă, lipsă de încredere reciprocă, lipsă de înțelegere și unire.

Și evreii ruși, care sufăr din cauza aceasta mai rău încă ca ceilalți, au o vorbă în disperare: «Wus min sugt of a Jid is noch wenig» = «Câte se spun pe seama unui evreu e încă puțin».

Și la noi această vorbă se aplică în mod mai logic: «Wus min tiht im Jid is noch nischt genig (is als züwenig)» = «Câte se fac evreului încă nu-i deajuns (e prea puțin)», căci el nu învață minte, el tot trăiește în desbinare și în neîngăduire, în loc de a trăi în armonie frățească, care lui e mai necesară ca oricui.

«Jidischer Blitsfresser» (Blitsauger) = «Mâncător (sau sugător) de sânge evreiesc», e o vorbă ce se aplică unui evreu care se poartă rău către alt evreu sau îl fură sau îl stoarce în afaceri.

O altă vorbă sună: «Si`s du genig jidische Blitfresers» = «Sunt destui mâncători de sânge evreiesc», adică de acei care apucă pe nedrept din munca evreului, care îi storc, care îl fac zile fripte! Și astă vorbă se aplică cu privire la evrei ca și la creștini.

Iată la ce se reduce mult cântata solidaritate evreiască, pentru care evreii se văd zilnic atacați și pe baza căreia sunt înfățișați ca pericol pentru popoarele creștine, în mijlocul cărora viețuiesc.

Dar ce mirare! De departe toate lucrurile iau un alt aspect: Cele mari arată mici și cele mici... mari!

Evreii a u o observație luată de pe natură, care sună: «As min stecht a Chaser kwischin ale» = «Dacă înjunghii un porc țipă toți». Și astă vorbă o aplică la mâncătorii cărnii de porc, de

câte ori unul din ei e în ciorovăială cu un evreu. Se știe că în așa caz mulți vin de-î iau parte de parcă ar fi fost și ei atinși. *Evreul înțelege prin aceasta că creștinii se simt solidari între dânsii și el e convins de aceasta ca și creștinul de solidaritatea evreiască.*

O altă vorbă sună: «Vor a Gertur minkin Goi in Tatän aran schelten» = «Față cu un străin (convertit la judaism) nu e permis să înjuri de tată (să batjocorești) pe un ne-evreu», căci sângele îi se revoltă la atacul unui fost coreligionar, căci «sângele nu se desminte»...

Suprafață seducătoare de o parte și de alta.

Solidaritatea umană, cum și solidaritatea în cercul restrâns al unui popor sau religii comune, e încă un vis foarte departe de adevăr și realitate.

VI CARACTERISTICA EVREULUI

1. E PUR SIMUOVE...

Se atribuie evreului că nu-și schimbă firea, felul său de a fi. Adevărul e că și evreul are unele particularități care îl fac să fie recunoscut ca atare, dar așa zisele particularități ale rasei care s-ar perpetua în ciuda veacurilor, așa zisul *caracter permanent* e ceva imaginar. Sunt caracteristice care azi pot fi adevărate și mâine nu.

În ce privește înfățișarea, se zice: «A Jid derkent min of a Mal» = «Pe evreu îl recunoști de o poștă», vorbă care nu spune nimic și totuși spune ceva. E în adevăr un ce propriu în expresia figurii fiecărui neam – generalmente luat – care îl trădează de consângean și aceasta grație împreunei viețuiri.

O determinare a caracteristicii evreiești, e: «Er hot a jidisch Punim» = «Are obraz de evreu», dar însuși proverbul, prin forma sa, indică că nu toți evreii au trăsăturile feței la fel, ci că există *oarecum* un criteriu după care se poate judeca dacă cutare sau cutare e evreu. În adevăr, evreii, mai mult ca orice alt popor, nu au un tip anume, un singur tip, *ci mai multe tipuri*, asemănătoare popoarelor în mijlocul cărora s-au format și dezvoltat. Acest fapt îl recunosc toți observatorii evrei și creștini. *Renan*, în al său «Le Judaisme comme race et comme religion» (Paris 1883, p. 25) spune:

«Mon opinion est qu'il n'y a pas un *tip juif*, mais qu'il a *des types juifs*... Eh bien, le résultat de mon expérience est qu'il n'y a pas un *type juif* unique, mais qu'il y en a plusieurs, lesquels sont *absolument irréductibles les uns aux autres*».

Prejudecata, însă, atribuie evreului un tip comun, spre a deduce de acolo un caracter comun și e interesant a observa chipul în care evreofobia îl reprezintă pe evreu cu un nas mare, încovoiat, care e propriu unei părți din evrei, dar care e tot ce poate fi mai puțin ca un tip semitic sau un tip general evreiesc.

După *Maiorul Himmel*, ar fi între evreii bucovineni două tipuri fundamentale deosebite, unul cu craniul dolichcefal și celalt cu craniul brachicefal, primul cu fața îngustă, lungă, cu nas mare, buze subțiri, celalt cu fața lată, nas scund, mic și buze groase. *Maiorul Himmel* mai accentuează faptul că evreii care trăiesc la țară și mai ales la munți și care iau parte în mod mai mult sau mai puțin regulat la munca câmpului sau acei ce se ocupă cu cărăușitul sunt mai osoși, mai musculoși și mai tari ca evreii locuitori ai șesurilor și în sânul comunităților, îngrămădiți

laolaltă. «Chiar în fizionomie, zice Maiorul Himmel, *se apropie acești evrei de tipul poporului* cu care locuiesc împreună»¹.

Evreii socotesc frumusețea și finețea trăsăturilor drept caracteristice ale tipului evreiesc. De un tânăr sau tânără se zice: I. «S'a schein jidisch Kind» = «E un frumos copil de evreu», II. «S'a fan jidisch Kind» = «E un copil de evreu delicat».

În afară de obraz, de trăsăturile feței, mai e temperamentul, aerul ce-și ia omul, ce-l trădează de multe ori că aparține cutărui sau cutărui popor sau cutărei și cutărei branșe.

Evreii, spre a desemna pe un consăngean cu apucături speciale mediului evreiesc în care a trăit și din care n-a ieșit, zic: «Der Kigl ligt-ihm of der spitz Nus» = «Gugla îi șade pe vârful nasului» sau «Der Kigl ligt ihm zerspret of n Punim» = «Gugla e împrăștiată pe fața sa». Dar cum cei ieșiți din «ghetto», din cercul strămt al evreilor, nu mai sunt adoratori ai «guglei», tot așa semnele caracteristice ale cercului lor strămt nu se mai văd, dispar încetul cu încetul.

O altă particularitate a evreului e graiul. Ca orice popor, el are modul său de pronunțare ce-l conservă, școala și contactul zilnic mai intim îl alterează, până îl fac să dispară. «Der Jid mus singen» = «Evreul trebuie să cânte» (T. 1020) era adevărat pentru generațiile trecute și e adevărat încă pentru cei noi imigrați din Galiția și Rusia sau pentru cei crescuți în casă cu obiceiuri strămoșești, în care prima instrucție e cea ebraică, după sistemul vechiu, cu clătinatul și târăgănirea voci... Aceasta nu-i o tradiție palestiniană, nu-i defectul sau felul de a vorbi și recita al Orientului, ci un obicei contractat în inima Europei, în mijlocul triburilor germane, de unde evreii și-au apropiat tonul și limba ce le e proprie.

*

În afară de caracteristicile externe, sunt cele *interne* care, desigur, prezintă un interes mai mare.

«A Jid blabt a Jid» = «Evreul evreu rămâne», sună o vorbă cu privire la apucăturile și sentimentele sale.

Perpetuitatea caracterului evreiesc: a felului de a fi, simți și gândi al evreului este și nu poate fi decât o himeră. Mediul are o influență hotărâtoare. Cu sau fără voie el schimbă pe om, de nu în prima generație, cel puțin în a doua sau în cele ce succed.

Evreul nu are numai părerea eronată că: «Evreul evreu rămâne», ci crede că și popoarele în mijlocul cărora trăiește se perpetuă în felul lor de a fi. «A Goi blabt a Goi» = «Un ne-evreu ne-evreu rămâne», adică nu se schimbă, nu-și desminte caracterul și apucăturile în nici o împrejurare, oricât ar curge timpul, oricât și-ar schimba locul și mediul... El vecinic tinde înapoi: «A goischer Kop ziht zirik» = «Cap de ne-evreu trage înapoi», se zice de un evreu botezat, despre care totdeauna se presupune ce și-ar trage obârșia de la un ne-evreu (creștin, mahometan, sau ce a fi); se zice și de un creștin trecut la judaism că el ar trage înapoi la teapa lui, că instinctiv tot la ai săi se gândește, tot la vechea-i credință îi e capul. Mai înseamnă că un așa om trebuie să cadă în păcate, nu poate fi bun evreu. cum cred și românii și celelalte popoare despre botezații evrei.

Cu privire la evreul botezat poporul zice:

I. «Er sucht sech... wie der Meschimid die Iarnike» = «Își caută... ca botezatul iarmunca».

II. «Tap dir die Iarnike» = «P: p: iți iarmunca» (adă-ți aminte).

¹ «Populațiunea Bucovinei», studiu antropologic de Enric Himmel, în Buletinul Soc. Geografice Române, 1890, XI, 1, p. 42-45.

Aceste zicale vor să indice greutatea cu care cineva se leapădă de obiceiurile contractate. Anecdota deslușește că un habotnic botezat, de câte ori își scotea căciula se pipăia de a rămas cu iarmunca în cap, pe care el, ca botezat, n-o mai purta. O altă anecdotă ne spune de un «Ludwak» (evreu lituan) că s-a dus la popă să-l boteze și reîntors acasă a reluat cărțile religioase israelite, spre a-și urma firul întrerupt. Aceste nu însămnă că botezul, adică intrarea într-un nou cerc, un nou mediu nu poate schimba pe evreu în particularitățile sale și că el în toate va continua să fie ce a fost, ci constată numai faptul, că *omul* (indiferent de sânge și religie) nu-și poate uita trecutul cu ușurință și că nu cât ai bate în palme se poate lepăda de obiceiurile ce a contractat în casa părintească.

Să ne amintim de: «Scânteia evreiască» ce evreul se mulțumește a o constata la unii evrei cu oarecare surprindere și mulțumire, spre a înțelege că el singur nu crede în caracterul său permanent.

Altminteri, evreul singur constată diferențe între evreu și evreu. El are caracteristice speciale pentru fiecare categorie de evrei, pentru evreii din fiecare țară.

Interesant e că defectele și calitățile ce evreii le atribuie diferitelor popoare, le anină și de evreii care trăiesc în mijlocul lor. Așa, neamțul e socotit de prost și evreul neamț e socotit la fel; evreul morav zice chiar de evreul german: «Askenes wird fehle» = «Askenazul (evreul german) nu se desminte» (T. 698); rusul creștin e privit ca porcos, aceeași poreclă se dă și evreului rus. Apoi sînt:

I. «A kesrischer Jid» = «Evreu împărătesc» (flegmatic, nepăsător).

II. «S'a priezischer Jid» = «Evreu boeresc» (mândru, protejat, nu te atinge de el).

III. «A roiter Jid» = «Evreu roș (iute)». Și se explică că: «Zi'n a roitin Jid darf min huben a roitin Jid» = «Pentru un evreu roșu e de trebuință un evreu roșu» (adică unul la fel).

Seria de caracterizări a evreilor din fiecare țară, implicând și populația stăpânitoare a acelor țări, aparține unui alt studiu.

Asemenea vom remarca că mai fiecare oraș din țară își are caracteristica sa pentru evrei, din care unele corespund caracteristicelor băștinașe românești, de ex. «Bacauer Schkutzin» = «Băcăoani îndrăzneți» (sau și obraznici), pe care românii îi consideră ca oameni de pricină. De unul ce a pățit-o, românul zice că: «Și-a găsit Bacăul».

Când evreul diferă din țară în țară, din oraș în oraș, cum voiți să găsiți o caracteristică *unică* a evreului, cum voiți ca în timp și spațiu să fie totdeauna același?

«Caracterul permanent»... o legendă ca toate!

2. UBICUITATEA

E fapt cunoscut că evreii se află împrăștiați peste întregul glob. Acest fapt îl constată poporul în o formă poetică: «Der Jid is ziseet, in zispreet of der gonzer Welt» = «Evreul e semănat și împrăștiat peste toată lumea».

Și în o formă ironică: «Wie min warft a Stein is du a Jid» = «Unde arunci o piatră, dai de evreu», adică peste tot locul.

Și ca consecință a acestui fapt și a naturii sale rezistente, el poate prospera oriunde: «A Jid werd in-ergitz nischt varloiren» = «Evreul nu se pierde nicăieri».

Grație acestei împrejurări el răsbate prin negurile vremii, există și va continua să existe.

Ce rezultă din cercetarea de față? Că evreul posedă marele secret al lui: *nosce te ipsum*. Și fiindcă își cunoaște calitățile și defectele nu e prezumpțios, nu e falnic și nu e îngăduitor față cu sine însuși, ci dimpotrivă aspru, în unele cazuri mai aspru chiar ca popoarele crescute în ură împotriva lui.

Această cunoaștere de sine, această simplitate unită cu nobleță de inimă, milă și compătimire, muncă și cinste, inteligență și voință fac pe evreu propriu de a fi de folos omenirii.

Defectele, ca și calitățile sale, nu au nimic extraordinar, sunt defecte și calități omenești; evreul nu posedă nimic specific, nimic permanent, care ar trece și s-ar perpetua din generație în generație, în afară de orice condiție socială, în afară de orice influență a mediului, căci el e om ca ceilalți, croit din acelaș lut.

Credința și moralitatea evreului, viața-i casnică, care par a fi un ce caracteristic pentru el, încă variază după țară și loc. E mai alipit de D-zeu, mai religios, mai moral, unde oamenii sunt mai credincioși și mai morali... e mai sceptic, mai dedat vieții ușoare, unde mediul îi imprimă acest caracter.

Din acelaș lut cu ceilalți, evreii zic: «A Goi is oich a Mensch» = «Și ne-evreul e om», «Ale Menschen senin glach» = «Toți oamenii sunt la fel»... De ce evreul să fie încă privit ca ceva deosebit, excepțional în declinul veacului al XIX-lea?

Același soare luminează oamenii, același soare îi încălzește pe toți; deosebire între ei nu poate fi – omul e om sub orice formă, în orice țară, numai cultura, civilizația și situația morală crează diferențe și scări pe care oricine se poate urca și coborî.

București, martie 1896

2. I. Barasch – figura emblematică a haskalei din România

Iuliu Barasch a fost primul, dar poate și unicul dintre evreo-românii eminenți proveniți de pe alte meleaguri care și-au manifestat competența deopotrivă în cele religioase și laice, teologice și științifice, filosofice și literare, asimilate la nivel savant și diseminate sub formele cele mai populare. De unde și impactul deosebit al ideilor sale în mediile evreiești și neevreiești, locale și europene. Iuliu Barasch a construit, prin viața și opera sa, modelul omului integral, om al lumii și evreo-român în același timp.

Nu întâmplător, I.C. Brătianu, într-o alocuțiune parlamentară din 1878, îl numea pe Barasch „cărturar de frunte și unic al etniei sale”.

Delimitarea curentului cultural și social, exprimat prin opera scrisă și vorbită, prin voința afirmată practic – sub formă de acțiune – sau trăită, trimite la: omul și umanistul Barasch; activitatea sa de medic, profesor, om de știință și scriitor, popularizator, filantrop, propovăduitor al unor reforme în sensul progresului privind viața comunitară, instrucția, îmbunătățirea serviciului religios, lupta pentru emancipare politică și socială.

Ca răspânditor modern al culturii, în primul rând al propriilor sale gânduri, vrei și simțiri concretizate în scrieri și acțiuni, Iuliu Barasch a constituit un „model” pentru diferite grupuri și pe întinderea a multe decenii din secolul trecut și chiar de mai apoi. În jurul său s-au format o seamă de personalități, evreiești și neevreiești, consonante cu mesajul – social, științific, filosofic și comunitar – etnic – pe care l-a formulat.

Dr. Barasch a avut un rol de seamă în modernizarea vieții comunitare prin: a) Lupta pentru modernizarea instrucției; b) Răspândirea culturii secularizate și iudaice; c) Alinierea serviciului cultic la standarde europene; d) Orientarea emancipării sociale și politice pe calea apropierii și interacțiunii evreilor cu românii.

Succintă bio-bibliografie

Iehuda Barasch (1815-1863). Născut la Brody (Galiția). A murit la București, în vârstă de numai 48 de ani, dar cu o activitate și operă extrem de întinse.

La 1841, vine în țară și se stabilește la București. Din 1843, până în aprilie 1845, a fost medic de carantină la Călărași. De la această dată este numit, prin decret, medicul județului Dolj, cu reședința la Craiova. Aci a dat la iveală primul volum din *Minunile Naturii*.

În anul 1851, funcționează ca profesor de științe naturale la Colegiul Național (Sf. Sava). Profesor a fost și la școlile: militară, de medicină, de agricultură și silvică.

Între anii 1855-1863 a redactat revista științifică *Isis*, intitulată apoi *Natura*. A scos săptămânalul *Israelitul Român*, în 1857, redactat în românește și franțuzește. A cut să apară și o publicație *Țăranul*. A scris în limbile: ebraică, română, germană și franceză.

Autor al unor manuale școlare și traducător din limba franceză al lucrărilor științifice, după G. Beleze.

A înființat în București, la 1858, primul spital de copii.

A murit în ziua de 31 martie 1863, în vârstă de 48 de ani.

Colaborări:

Ziarele și revistele: *Românul*, *Apărătorul*, *Israelitul Român*, *Isis-Natura*, *Revista Carpaților*. Colaborează și la ziare și publicații străine.

Opera:

Minunile Naturii, vol. I, Iosef și Iancu Moise (Samitca), Craiova, 1850.

Minunile Naturii, 3 vol., Colegiul Național (Sf. Sava), 1852.

Asfixia sau leșinul, Colegiul Național (Sf. Sava), 1854.

Curs de igienă populară, Colegiul Național (Sf. Sava), 1857.

Istoria Naturală, 3 vol. (Botanica, Mineralogia, Zoologia), Eforia Școalelor, 1862-1864.

Itinerar în Cracovia, Galiția, Bucovina, Moldova și Muntenia în 1841-1842, Redacția ziarului *Egalitatea*, 1894.

Traduceri:

G. Belze, *Istoria Naturală*, 3 vol.

H. Mosenthal, *Deborah* (dramă), 1858.

Referințe:

M. Schwarzfeld, *Dr. Iuliu Barasch. Omul. Opera. Bucăți alese*, București, Ed. Cercului „Libertatea”, 1919, 584 p.

S. Podoleanu, *60 scriitori evrei*. Lucrare folosită pentru bio-bibliografia de față.

Correspondență:

Din vasta corespondență purtată de I. Barasch, în țară și străinătate, reproducem un fragment inedit din scrisoarea de față, cuprinzând tabla de materii a vastei enciclopedii proiectate de el în mai multe volume din care n-a apărut, însă, decât un prim tom.

Scrisoarea începe cu: *Un cuvânt pentru încurajare*, din care spicuim: „Este acum timpul unificării spirituale în Israel, care se împacă bine cu solicitările particulare ale vieții. Evreii în fiecare țară vor acum să fie cetățeni adevărați ai patriei lor, să participe la bucuriile și durerile sale, ba să participe chiar la virtuțile și viciile naționale ale locuitorilor săi. În toate aceste condiții se manifestă în lagărul Israelului, care nu este mai mic decât aproape tot pământul locuit, o

tendință spre unificare spirituală. Se recunoaște de abia acumă sensul plin de conținut al angajamentului solidar al israeliților, unii pentru alții, și evreei din Europa occidentală nu nesocotesc înalta lor misiune. Întrucât nu le revine doar să lumineze drumul coreligionarilor lor în ce privește iluminismul, cultura și credința față de religie ci le revine să atragă și sutele de mii de frați ai lor în marele Orient, în Africa de Nord, ba chiar în anumite părți ale Europei Răsăritene și să le arate drumul spre cultivarea spirituală, într-un cuvânt să se regenereze spiritual”.

Urnează schița *Plan-ului lucrării*:

„Lucrarea completă (*Thesaurus scientiarum*) se împarte în patru secțiuni și va conține 20 (dacă nu mai multe fascicule) și anume:

I. Secțiunea filosofică conține.

- Fascicolul 1. Logică
2. Psihologie
3. Etică
4. Estetică
5. Drept natural
6. Filosofia religiei

II. Secțiunea fizicală conține:

- Fascicolul 7. Botanică
8. Zoologie
9. Mineralogie și Geologie
10. Geografie
11. Fizică
12. Chimie

III. Secțiunea matematică conține:

- Fascicolul 13. Algebra
14. Matematică inferioară
15. Matematică superioară
16. Mecanică
17. Astronomie

IV. Secțiunea istorică conține:

- Fascicolul 18. Schiță scurtă a istoriei universale
19. Istoria filosofiei și a celorlalte științe
20. Antichități evreiești.

Acest plan mai poate suferi modificări ulterioare.

(Text apărut în *Allgemeine Zeitung des Judenthums*, 15 iulie 1844, VIII, nr. 29, pag. 408-409)

Fond: Arhiva F.C.E.R.

Plan.

Das Gesamtstudium von der (Sessens) beurlaubung anfallt in die Abteilungen und mit 13 (wenn nicht mehr Lieferungen) enthalten, nämlich:

I. philosophische Abteilung, enthält:

Cap. 1. Logik (1800).

• 2. Psychologie (1800 1800).

• 3. Ethik (1800 1800).

• 4. Metaphysik (1800 1800).

• 5. ~~Metaphysik~~ (1800 1800).

• 6. ~~Metaphysik~~ (1800 1800).

II. physikalische Abteilung enthält:

Cap. 7. Astronomie (1800 1800).

• 8. Zoologie (1800 1800).

• 9. Mineralogie und Geologie (1800 1800).

• 10. Cosmographie (1800 1800).

• 11. Physik (1800 1800).

• 12. Chemie (1800 1800).

III. mathematische Abteilung enthält:

Cap. 13. Algebra (1800 1800).

• 14. Hohe Mathematik (1800 1800).

3. J. B. BROCINER

J. B. Brociner s-a născut la Iași, în 1846, unde a și studiat dreptul. A fost frate cu colonelul M. Brociner, dr. Marco Brociner și Andrei Brociner. S-a stabilit la Galați, unde s-a ocupat cu întreprinderi de căi ferate. În mai 1878 a fost însărcinat de Vasile Boerescu cu o înaltă misiune în străinătate. În 1876 și 1878, fiind președinte al Comunității din Galați, participă la mai multe congrese universale, între care și cel de la Paris de sub președinția lui Adolphe Crémieux. În mai 1879 îl convinge pe prof. Bluntschli, de la Universitatea din Heidelberg, să scrie „Der Staat Rumänien und das Rechtsverhältniss der Juden in Rumänien”.

În 1879, pune în contact pe președintele Alianței Israelite cu Vasile Boerescu, ministrul de externe al României, despre aceasta amintind Cartea Verde a României de la 1881. În 1893, la îndemnul lui Lascăr Catargiu, proiectează reorganizarea comunităților din țară, elaborând în acest scop un proiect care este prezentat Corpurilor legiuitoare în 1897, cu sprijinul lui Vasile Lascăr. În 1910, publică lucrarea (vol. I) „Chestiunea israeliților români până la 1848”.

La 2/27/12. 1901 prezidează al doilea congres al comunităților.

Ca publicist, J.B. Brociner a scris: „Chasidismul în România”, „Misiunea lui Theodor Herzl”, „Colecția documentelor comunității (1896)”, „Două definițiuni suprimate și una adevărată”, scrisă în 1913, broșură în care se arăta cum a fost tratată chestiunea evreiască de Constituanta din 1879.

J.B. Brociner a fost francmason, coleg cu D.A. Sturdza, deținând însă cel mai înalt rang și singurul în România.

A murit la 10.12.1918.

* În acest scop Boerescu i-a dat o scrisoarea de întărire din care reproducem:

În 1893, din îndemnul lui Lascăr Catargiu ministru, Brociner reorganizează, cu concursul primarului Virgiliu Poienaru, comunitatea israelită din Galați. În 1897, cu autorizația lui Vasile Lascăr, ministrul de interne, a dobândit permisiunea de a prezenta în Camera Deputaților un proiect de lege pentru organizarea comunităților israelite din țară. În 1904, îndemnat de același ministru de interne, publică un studiu documentat asupra chestiunii israelite din România, ca

Izvoare memorialistice evreo-române

Memorialistica, practică la începutul veacului de câțiva dintre evreii de seamă, reprezintă un izvor suplimentar – substitutiv la nevoie – pentru surse documentare deficitare sau inexistente. Din păcate, însă, volumele de memorii sunt și ele rarissime: cu atât mai de prețuit este deci. „*Biografia mea și istoricul a două familii* – suită de articole cu caracter memorialistic, publicate în serial de J. B. Brociner în *Curierul Israelit* (de la nr. 67, seria a II-a, nr. 13 din 17 mai 1908 până la anul II, seria a II-a, nr. 36 din 18 oct. 1908, cu câteva alte reveniri ulterioare) – se înscrie printre acestea: mai ales prin trimiterea la acele „amănunte de răsunet obșteșc”.

Ca de obicei, *Biografia*... începe cu „amintirile din copilărie” care evocă... „bunii și străbunii”. Mai întâi, bunicul Michel Goldenthal, care în 1828 era, împreună cu alți evreii, membru în Asociațiunea pentru Antrepriza „Căldăritului” (accizelor) din toată Moldova. La acea dată se aflau, așadar, evreii într-o instituție fiscală destul de importantă, în epocă. *Biografia* continuă cu o altă informație prețioasă: de astă dată despre originea și religiozitatea bunului său:

„Bunul meu era evlavios, însă nu avea nici un fanatism” (nr. 67). Familia bunului provenea din Galiția, iar a soției sale, bunica lui J.B.B., din Basarabia. „Cu toți erau haskaliști și aveau rubedenii în toată Europa, iar în țară se înrudeau cu Marele Rabin Marco, hahambașa din Iași, instalat printr-un hrisov domnesc din 1777 dat de Grigore Ghica Vodă”.

Deși în relații de rubedenie cu întreaga dinastie de hahambași, J.B. Brociner nu ezită să prezinte, totuși, susținută luptă a evreilor pentru abolirea hahambășiei, fapt, de altfel, petrecut la 4 sept. 1834 când stăpânirea moldoveană dă „Anafora Sfatului” pentru desființarea acestei instituții.

Cu privire la confruntările dintre ortodoxii mozaici radicali și haskaliști, J.B.B. evocă dese confruntări ale acestora din urmă cu hasidimii ca și cu exponenții

răspuns la cartea: *La Roumanie et les Juifs*, scrisă de *Verax*. Scrierea a apărut într-un volum în 1910, sub titlul: *Chestiunea Israelitilor români vol. I. Până la 1848*.

Francmason. Admis în 1867 în Loja franceză din Galați, la care ere afiliat și Dimitrie Sturdza, fost șef al partidului liberal, Brociner a fost titularul celui mai înalt grad în francmasoneria Marelui Orient al Franței, gradul 33.

Cetățean român. A cerut împământenirea în 1879, și a obținut-o în 1906. A fost președinte al Comitetului central al *Reprezentanței Evreilor pământeni*”.

fanatismului ortodox local: el evocă, pentru exemplificare, chiar lupta unui membru al arborescensei familii a bunilor săi, în speță baronul Waldberg, care a scris o carte *Kah Darkei șel Thora* în care erau combătute pozițiile fanatice ale rabinului Pineles din Iași.

Pentru sugerarea nivelului de fanatism a unor bigoți el relatează o întâmplare, asociată de Apter Rav, care, în jur de 1864, a aruncat anatema împotriva tinerilor evrei care se dădeau în scrânciob cu fete creștine.

Relația familiei sale (a străbunilor săi) cu rabinii și țadikimii (hasizi) vremii este descrisă de J.B.B. în culori vii. Astfel, un străbun al său l-a ajutat pe rabinul Israel din Mrozin, fondatorul dinastiei hasidice din Sadagura, să scape de o urmărire pornită din însăși porunca țarului Nicolae al Rusiei.

Acest străbun al lui J.B.B. era vestitul Rabi Iancu Beriș din Roman care, la un moment dat, a plecat, în 1845, în Israel și apoi în Anglia, la Sir Moses Montefiore, pentru a face cunoscută situația coloniilor din Țara Sfântă.

Continuând arborele său genealogic J.B. Brociner înșiră marii bogătași din familia sa, încuscrirea descendenților lor cu învățați, rabini ș.a.

Ajungând cu evocările la 1848, J.B.B. remarcă: „transformarea ce a început a se face în toate straturile societății românești, generațiunea nouă cu aspirațiuni pentru civilizațiunea occidentale au zdruncinat toată starea anterioară atât la locuitorii creștini ai țării, cât și la cei evrei” (Ibidem, nr. 68).

Urmează – spre exemplificare – o descriere de documente (petiții, etc.) referitoare la starea evreilor. De remarcat: Petițiunea datată 1856, adresată către Caimacanul Moldovei, spre a li se recunoaște evreilor drepturi egale cu ceilalți locuitori ai țării (nr. 22); Răspunsul la Petiție este consemnat și comentat pe larg. (Ibid., nr. 23).

Memorialistul conchide cu privire la cele de mai sus: „reproducând hrisoave din trecut am vrut să zugrăvesc starea nouă a comunității evreiești din acele epoci” (Ibid., nr. 24).

Valoarea *Biografiei* rezultă și din unele informații etnografice și sociologice furnizate. Ea remarcă: progresul făcut de evrei în toate privințele - „de la port și amenajare interioară până la pavarea curților și lămpile de petrol ce au înlocuit lumânările de seu”. Căci, „evreii nu rămân îndărăt față de progres... își scot brâiele și trec la portul nemțesc... Preferă pensionul lui Sircus... bătrânului heider”. Pentru autenticitatea acestei din urmă afirmații, J.B.B. punctează următoarea amintire: „Bunul meu, Michel Goldenthal atunci voia să se convingă singur până unde a îndrăznit acest progres și, venind la pensionul Sircus, găsise pe toți nepoții lui învățând Tanach în loc de Talmud și încă cu traducțiunea germană a lui Moses

Dessauer zis Mendelssohn”. De asemeni, el observă pe băncile clasei „Cărți profane pe aceeași masă cu cărți sacre”... „ceea ce-l îndureră profund”.

Dar progresul își continuă „drumul său ascendent!”.

În memoriile sale, J.B.B., amintește de Vodă Cuza care, primind cu ocazia Anului Nou 1864, o deputațiune de israeliți din Iași și remarcând „emanciparea lor interioară” le insuflă optimism și în privința emancipării lor exterioare prin următoarele cuvinte: „în 1864 israeliții români vor avea a se felicita de mai multe drepturi” referindu-se, firește la emanciparea lor civico-politică graduală.

Temei de optimism insuflau și alți patrioți luminați, în alocuțiunile lor în Parlament, etc.: Vasile Boierescu, de pildă, zicea: „Eu sunt contra tuturor acestor restricțiuni și nu mai trebuie să procedăm prin diferențe de religiuine – oare nu știți în ce secol trăim?” (*Curierul Israelit*, anul II, seria II-a, nr. 35/88, din 10 oct. 1908).

Evocând situația politică a evreilor în deceniile ce au urmat Unirii Principatelor, venirii Principelui Carol, dezvoltării vieții constituționale, dinamicii parlamentare în Regatul României, J.B.B. ține să evidențieze, în același spirit, pozițiile favorabile evreilor exprimate de o seamă de alți politicieni; el considera că în legătură cu toate acestea „trebuie să apăsăm pe tot ce ne sprijină și nu în primul rând pe ce ne apasă”.

Amintirile trimit, însă, și la o perioadă când, tot în Parlament, o seamă de notabili proferau diverse invective la adresa evreilor.

Memoriile intitulate (începând cu numărul 30 din 17 oct. 1908) *Note în chestia evreiască – Memorii personale* – mai cuprind și multiple referiri la o seamă de instituții comunitar-evreiești, așezăminte și cercuri, precum și la activitățile lor bogate (culturale, morale, sociale și de asistență).

Deși sumare, toate notațiile cuprinse în *Memorii* reprezintă un izvor prețios pentru desprinderea unor stări de lucruri în planul sociabilității evreilor din România nouă, a conturării unor mentalități, atitudini și curente de idei ce au străbătut evreimea română (sau doar unele segmente ale ei) în acele timpuri.

Ca document de mentalitate și totodată de opinie curentă despre evreii bigoți, pe de o parte și despre cei „progresiști” pe de altă parte, prezentăm, în încheiere, textul unei semnificative discuții, „de principiu” purtată de luministul și „lojistul” (membru al lojei B’nei Brith ș.a.) J.B. Brociner cu rabinul (țadikul) de Buhuși în ultimii ani ai veacului trecut.

Reproducem textul după broșura editată de Sanhedrinul M.L. Zion la Galați la 15.01.1982, intitulată *Hasidismul și ordinul B’nei Brith în România*, text în care J.B. Brociner povestește întâlnirea și discuția purtată cu țadikul hasid din Buhuși.

„... Pe la 7 ore aproape am fost introdus în cabinetul Rabinului de primul gaba Abram Haim.

Mobilierul acestei odăi era modern; o măsuță de abanos, câteva scaune și două dulapișori cam de alt lemn și altă culoare, cuprinzând cărți ebraice ca la vreo 100 volume, care însă denotă, după șederea lor regulată de a nu fi mult puse la contribuțiune.

Rabinul, în costumul lui ce-l purta dimineața, cu pălăria de pâslă pe cap. Spre a nu-l blessa, păstram și eu pălăria pe cap, știind bine că contrariul l-ar fi supărat.

După salutările obișnuite, întrebări de personalie și alte chestiuni vagi, la care a asistat și gaba m-a întrebat care este scopul vizitei mele și văzând că răspunsul meu, cam întârzie, a concediat pe gaba și rămăseserăm singuri.

- Trecând prin Buhuși, ți zisesem, țin a mă întreține cu D-v, asupra diferitelor chestiuni ce privesc pe coreligionarii noștri din România. Se ne așezăm, îmi zise și-mi oferi țigarete, ce refuzam mulțumindu-i nefiind fumător. Și continuai.
- Pentru a ameliora pozițiunea noastră în această țară și destul de cunoscută și D-v, trebuie ca să avem conlucrarea pacinică a tuturor. Certe între noi, partizani ai unuia sau altuia, nu ne vor folosi, destule sunt suferințele ce suportă spitalurile, școalele și celelalte așezăminte de binefaceri. Societatea Zion la timpul său a făcut ce a putut, dară în luptă, puterile sale au slăbit. Acum, ca B'nei Brith voim a începe din nou a lucra pentru binele comun.
- Într-adevăr am fost adversar al Zionului, îmi zise, știți de ce, fiindcă societatea avea clase și lucra în secret. Cum, dr. Markstein, poate se fie de clasa supremă, să știe tot ce se lucrează, să fie un șef conducător al israeliților și eu nu? Ați introdus școli de învățământ cu profesori ce nu respectau religia și ați dat impuls ca israeliții să se ocupe cu științe profane, ceea ce nici nu e de putință, ca învățături de limbi străine, ceea ce e de prisos. Evreul este el manufacturist? Dacă se va duce la Lipsca, la iarmaroc, va învăța acolo nemțește, dar ce-i trebuie într-alt fel limbi străine?

Învățătura multă, deopotrivă cu creștinii, au făcut pe acești invidioși să vă urască, de vreme ce pe evreul ce a rămas după sistemul vechi, creștinul nu-l suferă. În Rusia, nenorocirea prigonirii au provocat-o toți acei israeliți ruși, care au căutat a fi egali în cultură cu creștini, neprimind în acelaș timp și religia lor.

Astfel, aceștia erau cei dintâi care au fost cuprinși de spaimă și au luat drumul emigrațiunii, de vreme ce acei ce au ținut la obiceiurile vechi au rămas în țară. La Moscova s-au izgonit toți birjarii evrei și în câteva zile au fost nevoiți a vinde avutul lor cu orice preț derizoriu. Casapii creștini au mers după dâșii îndemnându-i a-și schimba religiunea, putând atunci rămâne acolo. Cu toate acestea n-au vrut. Dacă birjarii ar fi fost oameni studiați ar fi primit botezul. Învățătura multă a israeliților din Rusia i-au aruncat în brațele nihilismului și de aceea guvernul-i persecută. Unde vă duce multă învățătură D-v? La necredință. Așa am discutat odată cu Dr. Tausig aici despre această temă, D-sa m-a zis, cred în D-zeu, însă nu cred în minunile lui Moise. Toate cât s-au întâmplat la ieșirea evreilor din Egipt erau fenomene naturale, așa spargerea Mării Roșii, apariția lui D-zeu pe Muntele Sinai, alimentarea poporului cu Mannă în deșerturile Arabiei și apoi D-zeu care este just, a zis Dr. Tausig, ar fi făcut o nedreptate dacă ar fi dat sfânta Thora numai la poporul lui Israel și excluzind pe toți ceilalți oameni. Atunci îi răspundeam eu, că el nu vorbește din cap, și-l întrebam, dacă evenimentele acestea sunt naturale de ce nu trimite acum Sultanul de la Constantinopol toată armata lui în pustietate ca să-i alimenteze cu Mannă, astfel că el ar face economii mari și finanțele sale s-ar îndrepta foarte mult.

Ce i-ar fi răspuns amicul nostru Dr. Tausig la această argumentațiune, nu mi-a spus Rabinul.

Ca unul ce nu gândește logicește, întrebunțează aceeași confuziune în conversația sa, începe de unul și colindează în fel de fel de chestiuni și apoi în limbajul lui jargon, amestecat cu cuvintele semi-rusești, de multe ori nu se sesizează înțelesul cuvintelor sale.

- Am fost contra emigrațiunii în Palestina, continua el, era o prostie din partea comitetului din Galați de a trimite oameni în Palestina pentru a forma colonii. Când va veni Mesia, aceasta se va face de la sine. Motivul că arendașilor evrei li s-a luat dreptul de a vinde spirituoase în sate nu valorează nimic. Evreii pot trăi la țară și fără a vinde rachiul. Într-o zi evreii de la Kattowitz (Prusia) pe unde am trecut, au vrut de la mine să mă pun în capul mișcării pentru emigrarea în Palestina. Și i-am răspuns că nu mă pun în capul acestei mișcări, până nu-mi vor aduce actele de proprietate asupra Palestinei. Până atunci fiecare să șadă în țara lui.

Eu unul nu mă pun în cap de mișcări populare, căci știu că nu avem mijloace de a realiza aceea ce se propune. Așa într-o zi m-au vizitat D.D. Anton și Armand Levy, cerând ca să le dau lămuriri asupra stării israeliților din țară, pentru ca să publice o carte. D-lor au avut recomandățiuni de la D. Brătianu; eu i-am zis, deoarece D. Brătianu v-a recomandat, nu aveți nevoie

de la nimeni a vă procura deslușiri și nici nu i-am dat. Am fost contra acelor care în 1879 au susținut că trebuie protestat la Puterile Străine pentru neîndeplinirea tratatului de la Berlin, căci dacă este vorba se dobândim emancipare aici, trebuie să dobândim aceasta numai cu consimțământul țării, iar nu impus de străini.

În privința unei organizațiuni a comunităților sunt contra, până ce nu vom avea aici o emancipare completă a evreilor, cum e în Austria; căci numai un cetățean cu depline drepturi politice poate să exercite același drept și pentru comunitate, așa precum este și în Austria. În România mă tem că elementul progresist va dobândi preponderență și atunci Ierusalimul va pieri. Mii de ani au rezistat israeliții tuturor persecuțiunelor; alte popoare au dispărut, el a rămas, fiindcă a ținut la prescripțiunile religiei sale, de nu-i va mai ține, atunci va pieri, și de aceea numai într-un stat pe deplin liber, ca Austria, progresiștii nu pot ține capăt față cu ortodocșii în comunitate, iar la noi mă tem că nu va putea fi aceasta.

- *Pentru a conserva tocmai israelitismul, îi replicasem, am fondat Ordinul B.B. așa cum e în America. I-am explicat titlul I al Constituțiunii Ordinului unde se arată scopul lui B. B., i-am arătat apoi că din interes de conservățiune a uzurilor religioase am introdus în Ordinul nostru trei serbări obligatorii corespunzând cu cele religioase de Pesach, Savuoth, și Sucoth, serbările de Libertate de Instrucțiune și Caritate pe care serbări le numim Zile de Moadim cum sunt denumite de Biblie. Membrilor noștri cu aceste ocaziuni, îi relatăm însemnătatea acestei festivități bazat pe însăși Sf. Scriptură, conexăm aceasta și cu starea actuală spre a deștepta spiritele membrilor noștri și a-i face a rămâne atașați neamului lor și religiei sale. Facem aceasta într-un mod corespunzător cerințelor timpului, în interesul însuși al conservățiunii religiei noastre. În același timp i-am predat publicațiunile Loji Bien („Caietele”)...”.*

*

Voi relata într-un număr viitor al Buletinului, conținutul acestor „Caiete” ce cuprind diverse texte programatice și multe din ideile moderne ale lui J.B. Brociner.

Dacarel ce 20 mai 11

Monsieur

Je prends la liberté de vous
recommander M. J. Procinca,
qui est une personne très dis-
tinguée & chez vous, capable
d'inspirer la plus parfaite
confiance, et de vous donner
tous les renseignements néces-
saires sur les diverses questions
qui, en ce moment, s'agitent
chez vous.

Je profite, Monsieur, en
même temps d'une occasion,
pour rappeler à votre souvenir
votre ancienne connaissance
et pour vous rediter l'admira-
tion de l'estime et de
l'amitié que je vous conserve.

Tout à vous

D. Doéres

În căutarea unui „killer” ...

Așternând titlul de mai sus, mărturisim că o clipă ne-a trecut prin minte gândul că, poate, s-ar cuveni să explicăm înțelesul cuvântului străin pe care-l cuprinde. Dar l-am alungat, totuși, numaidecât, întrucât instantaneu ne-am spus că, mulțumită programelor de televiziune de pe toate canalele, orice copil, de la noi ca și de aiurea, știe astăzi, ba chiar mai bine decât noi, cei de-a doua, de-a treia și de a patra vârstă, ce este un ucigaș plătit, un gangster, un mafiot, un terorist, o triadă și așa mai departe.

Ceea ce nu știu însă, cu certitudine, copiii de azi – și, mărturisim, că până de curând, n-o bănuiam nici noi – este că la București se căutau cu febrilitate „killerii” încă acum circa 65 de ani. Iar dacă am aflat-o – trebuie iarăși să convenim – meritul nu este al nostru, ci al unui dosar de la Arhivele Naționale din București care ne-a dezvăluit micul secret. Dosarul face parte din Fondul Casa Regală – Diverse și poartă numărul 10/1933. E subțirel, ba chiar, am fi tentați s-o spunem, redus la ultima expresie: o singură filă, față și verso, bătută la mașină și dovedind că cel care a dactilografiat-o nu era tocmai tobă de gramatică și topică românească.

Cum o să vedem, însă, îndată, lucrul n-are prea mare însemnătate.

De ce ne-am oprit dar asupra filei cu pricina?

Pentru că, fotografiind-o cu privirea, am dat peste nume foarte cunoscute în epocă, adică în 1933. Și pentru că – suntem convinși – oricine ar fi făcut la fel dacă ar fi citit:

„Subsemnatul GEORGE BEZNA ziarist, referitor la suma de lei 20 000 pe cari generalul Cantacuzino, șeful Ad-interim al Gărzii de Fier recunoaște că i-a primit în ziua de 12 Decembrie 1933 în scopul de a ucide în interesul industriașului liberal Constantin Orhghidan rivalul politic și de afaceri al acestuia pe M. Auschnit, am declarat următoarele:...”

Înainte de a vedea, totuși, ce a declarat „ziaristul”, trebuie să precizăm că declarația a făcut-o în fața magistraților care anchetau asasinarea prim-ministrului I. G. Duca, că generalul pomenit era faimosul Cantacuzino-Grăniceru, personaj

foarte colorat – nu numai în verde – din epocă, iar industriașul Orghidan, un foarte cunoscut om de afaceri al vremii, care găsisse – după cum se vede – o metodă expeditivă și radicală de a lupta împotriva concurenței.

Știind acum toate acestea, să vedem ce-a făcut generalul cu cei 20 000 lei, bani frumoși la vremea aceea.

„*Generalul Cantacuzino* – a mărturisit așadar Gheorghe Beza, nu Bezna, cum a dactilografiat grefierul – *a chemat la el în birou pe Comandantul Legionar Nicolae Constantinescu și i-a propus în schimbul sumei să ucidă pe M. Auschmit: Nicolae Constantinescu a refuzat categoric. Generalul Cantacuzino m-a chemat atunci pe mine și eu l-am refuzat deasemeni*”.

Care vasăzică cei doi n-au vrut să fie „killeri”, dar nici să dea cu piciorul banilor nu-i lăsa inima. Și, băieți deștepți, au stat ei la sfat și au hotărât – tot după spusa lui Beza: „... *să convingem pe Comandantul legionar Teodor Ioraș să se prefacă a primi ordinul pe care în realitate să nu-l execute ceiace s-a și întâmplat*”.

Ioraș a luat frumos banii și, în bună înțelegere cu ceilalți doi, i-a împărțit ca între „comandanți” și „frați de cruce”, după cum urmează:

„10 000 lei i-a dat lui *Niculae Constantinescu*.

10 000 lei i-a transmis prin mine următoarelor persoane de la care posed și chitanțele justificative pe care le depun în facsimile.

3 000 lei lui *Decebal Zelea Codreanu* (vezi chitanța nr. 1).

4 000 lei lui *Teodor Ioraș* vezi chitanța nr. 2.

2 000 lei lui *Corneliu Zelea Codreanu* trimiși prin *I. Caranica* vezi chitanța nr. 2 (sic)

500 lei lui *Gheorghe Tomescu*

500 lei lui *Avocat Mihai*”.

Pentru propriul buzunar – ne asigură peste timp ziaristul și noi n-avem temei să nu-i dăm crezare – Beza n-a păstrat nimic, din motive pe care tot el ni le deslușește. Primul, pentru că, spre a-și acoperi diversele lui cheltuieli, vânduse tocmai unui ceasornicar, pe nume Pinculescu, bijuterii în valoare de 25 000 de lei cu numai 5 000 lei. Și apoi pentru că: „*Un luptător macedonean nu ucide pentru bani și nici din ordin*”.

Aceste virtuțierau, de altfel, – după cum își asigură el anchetatorul – comune tuturor congenerilor săi, cu două excepții însă și anume: „*cu excepția șefului lor general Cantacuzino care a mărturisit Dvs. că a primit 20 000 lei pentru a ucide, și cu excepția lui Corneliu Zelea Codreanu care nu va putea justifica*”.

niciodată ce a făcut în casa verișoarei Lupeștei, în casa Cernăiamu, în noaptea în care cădeau asasinați Sterie Ciumetti și Primul Ministru I. G. Duca. Pentru lămurirea acestor chestiuni și altor aspecte rămase nelămurite din judecarea procesului I. Gh. Duca, cer – solicita Beza – confruntarea cu Constantinescu, Belimace și Caranica”. Adică cu asasinii lui Duca. Dintre care cel dintâi a fost, cum am văzut, chiar insul care n-a vrut să fie „killer” pe bani, ci doar așa pe veresie...

Citind noi toate acestea, ce era să facem? Ne-am spus că n-avem alta de făcut decât să reproducem întocmai spusele lui Beza. Iar întrucât n-avem motive să i le punem la îndoială, să le luăm așa cum sunt. Cu atât mai mult, cu cât – după cum rezultă din declarația lui – gen. Cantacuzino a recunoscut că a primit bani de la industriașul Orghidan, iar alte șpuse, ca bunăoară aceea că C. Z. Codreanu s-a adăpostit, după asasinarea lui Duca, în casa verișoarei Elenei Lupescu pot fi coroborate cu diverse alte izvoare ce converg în același sens.

Carol și Max – doi prieteni (până la un punct)

Acest text ar putea să înceapă și sfântos, ca într-o poveste de adormit copiii... Au fost odată doi prieteni. Pe unul îl chema Carol, pe celălalt Max. Amândorura le plăcea mult să se joace împreună. În jurul lor se mai adunau și alți prieteni și, de multe ori, joaca se încingea și întârzia până hăt! după miezul nopții, ba chiar până la cântatul cocoșilor.

Aici, însă, povestea ar trebui, totuși, să se depărteze puțin de tipicul știut. Căci s-ar cuveni să istorisească și că cei doi prieteni nu jucau de-a v-ați ascunselea și nici măcar mingea n-o băteau pe vreo toloacă... Nu, plăcerea lor era să se așeze – laolaltă cu alți câțiva – în jurul unei mese și să tot ridice și s-arunce niște cartonașe colorate, pe care le numeau „cărți” – cărți de joc, vezi bine – și, între timp, să rătădă, să vorbească, să mănânce, să bea și să tot treacă de la unul la altul grâmezii de hârtii pe care le scoteau din buzunare. De altmintelea și jocul avea un nume curios: îi zicea pocher...

Dar, la toată urma, de unde știm noi toate astea, că doar n-am fost acolo? Nu, n-am fost. Dar unul din cei doi prieteni, cel căruia îi zicea Carol, avea obiceiul ca, înainte de a se duce la culcare, să aștearnă în scris cum a petrecut peste zi¹.

¹ V. Carol II, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, Editura Silex, București, 1995 și Carol II, *Însemnări zilnice*, Editura Scripta, București, 1996.

Și, de aceea, cunoaștem și noi că, bunăoară, joi 18 martie din anul 1937 partida de pocher s-a jucat la Urdăreamu „cu Max și Malaxa”. Că după trei zile, la 21 martie, jocul s-a mutat la alt bun prieten de-a lor, pe care ei îl alintau cu numele de Gavrilă. Iar la 28 martie s-au strâns cu toții la o prietenă, căreia, nu știm de ce, îi ziceau Duduia și nu pe numele ei adevărat.

Dar ca buni prieteni ce erau, nu numai că se jucau, dar se și ajutau între ei. Așa se face, de pildă, că într-o zi, Carol a și ținut să însemne în caietul lui: „Max a împrumutat Duduiei Rolls-ul său ca să avem cu ce circula”. Altminteri, în timp ce tot ridicau și trânteau „cărțile” pe masă, Carol, Duduia, Max, Malaxa și Urdăreamu mai ascultau și „discuri de Beethoven”.

Și tot așa, între hârjoană și bună dispoziție (câte odată, în aceleași însemnări ni se spune explicit că „la bonne humeur règne”) zilele, săptămânile, lunile și anii treceau ca în zbor. Lumea dimprejur era tot mai supărată, tot mai înfricoșată, dar prietenii noștri, tari pe prietenia lor, își vedeau necurmat și nestingheriți de joaca lor. De aceea, din însemnarea de la 23 aprilie 1939 aflăm iar: „Pe urmă, obișnuitul pocher cu Duduia, Urdăreamu, Nicu Condiescu și Max Auschnitt”. Tot așa cum și în cea din 25 iunie, același an, citim că: „Întors acasă poker cu Duduia, Ernest, Gavrilă și Auschnitt. Cu toate că am jucat pe terasă, a fost așa de cald, încât am stat în cămașă”.

Da, prietenii se simțeau la largul lor, atât de la largul lor, încât erau zile când parcă nici nu se mai îndurau să se despartă ca să plece pe la casele lor. Cum s-a întâmplat și la 9 iulie când, tot multumită pomenitelor însemnări știm că: „Am jucat după prânz și seara poker. Erau Duduia, Malaxa și D-na, Max și Lily, Ernest, Puiu și Zica, Stavăr și Costache Malaxa”.

Și nu încapă îndoială că totul ar fi fost și mai departe bine și frumos, iar între prieteni numai pace și bună învoire dacă... Dacă ce? Ei bine, dacă Max n-ar fi arătat dintr-odată ce era, adică jidan. Pentru că din cauza asta și numai de asta la doar două zile după petrecerea din 9 iulie, deci la 11 iulie 1939, din notițele lui Carol putem afla că: „... trebuie tact până ce Urdăreamu se înscăunează bine ca Președinte al Consiliului de administrație (de la Reșița, putem adăuga noi) ca să poată lua măsuri salutare. Jidanul tot jidan rămâne, oricât de simpatic ar fi el ca om. Max a probat-o încă o dată”.

Să fi tras Max vreo cacealma? Să fi spus pas! când nu trebuia? Oricum, nici Carol nu s-a lăsat mai prejos. Și întrucât el dădea cărțile, – nu-i așa? – a și poruncit numaidecât arestarea lui Max – care, oricât de simpatic ar fi fost, tot jidan era! – și deschiderea unui proces. Ca față de un jucător necinstit. Căci între „datorie și pasiune” nu încăpea tocmeală. Iar datoria lui Carol era să scape Reșița de... acțiunile lui Max.

Dar de parcă atât n-ar fi fost de-ajuns, tot atunci Carol a fost decepționat și mâhnit tare și de atitudinea lui Gavrilă, dinspre partea căruia, în „ chestiunea lui Auschnitt ” (fostul Max – n.n.) îi parveneau „ ecouri regretabile ”. Căci ce făcea Gavrilă? Noroc de însemnările lui Carol, pentru că tot ele ne lămuresc. „ Pare-se că a intervenit pe toate căile ca să fie scăpat (Auschnitt, fostul Max – n.n.), a intervenit la Argetoianu, la Iamandi și chiar la procuror și acesta din urmă s-a speriat. Luat de scurt, Gavrilă a răspuns că avea datoriile morale față de Max, căci îi dăduse 15 milioane pentru localul Prefecturii ” (de Poliție, din Calea Victoriei – n.n.).

De când și până când existau datoriile morale? La pocher ori iei, ori plătești potul. Încât, din nou, între „ datorie și pasiune ”, nu putea exista alegere. Și de aceea, chiar a doua zi Carol a mai așternut seara în jurnalul lui: „ Pe urmă Iamandi (ministrul justiției – n.n.) prezintă spre promulgare noul Cod Civil și de Procedură Civilă. Îi vorbesc de procesul Auschnitt și de importanța de a fi judecat după toate rigorile legii ”.

Și totuși, se pare că Iamandi n-a înțeles toată „ importanța ” pedepsirii lui Max. Încât, la 14 noiembrie 1939, Carol l-a scărmanat fără menajamente. Cităm: „ ... i-am vorbit foarte serios de chestia Auschnitt, căci este pentru mine un proces istoric în faza de renaștere a României, e începutul unei curățiri și terminarea unei ere de imunitate a acelor care cred că cu banul lor pot cumpăra orice și pe oricine. Mi-a dat asigurări că răspunde cu capul lui că toate se vor petrece în regulă ”.

Cum s-au și petrecut.

De atunci încolo, cei doi prieteni nu s-au mai așezat la aceeași masă de poker. Iar noi am încălecat pe o șa și v-am spus povestea așa. Căci dacă am fi încălecat pe o roată, v-am fi spus povestea toată.

Poate altă dată.

Dar și Gestapo-ul se interesa de Auschnit

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI

Confidențial

Personal

Iubite domnule Prim-Ministru¹,

Vă rog să-mi acordați de urgență o întrevvedere pentru a vă comunica ce mi-a spus domnul von Killinger asupra raporturilor D-voastră cu D-Sa.

Cu această ocazie îmi permit să vă comunic că îmi face impresia, cum o aveți și D-voastră față de domnul von Killinger, că nu mai sunteți la fel de cordial cu mine și că munca mea la Președinție nu se mai socotește necesară.

Înainte mă chema domnul Mareșal, iar cu D-voastră eram adesea împreună. Acum s-au schimbat lucrurile. Pe domnul Mareșal nu l-am văzut de un an, iar pe D-voastră vă văd la 4 săptămâni o dată.

Cred că nu sunteți în clar cu activitatea mea și nu știți cum lucrez zilnic pentru Mareșal și D-voastră. Nu-mi place să vorbesc despre mine dar odată trebuie să Vă spun că: la sosirea D-Sale d-l Killinger nu cunoștea pe nimeni în afară de mine. Ca șef al serviciului de informațiuni al Legațiunii am prezentat domnului ministru Killinger toate informațiunile necesare pentru atitudinea D-Sale politică față de România. Deoarece am făcut, parte din aceeași unitate cu domnul von Killinger are încredere în mine și se sprijină în largă măsură pe informațiunile date de mine. Acest lucru este valabil astăzi ca în ziua sosirii d-lui von Killinger. Iar dacă domnul von Killinger a devenit un prieten 100% al României am contribuit și eu în mare parte la aceasta. Acest lucru se întâmplă încă zilnic.

Colaborez de aproape cu domnul Cristescu și îmi controlez informațiunile prin D-Sa înainte de a le prezenta Ministrului von Killinger. Vizitez, de asemenea, zilnic pe domnul Vlădescu pentru a obține informațiuni exacte. Dar multe nu cunosc acești doi domni.

Este în interesul politicii românești să pot avea mai des o convorbire cu D-Voastră. Aș putea atunci să vă comunic unele neajunsuri care supără pe Domnul von Killinger, iar D-Voastră le-ați înlătura fără îndoială imediat.

În zilele viitoare va sosi la Legațiune un conducător SS însemnat colonelul de Poliție Horst Böhme, în calitate de atașat polițienesc (?). A fost mâna dreaptă

a lui Heydrich la Praga. El este obișnuit cu metoda din Protectorat. Sunt prieten cu D-Sa de înainte și cred că o să devie în curând un prieten al României. Nu subestimați importanța activității mele.

Sunt atâtea neplăceri cu serviciul de informațiuni. Cu câteva zile înainte am fost întrebați telegrafic ce este cu Max Auschnitt. Ne supără că n-am putut anunța cu 14 zile mai curând că Max Auschnitt a renunțat la întreaga lui avere în folosul statului român, că a fost eliberat, dar că stă sub supravegherea poliției. Nu puteți să încredințați pe un domn din anturajul D-Voastră să ne transmită imediat telefonic asemenea informațiuni¹.

Nu sunt supărat de nici o manieră, deoarece știu că sunteți aglomerat cu lucru. Constat numai cu regret că colaborarea noastră nu mai este cea de înainte. M-ași bucura dacă ați schimba acest lucru. Eu nu pot.

Cu salutări cordiale sunt întotdeauna al D-voastră.

*devotat
Von Ritgen*

¹ Arhiva M.A.E., Fond 71 Germania, vol. 72, f. 200-211, Pagini de blocnotes, (scrise de mână de un translator care mânua cu oarecum stângăcie limba română). Cu antetul PREȘEDINȚIEI CONSILIULUI DE MINISTRI.

Omagiindu-l pe Virgil Madgearu

Prietenul¹

de Max Ausnit

De Virgil Madgearu m-a legat o veche prietenie, dublată de o mare admirație – atât pentru om cât și pentru luptătorul din arena politică.

Prieten din copilărie – când se leagă amiciții trainice care înfruntă anii – coleg de școală, m-am întâlnit din nou cu Madgearu după războiul trecut.

Am urmărit străduințele lui în domeniul științific și practic, admirând aceeași râvnă plină de seriozitate, același dar, plin de simțul răspunderii.

¹ Articol apărut în *Jurnalul de dimineață*, Anul VI, nr. 15, din 29 noiembrie 1944.

Ultima lucrare a lui Madgearu „Evoluția Economiei Românești” este una dintre cele mai limpezi sinteze a stării noastre economice și cea mai lucidă expunere a drumului de urmat.

Omul de știință completa pe omul politic, cu o rar întâlnită clarviziune.

Dinamismul lui Madgearu avea darul să polarizeze în jurul lui energiile și entuziasmele. Madgearu a avut marele merit să formeze o pleiadă de energii tinere, cărora le-a insuflat însușirile sale de căpetenie: cercetarea obiectivă, cinstea și puterea de muncă organizată.

Deși au trecut ani – ani grei – de la moartea lui, golul lăsat de Madgearu în viața noastră politică, n-a fost încă împlinit.

pentru conformitate,
H.D.

„Die Juden aus Rumänien”... la Viena

Prin grupajul de față atragem atenția asupra unei inițiative în premieră, itinerarea prin capitalele unor țări învecinate a unei expoziții referitoare la evreii din România, la trecutul și prezentul lor și, de ce nu, la perspectivele lor în viitorul apropiat.

Prin cooperarea dintre FCER, Academia Română – Fundația Menahem H. Elias, Ministerul Culturii, Centrul Cultural Român „Aula Romaniae” din Viena, expoziția a fost deschisă la Viena între 27 și 31 mai curent și s-a bucurat de o bună primire din partea celor care au vizitat-o și au participat la acțiunile complementare ei: dezbateri, lansare de cărți, interviuri, convorbiri ș.a.

Instalată în sălile Centrului Cultural Român din Viena, expoziția a fost alcătuită din 17 panouri și 20 de vitrine, totalizând câteva sute de exponate, documente, fotografii, grafice, hărți, texte explicative ș.a. menite a esențializa momentele și etapele relevante și concluzive din multiseculara devenire a evreimii pe meleagurile danubiano-ponto-carpaticice.

O vitrină impresionantă cu peste 70 titluri de cărți publicate de Editura Hasefer, precum și un catalog al Expoziției, editat ad-hoc, și-au propus să întregască cunoștințele celor interesați de devenirea „tribului” evreo-român pe aceste meleaguri. Alte manifestări, la cimitirul evreiesc central din Viena -- unde a avut loc o comemorare a lui Jaques Elias, la Templul central din Viena, unde s-a oferit, în memoria aceluiași un Kiduș la care au asistat peste 200 evrei vienezi și întâlniri ale delegației din România în frunte cu dl. acad. Nicolae Cajal cu reputatul Simon Wiesenthal, în primul rând, au întregit acțiunea de prezentare a evreimii române în capitala Austriei.

Întrucât în cele ce urmează inserăm cuvântările rostite la deschiderea Expoziției, ca și textul introductiv la Catalogul expoziției, editat în limba germană și datorat lui Harry Kuller, expunem succint câteva exponate mai importante cuprinse în panourile și vitrinele asupra cărora d-na Lya Benjamin, prezentatoarea expoziției, a stăruit în mod deosebit la deschiderea acesteia:

- Panoul prim – o istorie de șase secole în 1 50 de rânduri și 2 000 de cuvinte;
- Panoul secund – o privire statistică asupra dinamicii populației evreiești din România;
- Panoul trei – secolele XIV-XVII – documente și personalități de seamă: de la Benjamin de Tudela la Josef Delmedigo;
- Panoul patru – sec. XVIII – un document din epoca lui C. Brâncoveanu;
- Panoul cinci – prima jumătate a sec. XIX: statistici; un document emis de Constantin Moruzi, ș.a.;
- Panoul șase – întreprinzători evrei din sec. XIX – Menahem Elias, Mauriciu Blank ș.a.;
- Panoul șapte – revoluționari evrei de la 1848 în Țările Române;
- Panoul opt – societăți și organizații: filantropice, politice, culturale, etc.;
- Panoul nouă – învățământul laic și religios, dinamică, exemplificări;
- Vitrine: un grupaj privind oamenii de știință evrei din România;
- Exponate și fotografii privind filologi evrei celebri;
- Trei generații de scriitori evreo-români, montaje;
- Evrei în muzică, teatru, contribuții deosebite;
- Arta ritual sinagogală din lăcașele de cult ale țării;
- Montaj dedicat arhitecturii, lui Marcel Iancu în special;
- Arta plastică, tendințe avangardiste;
- H. Maxy, omul și opera;
- Sinagogi, rabini. Coperțile unor cărți sfinte;
- Micro-panou – D. Cantemir, B.P. Hașdeu și N. Iorga despre evreii țării;
- Grupaj dedicat lui Iuliu Barasch, omul și opera. Deschiderea haskalei;
- Panoul XI – cimitire și pietre funerare, în imagini și documente;
- Micro-panou Iulius Popper – locuri descoperite și toponimele românești atribuite lor;
- Panoul 12 – evreii din România primelor decenii ale sec XX;
- Panoul 13 – populația evreiască a României Mari, statistici, hartă etnografică, cartiere de locuințe și străzi comerciale;
- Panoul 14 – perioada Holocaustului, imagini decisive prin pregnanța lor;
- Panoul 15 – personalități comunitare culturale și laice;
- Grupaj privind oamenii de omenie în vremuri de neomenie;
- Turn de afișaj cuprinzând un montaj cu fotocopii din presa evreiască de altădată și de azi;
- Panoul 16 – viața comunitară în pluriformitatea ei;
- Vitrină centrală privind viața comunitară intensă de azi;

- Vitrine dedicate unor apariții editoriale de excepție în editura Hasefer;
- Panoul 17, de încheiere – distribuția în teritoriu a comunităților din România de azi.

Realizată grafic în atelierele Oficiului român de documentare și expoziții, director Mihail Oroveanu, expoziția a prezentat valențe coloristice remarcate de vizitatori, iar valoarea informativ-documentară a exponatelor a reținut îndelung pe cei care stăruiau cu privirea și lectura asupra textelor explicative în limba germană. *Catalogul* s-a dovedit un auxiliar prețios în aprofundarea conținutului, scopului și sensului Expoziției. Unii vizitatori au cerut permisiunea de a fotografia anumite panouri și vitrine, în vederea realizării de planșe sau chiar a unui Album.

În ce ne privește, am realizat – cu ajutorul unui membru al echipei noastre – o casetă video cuprinzând imaginea expoziției, ca și momente de la deschiderea ei. S-a realizat și o casetă video despre unele din aspectele iudaice ale Vienei, cimitir, memoriale, Jüdisches Platz, Jüdische Gasse și altele.

Experiența dobândită în prima itinerare în străinătate a unei expoziții despre *Evreii din România* va îndemna, în mod cert, la repetarea acestei inspirate inițiative, datorate domnilor acad. N. Cajal și Alexandru Popescu, directorul Centrului cultural român „Aula Romaniae” și atașat cultural al României la Viena care, printre altele, a fost și moderatorul deschiderii acestei manifestări evreo-române în capitala Austriei.

Hary KULLER

Cuvântul de deschidere al academician profesor NICOLAE CAJAL

Excelențe,
Doamnelor – Domnilor

Îmi place să spun – și o spun adeseori – „Cunoașterea apropie” nu doar ca stare ori climat de percepere a celuilalt ca aproapele tău, ci și ca aducere într-o miraculoasă proximitate spațială.

Expoziția pe care o deschidem astăzi, aici în „Centrul Cultural Român” din Viena, la inițiativa ambasadei române din Austria, un fotomontaj despre evreii din România, ambiționează să devină un început, ce-i drept modest, pe acest *drum* de cunoaștere și apropiere nu numai spre o minoritate națională – cu o istorie seculară pe meleagurile carpato-ponto-dunărene – ci și spre poporul român care, prin caracteristicile sale binecunoscute, a făcut posibilă o conviețuire și integrare evreo-română îndelungate.

Prin oamenii, faptele și locurile înfățișate de documentele, portretele și imaginile cuprinse în fotomontajul nostru, se trimit: - la timpurile antice când prezențe evreiești pe aceste meleaguri se datorau ocupării Daciei de către armatele romane; - apoi, la secolele XIV-XVI, când evreii străbăteau acest teritoriu în calitate de negustori, bancheri, medici sau chiar de diplomați; - apoi, la secolele XVI-XIX, ale așezării masive în țările românești, dublată - până la mijlocul veacului actual – de o masivă integrare și aculturație curmate, din păcate, în anii celui de al doilea război mondial, dar reluate, ce-i drept de o populație evreo-română diminuată, în anii postbelici de până la marea emigrare din anii primi ai comunismului local când coreligionarii mei au plecat, aproape toți, în Statul Israel, iar o mică parte în unele țări occidentale.

Dintr-o minoritate, care în România Mică constituia a doua naționalitate a țării, iar în România Mare a patra, cu o pondere de circa 5% din totalul populației, astăzi ea se află pe un loc penultim cu 0,5 la mie; în cifre absolute, circa 13.000-15.000 de suflete.

Fără să facem exces de modestie am putea afirma, însă, despre cei rămași: suntem astăzi o colectivitate evreo-română mică, dar spunem cu mândrie că avem o comunitate mare, deoarece ne putem îngădui unele realizări pe care le-a lăsat

scadente chiar și impresionanta colectivitate evreiască de circa 800.000 din vechea Românie interbelică. Avem în vedere, în primul rând, acțiunea și efortul de a face cât mai *cunoscute* trecutul și valoarea evreimii române, despre care se știe atât de puțin în lumea largă.

În acest sens, până și o expoziție ca cea de față constituie o premieră absolută: cu atât mai mult, cu cât ea reprezintă și rodul unor eforturi de cercetare și publicistică pe care actualele instituții culturale-comunitare, precum *Centrul de studiere a istoriei evreilor din România* (CSIER), din București, publicația *Realitatea Evreiască* și o editură specializată („HASEFER”, care numai în ultimii ani, a publicat circa 70 de cărți), le depun cu un sârg deosebit.

Dorim, astfel, să facem cât mai cunoscut trecutul și prezentul acestei colectivități despre care și anumite instrumente evreiești de referință (enciclopedii, istorii universale, etc.) dau informații vagi și adesea lacunare.

În cele afirmate nu este numai „un efort pentru imagine”, ci dorința fierbinte de a înfățișa într-o perspectivă reală participativă (eu o numesc Realsemitism) *experiența evreimii române*, atât cea de integrare cât și cea din timpul unei prigoane „parțial asumate”, atât cea de emigrare cât și cea de adaptare la realități totalitare sau, astăzi, la cele neodemocratice.

Cele spuse sunt semnificative atât pentru istoria locală sau universală (în speță central și est – europeană) a evreilor, cât și mai ales pentru însăși istoria României. Căci, identitatea română a inclus – secole sau cel puțin în epoca modernă – prezența unei colectivități evreiești care printr-un efort de civilitate și culturalitate a indus, în ciuda unor impasuri și drame provocate de împrejurări vitrege, un tip de coabitare și schimb cultural demn de orice strădanie de a le face vizibile.

Spun toate acestea aici, la Viena, fosta capitală a unui imperiu din care a provenit, în bună măsură, evreimea transilvană, bucovineană și, într-o oarecare măsură, și cea moldoveană, coborâte apoi întrucâtva și spre Țara Românească care, la începuturi, adăpostea numai evreime sefardă, provenită din sud, dar și ea trecută temporar – cel puțin în parte – printr-un „stagi” transilvan. Întreaga această evreime (de la cea din Galiția până la cea din imperiul turc) a adus cu sine experiența centrului Europei, pe de o parte, a sudului balcanic pe de altă parte. Proveneau *din* ori deprindeau calificări profesionale (meșteșugari, rabini, intelectuali, manageri, ș.a.) în marile centre ale acestor lumi pentru a le folosi în locurile de adopțiune, pentru a înnoda apoi „relații românești” cu lumea largă, chiar și peste generații. Îmi vine în minte un exemplu oarecare, dar nu tocmai: zugravul Moise Șein își desăvârșește meșteșugul, ca atâția alți meseriași, la Viena. Reîntors în țară, va fi unul din vestiții „pictori de biserici”; fiul său, celebrul Lazăr Șeineanu – unul dintre

marii filologi ai țării – va merge pe firul relațiilor stabilite, „în afară”, de tătâne-său și va face studii care l-au urcat pe culmile științei românești. Exemplele ce pot fi aduse sunt numeroase: inclusiv acelea ale unor personalități care au fertilizat nu doar cultura, economia și diplomația românească, ci și pe aceea central-europeană.

În planul strict al iudaisticii și al vieții evreiești, a aspectului lor specific, dorim să amintim că dacă în presa evreiască vieneză apăreau adeseori „știri” despre evreimea română, în presa noastră evreiască mișcarea cultural-iudaică și culturală din „imperiu” constituia un punct de referință.

Lupta dintre modernistii și ortodoxii mozaismului din secolul trecut (prin exponenți precum Leopold Löw și Chorin din Arad, istoriosoful galițian Nachman Krochmal) sau acțiunea de emancipare inițiată de Samuel David Luzzatto, toți din arie austriacă, au cunoscut un impact notabil asupra marilor figuri luminist-haskaliste din România: de n-ar fi să-l amintim decât pe marele Iuliu Barasch, provenit din galițianul Brody!

Deplina emancipare a evreilor din monarhia austro-ungară consfințită în 1867, a călăuzit curentul de emancipare politică trezit printre evreii-români. Cum pilduitoare, dar în alt sens pentru noi, a fost și celebra dispută purtată la Viena între teologul, de tristă amintire, August Rohling și rabinul deputat Iosif Bloch.

Așadar, suficiente rațiuni pentru care ne-am decis să deschidem expoziția aici. Și de ce acum? Pentru că niciodată nu e prea târziu să reînnozi fire, „unele de aur”, între oameni, locuri, generații.

Unul dintre aceste fire l-a produs și generosul Jaques Elias de la a cărui moarte s-au împlinit 75 de ani și care prin ctitoriile sale (vezi și somptuosul său mormânt în cimitirul central din Viena) a dat o nouă măsură *imaginii* evreimii din România.

Fundația „Familiei Menahem H. Elias”, care a contribuit la organizarea acestei expoziții, la amplasarea ei în sălile Centrului Cultural din Viena, aflate în acest imobil al Fundației, leagă România prin nenumărate alte fire de capitala Austriei în care se află numeroși iubitori ai țării noastre precum și o colectivitate evreiască dornică să stabilească cordiale relații cu coreligionarii din țara noastră. Dovadă este și ajutorul acordat în realizarea acestei manifestări, pentru care le aducem mulțumiri deosebite. Mulțumiri speciale domnului ing. Siegfried Schieber și domnului Lucian Idelman.

Aceleași calde și recunoscătoare mulțumiri Ministerului român al Culturii care, prin Oficiul său național de expoziții, precum și prin sponsorizarea acordată ne-a îngăduit să dăm o formă grafică corespunzătoare panourilor și să realizăm pliantul legat de acest eveniment cultural.

La urmă, dar nu în ultimul rând, mulțumirile noastre se cuvin Ministerului Afacerilor Externe al României care, atât direct, cât mai ales prin Centrul Cultural Român de aici „Aula Romaniae”, ne-au stimulat să ducem la capăt o inițiativă pregnantă și relevantă pentru libertățile și respectul de care se bucură minoritățile în România democratică de azi.

Nu pot încheia lista mulțumirilor fără a aminti de cele meritate de cei ce au inițiat și au realizat nemijlocit această expoziție (inițial gândită mult mai cuprinzătoare – cu obiecte de cult, etc.) în principal domnilor: Alexandru Popescu, Vasile Stănescu, Iulian Sorin, doamnei Lya Benjamin, domnilor Harry Kuller, Theodor Wexler, M. Corbeanu, M. Oroveanu, Al. Câlțea, mulți dintre ei motoare infatigabile.

Vă mulțumesc, Eminență, Excelențe, vă mulțumesc Dumneavoastră tuturor celor ce onorați cu prezența Dumneavoastră acest deosebit eveniment cultural.

Acad. prof. Nicolae Cajal

Președintele Federației Comunităților Evreiești din România
Președintele „Fundației Elias”
Director onorific al Centrului Cultural Român din Viena

Discursul domnului ambasador Ion Neamțu

Eminentă,

Stimate domnule președinte și profesor Cajal,

Doamnelor și domnilor,

Permiteți-mi ca, la deschiderea acestei expoziții, să spun câteva cuvinte. Nu cunosc din experiență proprie viața unei comunități evreiești din România, așa cum era ea înainte de război și în timpul războiului. Nu numai că pe atunci aveam o vârstă fragedă, dar în partea de țară unde m-am născut și mi-am trăit copilăria, populația evreiască era rară sau, în unele locuri, chiar inexistentă. De aceea, n-am putut recepta nici ulterior de la cei mai vârstnici, rude sau localnici, impresii directe, „la prima mână” – cum se spune – despre viața evreilor din țara noastră. Mi-a rămas deci numai calea cititului.

Am avut nu de mult norocul să-mi cadă în mână o carte, pe nume „Viața și martiriul evreilor din Câmpulung”. O mulțime de „autori”, unii dintre ei ajunși la vârsta senectuții, povestesc despre viața lor în susnumitul oraș, înainte de război și în timpul războiului. Cu bucuriile și necazurile inerente în timp de pace, apoi cu suferințele de la începutul războiului și martiriul cea urmat în Transnistria. Totul în cuvinte simple, fără resentimente. N-au uitat, desigur, nici chinurile îndurate, pentru că acestea nu pot fi uitate, dar nici buna înțelegere în care trăiseră mai înainte cu ceilalți concetățeni. Doar amărăciunea este prezentă în toate relatările, amărăciunea că li s-a putut întâmpla tot ce li s-a întâmplat. Cel care s-a ocupat în mod deosebit de apariția acestei cărți trăiește acum în Viena și astăzi se află aici printre noi.

Doamnelor și domnilor,

Expoziția de față ne arată – este drept la un nivel elevat – numai o foarte mică parte din ceea ce a însemnat pentru România comunitatea evreiască. Mă întorc înapoi la Câmpulung, unde într-un oraș de numai circa 10.000 de suflete, erau înainte de război 50 de oameni de afaceri, 15 medici, 16 avocați, un număr mare de profesori, funcționari publici, meșteșugari s.a. de origine evreiască. Aici, ca de altfel peste tot în România, evreii au jucat un rol benefic de prim ordin în

domeniile economic, social, cultural, punându-și o puternică amprentă asupra evoluției întregii societăți. Ceea ce a făcut familia Elias, ca să revin din nou la expoziția noastră, este unul din exemplele grăitoare ale însemnătății moștenirii evreiești din România.

Nu vreau să trec mai departe fără a aminti un element despre care s-a scris mai puțin și se vorbește și mai puțin. Ca român, nu pot trece cu vederea contribuția evreilor la făurirea României Mari când, alături de români, pe câmpurile de bătaie ale primului război mondial, soldații și comandanții evrei s-au luptat vitejește pentru cauza patriei comune.

Doamnelor și domnilor,

Ceea ce a suferit populația evreiască din Câmpulung, în special la începutul celui de al doilea război mondial, au suferit mulți evrei din România. Multă vreme după război, ba chiar până în zilele noastre, această temă, chiar dacă nu era „tabu”, era ocolită cu grijă. Este meritul actualului președinte al României, domnul Emil Constantinescu, de a fi pus degetul pe rană și a fi spus lucrurilor pe nume. Permiteți-mi, în acest sens, să citesc din mesajul adresat de domnia sa cu prilejul comemorării mondiale a Holocaustului:

„Este adevărat că acei ce-au planificat acest genocid de neiertat nu au fost români. De asemenea, este adevărat că au fost mulți români, din toate straturile societății, care și-au riscat și, uneori, și-au dat viața pentru a salva pe evrei din mașina necruțătoare a distrugerii. Noi toți suntem, însă, conștienți și de faptul că alți români, mânați de o orbire criminală, au participat la transpunerea în practică al proiectului nazist rușinos al „soluției finale”. Autoritățile române din perioada războiului au încercat în mod repetat să se opună cererilor naziștilor privind nimicirea totală a populației evreiești, ele au organizat emigrarea unor grupe de evrei spre Palestina, au protejat chiar în mod deschis unele personalități ale comunității evreiești din România. Aceleași autorități, însă, au organizat deportări, au înființat lagăre și au promovat o legislație rasistă”^{*}.

A privi în mod cinstit trecutul în față, a recunoaște deschis și a regreta faptele reprobabile – aceasta este singura cale care dă speranță că ceea ce s-a întâmplat nu se va mai repeta.

^{*} Citatul este preluat din catalogul expoziției, redactat în limba germană.

În ultima jumătate de secol, circa 97% din populația evreiască din România a emigrat, în cea mai mare parte spre Israel, unde a devenit o parte constitutivă a noului stat evreu. Stat, democrat și înfloritor, care sărbătorește acum 50 de ani de existență. Cei plecați și cei rămași sunt o punte solidă de legătură între România și Israel, punte care a rezistat tuturor solicitărilor timpului și vicisitudinilor politicii mondiale. Fie amintit numai faptul că, spre deosebire de alții, România nu a întrerupt în 1967 relațiile și colaborarea cu Israelul. Că, ulterior, și-a adus contribuția, după puterile sale, la inițierea dialogului cu țările arabe vizând o pace dreaptă, în deplină securitate pentru toți.

Desigur, cei plecați constituie o mare pierdere pentru România. Ne bucurăm, însă, că niciodată n-au fost plecați definitiv. Că din ce în ce mai des ei găsesc drumul spre fosta patrie, spre a-și aminti unde au trăit și au suferit și unde se odihnesc înaintașii lor. Nu mă îndoiesc de permanența acestei legături spre binele ambelor noastre popoare.

Vă mulțumesc pentru atenție.

O istorie în imagini

Teritoriul României de azi era cunoscut în antichitate mai întâi ca Dacia, apoi, după cucerirea romană, ca Dacia romană. Se crede că încă de pe atunci se aflau evrei pe acest teritoriu; erau cei veniți cu cohortele romane. Ulterior, urmele lor pe aceste meleaguri – nici chiar în perioada extinderii legendarului popor iudaizant al khazarilor până în Panonia – nu mai pot fi atestate documentar. La apariția cnezatelor, voivodatelor și apoi a Țărilor Românești, începând cu secolele XIII-XIV, poț fi menționați doar unii evrei aflați „în trecere” pe aici sau câteva așezări sporadice (Cetatea Albă etc.).

Se prefigurează, totuși, o zonă geografică locuită de evrei în vecinătatea spațiului medieval românesc încă din secolele XI-XII, iar în veacurile XIII-XIV se certifică prezența certă a evreilor în voievodatul Transilvaniei. Este, de asemeni, cert că evreii tranzitează în secolele XV și XVI – în calitate de comercianți întregul spațiu românesc, iar așezări evreiești mai numeroase se află în Țările Române, dar și în Transilvania (la Alba Iulia, în principal). Ei se regăsesc precumpănitor în Moldova, dar și în Țara Românească. Muntenia, era în epocă, într-un fel un loc de refugiu în S.E. Europei pentru evreii izgoniți din peninsula Iberică. Balcanii deveniseră un loc preferat de sefardimii alungați din Spania în 1492 și primiți cu destulă ospitalitate în Imperiul Otoman, de unde au emigrat și spre Țara Românească. În secolul XVIII, mai ales sub fanarioți, imigrarea evreilor în Țările Românești se accentuează sensibil.

La anexarea Bucovinei de către Austria, în 1795, și a Basarabiei, de către Rusia, în 1812 o seamă de evrei din aceste țări preferă să migreze spre Moldova, favorabilă imigrării lor.

Secolul al XIX-lea cunoaște o proliferare a populației evreiești din principate; în deceniile din urmă ale veacului ea ajunge a doua naționalitate a țării. Evreii pot fi regăsiți într-o seamă de ramuri și ocupații economice: zarafi, meseriași, comercianți, întreprinzători ș.a. Unii ajung chiar evrei de curte, medici vestiți, dascăli

de seamă. Notabili evrei se includ în procesul aculturalizării evreo-române, participă la eforturile și angajamentele civice condiționate de revoluția din 1848, de Unirea Principatelor și de lupta pentru Independență, cu consecința ei, încoronarea Principelui Carol I ș.a.m.d.

În același timp, evreii din România își diversifică viața comunitar-culturală, sporind considerabil numărul de societăți, organizații, instituții (în primul rând școlare), proliferând activitatea de presă prin care se purta mai cu seamă bătălia pentru emanciparea civico-politică, pentru obținerea dreptului la cetățenie și alte drepturi. Căci din punctul de vedere al statutului lor civico-juridic evreii, care până la începutul secolului al XIX-lea erau pământeni sau supuși străini (așa zis sudiți), ulterior sunt considerați „în bloc” străini: conform Constituției din 1866, nu obțin cetățenie română iar conform unor modificări ale Constituției din 1879 (faimosul articol 7) obțin doar dreptul la o naturalizare individuală extrem de lentă: - 99% dintre membrii etniei nu puteau accede la cetățenie. Pături largi, mai puțin integrabile, continuă a fi marcate, astfel, de o diferență silită.

Contexte de viață determinate de ortodoxia religioasă, de sionismul incipient și de emigraționismul „de conjunctură” contribuie de asemeni la diferențierea unei populații, de altfel puțin înclinată spre asimilare totală cu gentilii.

La întretăierea veacurilor, un întreg curent, zis al pietonilor (fusgeieri) antrenează într-un miniexod aproape o cincime din evreimea locală. Cauzele emigrației erau preponderent social-economice dar nu și în afara consecințelor unui anume antisemitism latent și manifest de durată – y compris refuzul naturalizării evreilor. Și ca feed-back la acest antisemitism se întăresc manifestările de specificitate; chiar și în păturile superioare ale populației evreiești, din care se recrutează și membrii aflați la egală distanță de confesionalitate și naționalitate.

Situația evreilor în Mica Românie a primelor două decenii din veacul XX este marcată de aceleași procese sociale ale integrării, aculturației, luptei politice. În 1910 se ivește chiar o primă organizație politică Uniunea Evreilor Pământeni – U.E.P. care își asumă misiunea coordonării luptei pentru emancipare, a integrării depline în realitățile țării, a slujirii cu devotament a intereselor țării. În războiul balcanic (1913) și mondial (1916-1918) participarea evreiască, ca pondere și efort, este recunoscută de o întreagă literatură istorică.

Demersurile stăruitoare pe plan intern și internațional, sprijinul opiniei publice europene, al organizațiilor evreiești internaționale pregătesc terenul pentru ca, în condițiile favorabile create în urma primului război mondial, emanciparea evreilor din România să-și găsească soluția. Decretele emise în anul 1919 de guvernul Ion I.C. Brătianu, acceptarea de către România a garanțiilor cuprinse în tratatul

minorităților se reflectă în Constituția adoptată în anul 1923 care consfințește drepturile cetățenești ale evreilor.

După războiul de Întregire și crearea României Mari provinciile reintegrate aduc cu ele o populație evreiască numeroasă cu un standard cultural și de viață uneori mai ridicate și cu un statut de cetățenie dobândit încă în statele de care aparținuseră anterior. Evreii României Mari, în totalitatea lor, se bucură acum de o seamă de drepturi civico-politice corespunzătoare; intră în parlament reprezentanți de-ai lor; procesele sociale de emancipare „interioară” și „exterioară” se intensifică. Drept consecință, urmează o dinamică ascendentă la nivelul tuturor indicatorilor vieții materiale și spirituale pentru mulți evrei; ei se afirmă în cele mai multe din ramurile de activități economice, populează masiv învățământul de toate gradele; își afirmă creativitatea în litere, arte, științe, cultură – toate pe măsura unei populații dinamice și cu oarecare exercițiu pe aceste tărâmuri.

Dobândesc poziții însemnate în economie, finanțe, presă, profesii liberale, cultură – învățământ.

Dețin, în 1938, 31,14% din totalul întreprinderilor comerciale și industriale și un procent notabil al populației școlare, ca și în profesiunile libere și cultură (mai ales ca medici, avocați, ingineri, arhitecți ș.a.).

În perioada 1921-1936, un procent de 7,6% din copiii înscriși în școlile elementare ajung să absolve învățământul superior, în timp ce procentul copiilor români era doar de 1,5%.

În plan politic, evreii activează în diverse partide, inclusiv în cele proprii (Blocul Evreiesc, U.E.R., Partidul Evreiesc).

În anii marii restriți, în anii războiului, se ajunge la o structură socio-profesională extrem de precară.

Pe o atare bază socială, propensiunea spre sionism și emigraționism marchează după război, trendul dominant în epocă. După crearea Statului Israel (1948) Alya-ua devine procesul major în ulița evreiască. În jumătatea de veac scursă de la ultimul război, au emigrat din România, circa 400.000 de evrei; în jur de 300.000 s-au stabilit în Israel, iar circa 80.000 în diferite țări ale lumii occidentale. Emigrarea s-a produs în mai multe „valuri”, cele mai compacte consumându-se în primele trei decenii de regim comunist. Descreșterea populației evreiești până la cota unei diminuări maxime se realizează, deci, în anii 1948-1978. Cei rămași se integrează, pe cât posibil, în noile realități economice, culturale, sociale și, unii, chiar și în cele politice, în activități de presă etc. În 1977, mai trăiau în România circa 40.000 persoane, iar în preajma revoluției din 1989, circa 20.000.

Totuși, evreimea rămasă sub comunism, deși confruntată cu tendințele oficiale și officioase de estompare a caracterului ei etnic – continuă să ducă o viață comunitar-culturală, „normală”. Dar, din motive obiective și subiective (asimilismul „de formă” a multor categorii de evrei), acest proces nu cuprinde decât 2/5 din originarii evrei, de regulă cei mai puțin integrați social.

E drept că în iunie 1949 se legiferează statutul Federației Comunităților Evreiești din România (F.C.E.R.) și al cultului mozaic. În primii ani de regim comunist, total dependent de Moscova, conducerea comunităților, de un conformism evident, consimte la reducerea vieții evreiești la momente și manifestări independente de orice idee națională, sionistă ș. a. m. d.

Ulterior, însă, o seamă de lideri evrei, în frunte cu șef-rabinul dr. Moses Rosen, va izbuti implementarea unei puternice rețele de asistență socială și medicală pentru cei în nevoie, realizează o oarecare revigorare cultural-culturală iudaică – prin inițierea (în 1956) a unei Reviste a cultului mozaic, prin reanimarea sinagogilor (mai ales la marile sărbători), prin stimularea unor forme de învățământ confesional (hedarim, Talmud-Tora), prin coruri etc. cu un oarecare impact în rândul tineretului.

În deceniul ultim al comunismului românesc, nu lipsit și de accente antisemite și străbătut de furia demolatoare a oricăror lăcașe de cult, inclusiv mozaice, s-a izbutit, totuși, ctitorirea unui muzeu, a unui Centru de Studiere a Istoriei Evreilor din România ș. a.

Majoritatea evreimii active rămase și integrate în realitățile sociale ale țării începe și ea să aibă oarecare legături cu toate aceste manifestări comunitare.

Continuă bătălia împotriva antisemitismului, resuscitat chiar de noile libertăți, civico-politice obținute de evrei, dar, mai ales, de integrarea lor economică și culturală spectaculoasă.

Dacă în trecut cei ostili evreilor imputau neintegrarea lor cu autohtonii, de astă dată antisemiții trăgeau semnale de alarmă cu privire tocmai la un trend contrar. Deranjau nu atât sau chiar de fel eternitatea vieții culturale mozaice sau a celeia comunitar diferențiale. Și nici ideile național-evreiești (sionism, emigraționism etc.), de circulație doar în anumite medii populare nu „deranjau” atât, cât trendul integrator și asimilist „stricător de patrie românească”.

În condițiile europene marcate de ivirea nazismului în Germania, a racordării României la Germania nazistă, asistăm, cu începere chiar din 1938 la un proces involutiv, de marginalizare, ostracizare și distrugere a evreimii române (cu precădere cea din provinciile estice și nord-estice ale țării) cu mijloacele conjugate ale antisemitismului de stat și al celui promovată de unele partide extremiste de dreapta. Paroxismul este atins, însă, odată cu instalarea regimului legionaro-antonescian și,

apoi, cu intrarea României în războiul antisovietic. Au loc pogromuri, urmate de deportarea în Transnistria a unor colectivități întregi din Bucovina, Basarabia, județul Dorohoi. În același timp, în Ardealul de Nord, aflat între 1940-1944 sub ocupație hortistă, un procent de 80 din populația evreiască locală va pieri în lagărele de exterminare, unde evreii sunt deportați începând cu martie 1944.

Din evreimea României Mari a supraviețuit masiv – și datorită politicii conjuncturaliste a regimului antonescian – doar aceea din Vechiul Regat și sudul Ardealului hărăzită, după câteva pogromuri, evacuări și deportări parțiale, „doar” unei masive marginalizări și prigoane – fără să se atingă însă cota nimicirii totale.

La 23 august 1944, când România s-a desprins de blocul german și s-a alăturat puterilor aliate, evreii cuprinși în statul român nu mai întruneau decât jumătate din efectivul de 800.000 dinainte de război. Pentru scurtă vreme, între 1944-1948 supraviețuitorii, circa 430.000, erau constituiți ca structură socială din aproximativ 90.000 artizani, 35.000 funcționari, 35.000 comercianți și industriași și circa 10.000 liber profesioniști – cu toții în căutarea refacerii statusului lor material antebelic. De astă dată, însă, o masă de circa 250.000 era alcătuită din persoane neproductive – copii, bătrâni, femei și foarte mulți șomeri. Însă chiar și cei cuprinși în categoria productivilor aveau o situație deosebit de precară și o situație materială instabilă.

Sub raport cultural, majoritatea evreilor vădeau totuși, o aculturație cu sens românesc aproape totală.

Funcționau, încă din 1948, două teatre evreiești de stat (la Iași până în 1968, iar la București până la zi) subvenționate chiar de oficialități, dar nu de dragul menținerii vieții culturale a evreilor, cât pentru ilustrarea sloganului ideologic că în comunism cultura este națională în formă și socialistă în conținut. Există, de asemenea, o editură care publica cărți în limbile minorităților, inclusiv în limba idiș, iar pentru salvarea aparențelor erau admise tacit activitățile cultural-iudaice ale FCER, ca și manifestările culturale, culturale curente sau marile comemorări ale Holocaustului general și local.

După 1989 se produce un reviriment: crește conștiința de grup etnic la evreimea din România sporesc manifestările de solidaritate intra-etnică și de ajutor comunitar, se diversifică manifestările vieții cultural-iudaice.

În sfera de atribuție a Federației Comunităților Evreiești din România – unicul for al etniei – coordonator al întregii activități comunitare centrale și locale – intră astăzi:

- o asistență socială (cu sprijinul Joint-ului) amplă și diversificată;
- o asistență medicală, modernă și bine organizată;
- o asistență culturală finalizată în tipărituri și manifestări iudaice de prestigiu;

- o activitate culturală desfășurată sub supravegherea a doi rabini de mare prestigiu și autoritate în rândul enoriașilor lor. Ei sunt ajutați în activitatea lor de un număr de deservenți de cult care oficiază zilnic în cele peste douăzeci de temple, sinagogi și case de rugăciuni în funcțiune la ora actuală, din cele 124 existente.

-
H.K.

O carte supra-mediatizată

Recenta apariție a lucrării d-lui Alex M. Stoenescu la editura RAO (*Armata, Mareșalul și Evreii*, București, 1998) a prilejuit, în doar câteva luni scurse, nenumărate dezbateri, colocvii, simpozioane, reuniuni cu caracter internațional de felul celeia organizate de Fundația Societatea civilă, în 5 iunie la Casa Scriitorilor. În plus, o mediatizare, aproape fără precedent prin televiziune, radio și presă. Semne ale unui mare eveniment publicistic. Cel neavizat s-ar putea întreba prin ce anume această lucrare a stârnit presa și a ieșit din „rândul” scrierilor mai mult sau mai puțin consistente și „obiective” pe această temă adică a relației dintre Antonescu (guvernarea Antonescu) și evrei, via armata română, respectiv partea antisemită a ofițerimii române.

Noutatea acestei lucrări care, în fond, se referă la Holocaust în context românesc (cât și cum a existat, dacă a existat, cauzele lui etc.) rezidă atât în formă (scriitura literară a cărții și tehnica construirii „scenariului” ei, urmărind o „captatio benevolentiae”) cât și nuanțarea răspunsurilor, devenite, în timp, cumva stereotipe la multitudinea de întrebări legate de „cazul Antonescu” și calea specifică de „soluționare” a problemei evreiești în România anilor 1940-1944.

Întrucât am participat la mai multe dezbateri pe marginea recentei lucrări a d-lui Stoenescu (la Casa Centrală a Armatei, la Casa Scriitorilor ș.a.), comentând chiar „face to face”, unele din ideile susținute de domnia sa, chiar dacă „nuanțate”, discutabile totuși în multe privințe, îmi îngădui în cele ce urmează să-mi sintetizez câteva gânduri generale referitoare la curentul de idei și poziții referitoare la holocaustul românesc și în care se cuprind, cu toate „abaterile” ce trebuie luate în seamă, și susținerea din lucrarea *Armata, Mareșalul și Evreii*: cu mențiunea că însuși și autorul acestei cărți, în urma dezbaterilor ce s-au purtat pe marginea ei și-a nuanțat unele din „nuanțările defavorabile evreilor” (de pildă comunicând noile sale descoperiri privind atitudini de solidaritate ale unor evrei cu trupele române în timpul retragerilor din Basarabia și Bucovina în vara anului 1940).

Cele ce urmează nu au, firește, pretenția „ultimului cuvânt în materie” și sunt departe de a se considera nediscutabile și infailibile.

În opinia noastră, cu totul derutant în aceste dezbateri este faptul că se ocolește, intenționat sau întâmplător, discutarea problemei evreiești în anii 1940-1944 în legătură cu esența politică a regimului antonescian. Discuțiile au alunecat exclusiv spre analiza evenimentelor din Basarabia și Bucovina, în vara anului 1940 și comportamentul populației evreiești în acest context, cât și spre problematica relațiilor etniei evreiești cu mișcarea comunistă.

Și totuși, studierea politicii antievreiești a regimului antonescian presupune corelarea ei cu analiza esenței și conținutului politic al acestui regim în general.

Căci, în opinia noastră, suntem în fața unui model de naționalism totalitarist, al unui regim etnocratic în care clișeele antisemite și xenofobe elaborate încă în secolul al XIX-lea au devenit politică de stat, în care etnocidul a devenit politică practică.

Dacă regimul lui Hitler a fost un caz paradigmatic pentru conștientizarea faptului că în istorie, ca și în natură, pot interveni cataclisme, *modelul Antonescu* este paradigmatic pentru înțelegerea traseului istoric al naționalismului care, pe parcursul timpului, s-a transformat dintr-o mișcare romantică într-o politică de stat cu dimensiuni discriminatoare la adresa minorităților, promovând în anumite contexte chiar acțiuni de etnocid. *În această particularitate rezidă, în opinia noastră, interesul istoriografic deosebit și actualitatea studierii cazului Antonescu.*

Ce-i drept, legislația antievreiască emanată de regimul antonescian nu a urmărit *arianizarea*, dar a urmărit „românizarea”, rasismul promovat de regimul antonescian nu a exaltat superioritatea rasei ariene în formele aberante ale ideologiei naziste dar în practica politică a regimului s-a disociat și inferiorizat „*sângele evreiesc*” față de „*sângele românesc*”, s-a promovat o concepție și o politică de culpabilizare a etniei evreiești, demonizând-o într-un limbaj de multe ori apropiat de cel al lui Hitler.

Regimul antonescian și-a retras decizia de trimitere a trenurilor cu evrei spre lagărele morții, dar același regim a elaborat și aplicat politica de dislocare și evacuare a zeci de mii de evrei din mediul rural, politica purificării etnice care a dus la pieirea unei importante părți a populației evreiești în special din Basarabia, Bucovina și Moldova, deportată în lagărele de exterminare din Transnistria și toate acestea în numele naționalismului integral afirmat de conducătorul statului chiar în prima sa Proclamație către țară în momentul preluării puterii. Până și politica emigrării și a așa-zisei salvări a evreilor (care coincidea desigur cu interesele vitale evreiești) avea la bază mobiluri naționaliste. Mareșalul și prof. Mihai Antonescu au văzut în emigrare o cale onorabilă și profitabilă de a „curăța” țara de evrei.

Așadar o analiză de conținut a politicii antievreiești a regimului antonescian pune în evidență faptul că, în ciuda deosebirilor esențiale dintre soluția „finală” a lui Hitler și soluția „nefinală” a lui Antonescu, politica naționalistă antievreiască a regimului antonescian s-a înscris în spiritul general al Holocaustului.

Înțelegerea acestei esențe specifice a politicii regimului aici discutat impune stabilirea izvoarelor documentare și analiza lor în conținutul și semnificația pe care le prezintă.

Prelucrarea surselor arhivistice și confruntarea lor cu presa și alte izvoare publicate pot oferi o imagine concludentă asupra vieții, morții și supraviețuirii evreilor din România în anii regimului antonescian.

Desigur, concluziile ce se desprind din materialul arhivistic depind de demersul analitic al cercetătorului, de concepția lui politico-filozofică.

Astfel, dificultatea principală în abordarea temei privind destinul evreilor din România în epoca Holocaustului rezidă, în momentul de față, nu atât în absența informațiilor arhivistice sau bibliografice, cât mai ales în lipsa unei metode de analiză și interpretare a izvoarelor existente.

Considerăm a fi nodal în cazul de față faptul dacă istoricul analizează respectivele izvoare prin prisma problematicii drepturilor omului, a destinului omului în epoca contemporană ori se situează pe poziția naționalismului etnicist; dacă istoricul este interesat să descifreze problematica drepturilor omului și a pluralismului etnic în societatea contemporană sau se consideră reprezentantul unei așa-zise istoriografii oficiale care confundă Statul cu Națiunea majoritară, care limitează istoriografia la o disciplină de justificare a unei anume politici de stat.

Influența factorului subiectiv în interpretarea surselor arhivistice nu poate fi evitată.

Principalele izvoare care ne stau la dispoziție pentru reconstituirea esenței politicii antievreiești a regimului antonescian sunt cele eminate de regimul însuși. Iar documentele respective nu sunt „albe”: ele sunt elaborate în cele mai multe cazuri într-un spirit și limbaj partizan. Textele-lege, de pildă, nu se limitează doar la prevederi juridice formulate „sec”: ele conțin și expuneri de motive, cu sensuri și semnificații politico-ideologice; Stenogramele Consiliului de Miniștri sunt documente de mentalitate în care se cuprinde o întregă concepție de filozofie politică și socială exprimată într-un limbaj patriotico-patetic despre idealul statului național pur românesc, despre faptul că România este numai a românilor etnici, despre necesitatea de purificare și omogenizare rasială a poporului român, despre necesitatea purificării etnice a societății și teritoriului românesc, despre natura demonică a etniei evreiești, și necesitatea eliminării ei din societatea românească.

Înțelegerea și acceptarea faptului că în susținerile de mai sus se reflectă o concepție etnocratică, anacronică pentru epoca modernă – când chiar și în cadrul statelor naționale pluralismul etnic este o realitate inevitabilă – presupune un Weltanschauung europeanist detașat și degajat de principiile naționalismului îngust. În viziunea noastră, istoricul epocii moderne este chemat să descifreze ravagiile provocate în istorie de politica bazată pe concepțiile acestui tip de naționalism. *Căci istoria demonstrează că nu trebuie să fii neapărat Hitler pentru ca o atare politică să atingă cotele genocidului.*

Așadar, explicația istorică a relației Antonescu și evreii presupune o analiză complexă a izvoarelor arhivistice, o clarificare a concepțiilor și intențiilor istoricului care le analizează.

Trecând în revistă *modelele* de explicație ale Holocaustului în context românesc, în istoriografia locală, în momentul de față se conturează cel puțin două puncte de vedere:

- unul cu puternice infiltrații ideologico-politice de minimalizare și distorsionare a faptelor și

- altul analitic de pe pozițiile unor valori general-umaniste.

Desigur, abordarea diferențiată a unei problematici în literatura istorică nu e un fapt neobișnuit. Nu este nimic periculos pentru știință în abordarea diferențiată a aceleași problematici.

Și totuși trebuie făcută o distincție între explicarea faptelor în spiritul unei concepții filosofico-istorice și cultural-umaniste cu o vocație etică pentru înțelegerea destinului omului în istoria contemporană și între explicații în spiritul unei concepții ideologico-politicianiste chemate să oculteze și nu să dezvăluie realitățile istorice.

Lya BENJAMIN

